

Valänders
ladin

Šeipėm diar šaidim

44

PAULUS VI.
21. 6. 1963

Dé fora da «Ert pur i Ladins»

L'AN 1964 è n an de 366 dis.

LES FESTES DL'AN È:

Dütes les domënies y les festes de prezet. Les festes de prezet è chëstes: Otava de Nadè o Nanü, s. Guania, s. Ojöp, l'Assënza, les Antlès, s. Pire y s. Paul, s. Maria dal Ciüf, Gnisant, l'Immaculata y Nadè.

L Stato reconësc dütes festes de prezet scrites dant dala Dlijia Cattolica sciöche festes dl Stato y ciamò chëstes atres laprò: Lünesc de Pasca y s. Stefo.

L Stato à ciamò d'atres festes nominades „Festes nacionales” y chëstes è: l 25 d'aurì, dè dla Liberaziun, l 1 de mà, festa nazional dl laur, l 2 de jügn dè dla fondaziun dla Republica y l 4 de novèmber dè dla Vittoria. Ti ufizi è-l meses festes ai 11 de forà, dè di Patti Lateranensi y l 28 de setèmber, dè dla rivolta de Napoli.

FESTES MOBILES:

Ss. Inom de Gejù ai 5 de iener.
Festa dla Sacra Familia ai 12 de iener.
Domènia de Septuagesima ai 26 de iener.
Capiun ai 12 de forà.
Pasca ai 29 de merz.
Domènia de s. Ciascian ai 12 d'aurì.
Dis dles Crusc ai 4, 5 y 6 de mà.
L'Assënza ai 7 de mà.
Pasca de Mà ai 17 de mà.
La Ss. Trinitè ai 24 de mà.
Les Antlès ai 28 de mà.
Festa dl Cör de Gejù ai 5/7 de jügn.
Festa di Ss. Angeli Custodi ai 6 de setèmber.
Festa dles Dlijies, Dedicaziun dles Dlijies ai 18 d'otober.
Festa de Cristo Re ai 25 d'otober.
Pröma domènia d'Advënt ai 29 de novèmber.
Domënies do s. Guania è-l 2.
Domënies do Pasca de Mà è-l 27.

DIS DE CATER TEMPORA

Aisciüda ai 19, 21, 22 de forà.

Istè ai 20, 22, 23 de mà.

Alton ai 23, 25, 26 de setèmber.

Inver ai 16, 18, 19 dedezèmber.

DIS DE JAIUN

I dis de jaiun pur l'an 1964 è-l: Capiun ai 12 de forà, Vèindres Sanc ai 27 de merz, la vöia dl'Immaculata ai 7 de dezèmber y la vöia de Nadè o ai 23 de dezèmber, sciöche la jënt ô.

SCÜREZES:

Scürezes dl sorëdl n'un n'è-l degünes da udëi t'l'Europa.

Scüzeres totales de lüna è-l da udëi t'l'Europa ai 25 de jügn y ai 19 de dezèmber.

Dè y nöt anfat è-l ai 20 de merz y ai 23 de setèmber.

L dè plü lunch è ai 21 de jügn y l dè plü cürt ai 21 de dezèmber.

CURUSC DLES PARAMÈNTES

LITURGICHES DLA SANTA MËSSA

I curusc dles paramèntes de dljia che l prò tol da di la santa mëssa è: B: paramènta blancia, C: paramènta cöcena, F: paramènta foscia, Vè: paramènta vërda, Vi: paramènta violeta.

v = votiva.

Sce la lëtra è scritta grana, è-l la mëssa dl sant o dla santa o dla domènia o de feria, sce la lëtra è scritta picera, spo pò l prò ince tò in chël dè na mëssa votiva o da mort, c'al ô.

ViB = violet o blanch, CB = cöc o blanch, bc = blanch o cöc.

P = Papa, V = Vergine, M = Martire, Mm = Martiri o Martires.

IENER - JENÈ

✘ Mercuri	1	B	Otava de Nadè, Nanü 1 classe y de prezet Vang. de s. Luca 2, 21: canche i ot dis è passes
Jöbia	2	B	Mëssa dl'otava de Nadè, s. Adelheid
Vëindres	3	B	Mëssa v dl Cör de Gejù, pröm vëindres, s. Genovefa y s. Daniele
Sabeda	4	B	Mëssa v de s. Maria, pröma sabeda, s. Rigobert, s. Benedetta

Domènia do Nanü 2 cl. Vang. de s. Lüca 2, 2: canche i ot dis è passes

✘ Domènia	5	B	Ss.mo Inom de Gejù y Mëssa dla festa 2 classe, Vöia de s. Guania, s. Telesforo Papa y Martire, s. Emilia
✘ Lünesc	6	B	Solenità de s. Guania, i Trèi Rësc 1 classe y de prezet Ss. Gasper, Melchior y Baldassar — Vang. de s. Mat. 2, 1—12 ☺
Mertesc	7	B	Mëssa de s. Guania, s. Valentin Vëscò
Mercui	8	B	Mëssa de s. Guania, s. Severino
Jöbia	9	B	Mëssa de s. Guania, s. Giuliano
Vëindres	10	B	Mëssa de s. Guania, Aldo
Sabeda	11	B	Mëssa de s. Maria, s. Iginò Papa y Martire

1 *Domènia do s. Guania* 2 cl. Festa dla Sacra Familia, Vang. de s. Lüca 2, 42—52

✘ Domènia	12	B	Mëssa dla festa dla Sacra Familia, s. Ernst
Lünesc	13	B	Comemoraziun dl Batesimo de Gejù 2 classe, b. Veronica
Mertesc	14	B	s. Ilario Vëscò, s. Felix prò y Martire ☺
Mercui	15	B	
Jöbia	16	C	s. Marcello Papa y Martire
Vëindres	17	B	s. Antone Abate — Patrozinio dla ven. Dlijia d'Antermöia 1 cl.
Sabeda	18	b	Mëssa de s. Maria, s. Prisca Vergine y Martire

2 *Domènia do s. Guania* 2 cl. Vang. de s. Jan 2, 1—11: la noza de Cana

✘ Domènia	19	vë	Mëssa dla domènia, Ss. Mario y Marta Martiri, s. Pia, Germana
Lünesc	20	C	s. Bostian y Fabian Papa Martiri
Mertesc	21	C	
Mercui	22	C	s. Vinzenz y Anastasio Martiri, b. Teodolinda ☺
Jöbia	23	B	s. Raimund de Penafort. s. Emerenz Vergine Martire
Vëindres	24	C	s. Timoteo Vëscò Martire
Sabeda	25	B	Conversiun de s. Paul, s. Arcangel

Septuagesima 2 cl. Vang. de s. Mat. 20, 1—16: i operai dla vigna

✘ Domènia	26	Vi	Mëssa de Septuagesima, s. Policarp Vëscò Martire, s. Paola
Lünesc	27	B	s. Jan Crisostomo Vëscò
Mertesc	28	B	s. Pire Nolasco, s. Manfred
Mercui	29	B	s. Francesch de Sales Vëscò, s. Valire ☺
Jöbia	30	C	s. Martina Vergine Martire
Vëindres	31	B	s. Giovanni Bosco, s. Eusebio Martire

FORÀ

Sabeda 1 CB Mëssa v de s. Maria, pröma sabeda, s. Inazio Vësko Martire, Brighida

S. Maria dles cianderes 2 cl. Vang. de s. Lüca 2, 22—32: Presentaziun de Gejù

✘ Domënia	2	B	Benedisciun dles cianderes y s. Mëssa de s. Maria — Patrozinio dla ven. Dlijia da La Pli
Lünesc	3	c	s. Blaje Vësko Martire, benedisciun de s. Blaje, s. Candido
Mertesc	4	B	s. Andrè Corsini, s. Ghilbert
Mercui	5	B	s. Ingenuin y Albuin patroni dla diazöse da Pursenù 1 classe ☉
Jöbia	6	B	s. Tito Vësko, s. Dorotea Vergine Martire
Vëindres	7	B	Mëssa v dl Cör de Gejù, pröm vëindres, Romald, Iule, Richard
Sabeda	8	B	s. Jan de Matha, s. Frida

Quinquagesima 2 cl. Vang. de s. Lüca 18, 31: Gejù varësc n vërc

✘ Domënia	9	B	Mëssa di Patroni Ss. Ingenuin y Albuin y comemoraziun dla domënia, s. Ciril Vësko, s. Apollonia Vergine Martire
Lünesc	10	B	s. Scolastica Vergine, s. Wilhelm
Mertesc	11	B	s. Maria da Lourdes, s. Pasqual, Aniversario Patti Lateranensi
Mercui	12	Vi	Capiun feria de 1 classe y jaiun, s. Gaudenzio
Jöbia	13	Vi	Mëssa de feria, s. Beniamin ☉
Vëindres	14	Vi	Mëssa de feria, s. Valentin prò Martire, s. Conrad
Sabeda	15	Vi	Mëssa de feria, Ss. Faustino y Iovita Martiri, Sigfrid

1 Domënia de Carsëma 1 cl. Vang. de s. Mat. 4, 1—11: Gejù tentè dal malan

✘ Domënia	16	Vi	Mëssa dla domënia, s. Lule, s. Geremia
Lünesc	17	Vi	Mëssa de feria, s. Agata Vergine Martire (diazöse Pursenù), s. Marianna
Mertesc	18	Vi	Mëssa de feria, s. Scimun Vësko Martire, s. Hildebert
Mercui	19	Vi	Mëssa de feria, s. Mansueto Vësko, Quatëmber 2 classe
Jöbia	20	Vi	Mëssa de feria, s. Eleuterio Vësko Martire, s. Leo ☉
Vëindres	21	Vi	Mëssa de feria y Quatëmber 2 cl., Eleonora, Germano, Adelheid
Sabeda	22	B	Catedra de s. Pire Apostel y Quatëmber cun comemoraziun dla feria, s. Margherita da Cortona

2 Domënia de Carsëma 1 cl. Vang. de s. Mat. 17, 1—9: Trasfiguraziun de N. S.

✘ Domënia	23	Vi	Mëssa dla domënia, s. Pire Damiani Vësko
Lünesc	24	Vi	Mëssa de feria
Mertesc	25	C	s. Matì Apostel 2 classe cun comemoraziun dla feria
Mercui	26	Vi	Mëssa de feria, s. Xander Vësko, Dionisio, Margherita ☉
Jöbia	27	Vi	Mëssa de feria
Vëindres	28	Vi	Mëssa de feria, s. Gabriel dla Adolorata, s. Erminia o Hermine
Sabeda	29	Vi	Mëssa de feria, s. Oswald

MERZ

3 *Domènia de Carsèma* 1 cl. Vang. de s. Lùca 11, 14—28: Gejù para fora n malan

✠ Domènia	1	Vi	Mèssa dla domènia, s. Albin
Lünesc	2	Vi	Mèssa de feria, s. Simplizio
Mertesc	3	Vi	Mèssa de feria, s. Cunigonda, s. Marino
Mercuì	4	Vi	Mèssa de feria, s. Casmir, s. Alberich
Jöbia	5	Vi	Mèssa de feria, s. Oliva Vergine Martire
Vëindres	6	B	Mèssa v dl Cör de Gejù y comemoraziun dla feria, pröm vëindres, Ss. Perpetua y Felicità Martires, s. Fridolin ☉
Sabeda	7	ViB	Mèssa de feria o v dl Cör de Maria (22.8), pröma sabeda, s. Tomesc d'Aquino

4 *Domènia de Carsèma* 1 cl. Vang. de s. Jan 6, 1—15: multiplicaziun di pans y pesc

✠ Domènia	8	Vi	Mèssa dla domènia, s. Jan de Di
Lünesc	9	Vi	Mèssa de feria, s. Francisca vedoa
Mertesc	10	Vi	Mèssa de feria, 40 Martiri de Sebaste
Mercuì	11	Vi	Mèssa de feria, s. Rosina
Jöbia	12	Vi	Mèssa de feria, s. Gregorio Papa Lostag
Vëindres	13	Vi	Mèssa de feria, s. Erich
Sabeda	14	Vi	Mèssa de feria, s. Metilde, s. Alfred

1 *Domènia de Pasciun* 1 cl. Vang. de s. Lùca 8, 46—59: Gejù se proclama Fi de Di

✠ Domènia	15	Vi	Mèssa dla domènia de Pasciun, s. Clemens Maria Hofbauer
Lünesc	16	Vi	Mèssa de feria, s. Herbert Vësko. s. Abramo
Mertesc	17	Vi	Mèssa de feria, s. Patrizio Vësko
Mercuì	18	Vi	Mèssa de feria, s. Ciril de Gerusalemme, s. Eduard
✠ Jöbia	19	B	s. Ojöp om de s. Maria y comemoraziun dla feria 1 classe y de prezet, Patrono dla Dlijia Catolica, Vang. de s. Mat. 2, 18—21
Vëindres	20	ViB	Mèssa de feria, s. Claudia y Nicodema, 7 dolurs de s. Maria ☉
Sabeda	21	Vi	Mèssa de feria, s. Benedict Abate

2 *Domènia de Pasciun o dl'Uri* 1 cl. Vang. de s. Mat. Pasciun 26, 37—75 y 27, 1—54

✠ Domènia	22	Vi	Benedisciun dl'Uri y s. Mèssa dla domènia 1 classe, s. Conrad y s. Zacharia Papa
Lünesc	23	Vi	Mèssa de feria 1 classe, s. Vittorio, s. Otto
Mertesc	24	Vi	Mèssa de feria 1 classe, s. Gabriel Arcangel, Pasciun
Mercuì	25	Vi	Mèssa de feria 1 classe y Pasciun, s. Maria Anunziata
Jöbia	26	B	Jöbia santa 1 classe funziun da séra, Eugenia Vergine Martire
Vëindres	27	F	Vëindres Sanc 1 classe, Mort de Nosc Signur y Adoraziun dla Santa Crusc a les trëi domisdè, Pasciun de s. Jan, Angelica
Sabeda	28	B	Sabeda Santa y Vöia de Pasca 1 classe, funziun da sera, Benedisciun dl Füch, Exultet y s. Messa solenne ☉

Domènia de Pasca 1 cl. Vang. de s. Merch 16, 1—7; les pies ères al sepolcher

✠ Domènia	29	B	Resureziun de Nosc Signur y Solenità de Pasca, Alleluja, Alleluja, festa de 1 classe cun Otava de 1 classe
Lünesc	30	B	Lünesc de Pasca 1 classe, s. Pire Martire
Mertesc	31	B	Otava de Pasca 1 classe, s. Balbina

Marcès: ai 6 a Longega — ai 9 Burnech — ai 20 a s. Laurènz

AURÌ

Mercui	1	B	Mercui do Pasca 1 classe. s. Ugo y s. Emma
Jöbia	2	B	Jöbia do Pasca 1 classe. s. Francesch de Paola
Vëindres	3	B	Mëssa dl vëindres do Pasca 1 cl., pröm vëindres, Richard, Ulpian
Sabeda	4	B	Mëssa dla sabeda do Pasca 1 cl., pröma sabeda, Isidor Vëско

Domënia Bianca 1 cl. Vang. de s. Jan 20, 19—31: Gejù comparesc ai Apostoli

✠ Domënia	5	B	Mëssa dla domënia bianca, Otava de Pasca 1 classe, s. Vinzenz Ferreri, s. Zeno y s. Irene ☉
Lünesc	6	B	Mëssa de s. Maria (25.3) 1 classe, s. Cölestin
Mertesc	7	b	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, s. Hermann
Mercui	8	b	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, Walter, Albert
Jöbia	9	b	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, Maria Cleofa, Waltraud
Vëindres	10	b	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, Ezechiel profeta
Sabeda	11	C	Traslaziun de s. Ciascian Vëско Martire 1 classe, Patrono dla diazöse da Pursenù, s. Leo Papa

Domënia de s. Ciascian 1 cl. Vang. de s. Mat. 10, 23—28: Sarcis perseguità

✠ Domënia	12	C	Mëssa de s. Ciascian cun comemoraziun dla domënia, Procesiun de s. Ciascian, s. Zeno Vëско Martire, s. Costantin ☉
Lünesc	13	C	s. Ermenegildo Martire
Mertesc	14	C	s. Giustino Martire, Tiburzio y Valerian Martiri
Mercui	15	b	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, Lidwina, Isidor paur
Jöbia	16	b	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, s. Bernardetta Lourdes
Vëindres	17	bc	Mëssa dla domënia o de s. Anicet Papa Martire, Rudolf
Sabeda	18	b	Mëssa de s. Maria, s. Ursmar

3 Domënia do Pasca 2 cl. Vang. de s. Jan 16, 16—22: Gejù preanunzia l'Ascensium

✠ Domënia	19	B	Mëssa dla domënia, s. Gerold ☉
Lünesc	20	b	Mëssa dla domënia o da mort, s. Hildegunda
Mertesc	21	B	s. Anselm Vëско
Mercui	22	C	Ss. Martiri Sotero y Caio Papesc
Jöbia	23	bc	Mëssa dla domënia o de s. Iorz Martire
Vëindres	24	C	s. Merch Evangelista y Apostel 2 classe, Procesiun, FN
Sabeda	25	C	s. Fidelis de Sigmaringa Martire

4 Domënia do Pasca 2 cl. Vang. de s. Jan 16, 5—14: Gejù promet lo Spirito Santo

✠ Domënia	26	B	Mëssa dla domënia, Ss. Martiri Cleto y Marcellino Papesc ☉
Lünesc	27	B	s. Pire Canisio, s. Zita Vergine
Mertesc	28	B	s. Paul de Cruce
Mercui	29	C	s. Pire Martire
Jöbia	30	B	s. Catarina da Siena Patrona Primaria d'Italia 1 classe

„CI CHE LA JËNT SOMËNA, DE CHËL
FAJARA-RA INC RACOLTA.”

Tratan chësc mëis d'aurî pò-n gonot udëi sciöch'an sumëna ite y fora pur chi ciamp dla terra foscia, scarzada sö da la cadrëia, che fuma ciamò bella frësca. Can ch'an vëiga insciö sumenàn, che i granî sprinza fora dl pugn y toma bel valî ia pur terra, é-le val de bel. Gejù instëss se servî de chësta imagine pur insigné a la jënt y al é pò gnü dal cil pur sumené la parora de Dî.

Düt nosc fa y lascé, düt nosc operé a lauré te chësta vita terrena é n sumené continuo: Vigni parora, che vëgn da nosta boccia, dita magari zënza tan punsé y che minun, sid portada demez dal vënt, é n granel de sumënza, al toma tla suc d'en anima, nasc ailò, madurësc adora o terd a bun o stlet früt. Nosc ejempio, che d'atri vëiga pro nos, é na somënza, che porta a vëi benedisciun o maledisciun. A chësta manira vigni sumené à inc pur nos instësc n dé la racolta, che se miritun. Ci che vignun sumëna, chël arà-le tl tëmp dla racolta. Nosta vita é la sajun da sumené y i früc che madurësc dainciarà, sarà l pan da vigni dé ia in chël ater monn. Te chësc cürt tëmp dla vita somenuns nosta eternité. La vita dan la mort y chëla do la mort taca adüm, ares é sciöche fontana y fisti plëgn d'ega, sciöche l fabbriché y la fabrica nöia, sciöche la sumënza y l früt. Che ch'ó avëi n dé na bona racolta, ne pò sparagnè bries y fadies danfora. Che ch'ò condüsc ite manes cun spisc pesoc y plëgns, messarà bëgn ciaré de ne somené aunacia o stleta somënza. Co òs-te pa, che l ciamp de tùa vita ciare fora söl'alton? Somëna de bogn granî y somëna zënza tan sparagné t' tùa vita.

Mo al ne basta mâ somené bëgn y tröp, la somënza mëss inc tomé sön en bun grund,

scenó ne jò nianca nia la plü bona somënza. Pò n grund da lastun o terrëgn da pedrina tó sö granî, i fa nasc y madurî? No, al ne pò ci tó sö l'ega ne, la plöia bagna mâ sura ia y ne pò nia trà sot. A pò inc l plü bel sorëdl ciald, trà fora ciüf y spisc da les peres düres? No. Al vëgn ciald y se scialda, mo degüna vita s'armör, düt sëcia y mör jö. Al é cörs de pera dürs y animes speres y sütes sciöche i lastuns de Fanes. Nianca la somënza y la paziënza de Chël Bel Dî n'en dërza fora valch cun té animes desgraziades. Al lascia plöi jö grazies sciöche piuns de granî al lascia dé sorëdl cialdin de süa bunté y misericordia sura té animes, dis un indò l'ater, edmes, mëisc, agn a la lungia. Che podess pa se lamenté?

Al mëna jö dal cil zënza lascé dò sües amuniziuns, sües consolaziuns, dis de furtüna y ligrëza; al prò, sce chësc ne jò nia, cun les crusc, desgrazies, desfortünes, desplajëis de vigni sort y in ultima prò-l ciamó cun colpi pesoc y dürs de sfëne y rumpì de spanté l crëp, che n'ò se smorjelé, pur lascé trà ite la grazia de Dî. O, sce en anima resta ciamó düra i surda, spo é-l inc la misericordia y paziënza de Chël Bel Dî che disc: „Al basta, ci foss-el ciamó ch'i ess podü fa a mia vigna y ne l'à nia fat? I aspetà ch'ara portess früt y à porté spines?”. Ne somëia bel avisa té animes a de té majires, aulà ch'al ne crësc sö ater co brüscs da spinac y val erba salvaria inanter ite? Pò-n cöi üa dai spinac? Ci sarà-l cun de té animes l dé dla racolta? Fajun mo bun ujo dl tëmp dla vita y no lascé jì a öt y ad mal la somënza de Dî. Ciarun mo, ch'ara tomes dagnora pro nos y pro i attri te de bona terra. Y sce incuntun té animes dal cör dür sciöche pera, s'les menuns-e picié, fajun y periun tan che sta te nos, che ares ne se ostinëis y restes insciö cina a la mort.

MÀ

Vëindres	1	B	s. Ojöp laurant om de s. Maria festa de 1 classe Festa Nazionale dl laur, pröm vëindres.
Sabeda	2	B	Mëssa v de s. Maria (22.8), pröma sabeda, s. Atanasio Vëско

5 *Domënia do Pasca* 2 cl. Vang. de s. Jan 16, 23—30: Gejù esaudesc la dërta oraziun

✠ Domënia	3	B	Mëssa dla domënia, Ss. Martiri Alexander y Evenzio
Lünesc	4	Vi	Procesciun dles crusc, s. Florian, s. Monica y Gottardo
Mertesc	5	Vi	Procesciun dles crusc, s. Pio Papa, Iudita, Angel, Virginia
Mercui	6	Vi	Procesciun dles crusc, vöia dl'Assenza, s. Claudio
Jöbia	7	B	Solenitè dl'Assenza, festa de prezet, Vang. de s. Merch 16, 14—20 Palsacrusc 1 classe
Vëindres	8	B	Mëssa dla festa dl'Assenza
Sabeda	9	B	s. Gregorio de Nazianz Vëско, s. Erna

Domënia do l'Assenza 2 cl. Vang. de s. Jan 15, 26—27 y 16, 1—14: 1 Consolatore

✠ Domënia	10	B	Mëssa dla domënia, s. Antone Vëско
Lünesc	11	C	s. Filipo y s. Iaco Apostoli 2 classe
Mertesc	12	C	s. Martiri Nereo y Achille, s. Pancrazio Martire, s. Flavia
Mercui	13	B	s. Roberto Bellarmino Vëско, s. Emma
Jöbia	14	B	Mëssa dla Festa dl'Assenza, s. Bonifacio Martire
Vëindres	15	B	s. Jan Battista de la Salle, s. Sofia
Sabeda	16	C	Vöia de Pasca de Mà 1 classe. s. Jan Nepomuch, Ubald Vëско

Pasca de Ma 1 cl. Vang. de s. Jan 14, 23—31: Osservè la parora de Di

✠ Domënia	17	C	Solenitè de Pasca de Mà, discesa dl Spirito Santo, festa de 1 classe cun otava de 1 classe, Alleluja, alleluja, s. Iodoco
Lünesc	18	C	Lünesc de Pasca de Mà 1 cl., s. Venanzio Martire, s. Erich, Aniversario dla Consacraziun de nosc Vesco Msgr. Sepl Gargitter
Mertesc	19	C	Mëssa dl'otava 1 classe, s. Pire Cölestin Papa, s. Ivo
Mercui	20	C	Mëssa dl'otava 1 classe, Quatëmber, s. Bernerd da Siena
Jöbia	21	C	Mëssa dl'otava 1 classe, s. Valente, s. Isberga
Vëindres	22	C	Mëssa dl'otava 1 classe, Quatëmber, s. Rita, s. Emilio Martire
Sabeda	23	C	Mëssa dl'otava 1 classe, Quatëmber, Eufrosine

Festa dla Ss.ma Trinitè 1 cl. Vang. de s. Mat. 28, 18—20: la potestè in cil y terra

✠ Domënia	24	B	Mëssa dla festa dla Ss.ma Trinitè y Otava de Pasca de Mà 1 cl. s. Afra da Brescia
Lünesc	25	B	s. Gregorio Papa, s. Urban Papa Martire
Mertesc	26	B	s. Filippo Neri
Mercui	27	B	s. Beda Venerabile, Vöia dles Antlès
Jöbia	28	B	Solenitè dles Antlès y de prezet 1 classe, Procesciun solenne Vang. de s. Jan 6, 56—59: la Comunion speisa dl'anima, Augustin
Vëindres	29	B	s. Maria Maddalena de Pazzis Vergine
Sabeda	30	b	Mëssa de s. Maria, s. Felix Papa Martire, s. Ferdinand re

2 *Domënia do Pasca de Mà* 2 cl. Vang. de s. Lüca 14, 16—24: Gejù s'invièia a past

✠ Domënia	31	Vë	Mëssa dla domënia y comemoraziun de s. Maria Regina, Petronilla
------------------	-----------	-----------	--

„CHE CHE CRËI TE ME, ARÀ VITA,
INC SC'AL É MORT.”

La generaziun da incò, che n'ò crëi a miraculì, lascia avarèi gragn miraculì tla natüra de Dì, zënza i osservé dër y zënza gratitudine sciöche coses tan solites y ordinaries da vigni dé.

Ciaréde má incèrch y fora tla natüra sègn te chësc mëis, do che nëi y frëid finalmënter à messé zede a l'aisciüda, ci nasce y crësce, ci vire y florî, ci pasco da curusc a mez l bel vërd, propi Pasca y Resureziun tla natüra, en mëis dô chëra te dlijia chilò da nos. N'é-l chësc n miraculo, mile miraculi tl gran rëgn dla creaziun de Dì, che podun udèi y amiré chisc dis tres da nü?

Te vigni ciamp, sön vigni pré é-l n lauré, zënza lascé, dé y nôt sciöche te na miniera sot tera ite. Düt ò sò pert verso l sorëdl, düt ò gnì a la vita y resurì da la fossa scüra sot terra. La vita nöia tla natüra incuntun sègn sön vigni trù, te vigni föia dl lëgn vërd, te vigni fostü, te vigni spì dl ciamp. te vigni ciüf dl pré, incò, doman y dodoman, ciamó tagn de dis a la lungia. Y düta chësta gran morvöia é acumpagnada da na musiga beliscima, che te vëgn tla orëdla da vigni pert tla natüra resurida; dal cianté di vicì te bosch, dal scrai dl variöl! sò al'alt, dal sciüre dl merle da vigni brüscia, dal spoz da vigni sì; duc i tiers, gragn y picì, fesc aldì y sintì che inc ëi god la vita nöia; dal murmuré di rüsc y dles fontanes, dai bosc che rauscëia, da les blàs che se naina tl vënt, da les ultimes lovines che drumblëia dai crëp, dai prüms togn y tranis che va da na munt a l'atra pòs-te aldì n Te Deum grandiojo in onur dl Creatur dla natüra.

Y os fis de chësc gran Creatur, os corona y gloria de düta la creaziun, passëis y jëis a mesa chëstes gran morvöies zënza punsé

nianca impü al miraculo, ai mile miraculì, che Chël Bel Dì à somené impü dlunch incèrch pur os, propi pur os, pur osta ligrëza y pur osc üt. Os ne punsëis nia, che chësta iesta nöia dla natüra é bel te mile aisciüdes, denant che os la udesses, y chësta vita nöia dla bela aisciüda se baratarà jö, cun l'inver zënza vita, ciamó magari mile y mile agn, do che os sëis sparì da chësc monn. Os udëis y godëis chësta festa de Pasca y Resureziun tla natüra vigni aisciüda tres indò da nü, zënza punsé nia, zënza nominé cun respet y reverënza osc gran Creatur cun riconscënza de cör a anima, deperpo che dütes les creatüres va a strit a laldé y glorifiché so Creatur y Signur.

Y os, fis de Dì y creatüres de Dì, uniches al monn, che à ciorvel y spirito pur punsé y capì, ne punsëis y ne capìs pa, che l'aisciüda, tan bella cun süa vita nöia, cun süa resureziun de morvöia, ess inc da i di valch a osta anima. Ne se disc-era tler, che chëra religiun mëss ester la unica veritoria, giüsta y dërta, chëra che sora nanter dütes é stada bona de devënje la crüdia mort. Chëra che s'insëgna, che l'aisciüda cun süa vita nöia é na belliscima imagine dla vera Resureziun de nosc Signur, capara y simbolo de nosta resureziun a vita nöia, che düra dagnora y ne mör mai.

Süa parora se dà fede y speranza, che al gnarà inc pur nos l'aisciüda dla vita nöia de na eterna y glorioja aisciüda: „Iö sun la Resureziun y la vita. Che che crëi in me, arà la vita, inc sc'al é mort”.

Punsun mo a chëstes belles parores, can che passun y jun fora pur la natüra sègn te chisc dis dl bel mëis de mà, spo se prejentarà-ra cënt iadi plü bella l'aisciüda, purciudì che ara se recorderà nosta aisciüda glorioja zënza mai plü finì.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

JÜGN

Lünesc	1	B	s. Angela Merici, s. Fortunato
Mertesc	2	vë	Mëssa dla domënia o di s. Martiri Marcellino y Pire y Erasmo — Festa dla Repubblica
Mercui	3	vë	Mëssa dla domënia o da mort, s. Oliva, Mort de S. S. Papa Giov. XXIII
Jöbia	4	B	s. Francesch Caracciolo, s. Werner
Vëindres	5	B	Festa dl Cör de Gejù 1 classe y pröm vëindres, s. Bonifacio
Sabeda	6	B	Mëssa v de s. Maria (22.8) y pröma sabeda, s. Norbert

Festa dl Cör de Gejù 1 cl. Vang. de s. Jan 19, 31—37: Gejù sö la Crusc

✠ Domënia	7	B	Mëssa dla festa dl Cör de Gejù 1 cl., Procesciun solenne, Robert
Lünesc	8	vë	Mëssa dla domënia o da mort, s. Jolanda
Mertesc	9	vë	Mëssa dla domënia o da mort o di s. Martiri Primo e Felician
Mercui	10	B	s. Margherita regina vedoa
Jöbia	11	C	s. Barnaba Apostel
Vëindres	12	B	s. Jan Facundo, s. Basilide y s. Cirino
Sabeda	13	B	s. Antone da Padoa y patrozinio dla ven. Dlijia da Picolin

4 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Lüca 5, 1—11: la pesca miracolosa

✠ Domënia	14	Vë	Mëssa dla domënia, s. Basilio y s. Rosmunda
Lünesc	15	vë	Mëssa dla domënia o de s. Vi, s. Modesto y s. Crescenza Martiri
Mertesc	16	vë	Mëssa dla domënia o da mort, s. Benno, s. Luitgard
Mercui	17	B	s. Gregorio Barbadico, s. Adolf
Jöbia	18	B	s. Efrem de Siri, s. Amando
Vëindres	19	B	s. Iuliana Vergine, s. Gervasio y Protasio Martiri
Sabeda	20	b	Mëssa de s. Maria, s. Silverio Papa Martire

5 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Mat. 5, 20—24: fa pesc cun to frè

✠ Domënia	21	Vë	Mëssa dla domënia. s. Lovijis o Lois Gonzaga, Eleziun de S. S. Paul VI
Lünesc	22	B	s. Paulino Vësko
Mertesc	23	Vi	Vöia de s. Jan Battista 2 classe
Mercui	24	B	s. Jan Battista 1 classe — Pröm Patron dla ven. Dlijia da s. Martin de Torr
Jöbia	25	B	s. Wilhelm Abate, s. Adelbert
Vëindres	26	C	s. Paul y Jan Martiri, s. Rudolf, s. Vigile Vësko Martire Patrono dles ven. Dlijies da Calfoschg y da Al Plan 1 classe
Sabeda	27	b	Mëssa de s. Maria, s. Ladislau re

6 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Merch 8, 1—9: multiplicaziun di pans

✠ Domënia	28	Vë	Mëssa dla domënia, Vöia de s. Pire
✠ Lünesc	29	C	s. Pire y s. Paul Apostoli festa de prezet y de 1 classe Vang. de s. Matì 16, 13—19, Patroni dla ven. Dlijia da Rina
Mertesc	30	C	Comemoraziun de s. Paul Apostel, Aniversario dla Incoronaziun de S. Santità Papa Paul VI

Marcès: ai 4 a Calfoschg — ai 8 a Percha — ai 9 a s. Martin de Torr — ai 23 a Longega — ai 25 a Burnech

MESSÈ-IULI

Mercui	1	C	Preziosissimo Sanch de Nosc Signur 1 classe	
Jöbia	2	B	Visitaziun de s. Maria 2 classe, s. Martiniano	☉
Vëindres	3	B	Pröm vëindres y Mëssa y dl Cör de Gejù, s. Ireneo Vëscò, Mainhard	
Sabeda	4	B	Pröma sabeda y Mëssa v de s. Maria, s. Ulrich Vëscò, Berta	

7 Domènia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Mat. 7, 15—21: i falsi profeti

✠ Domènia	5	Vë	Mëssa dla domènia, s. Antone Maria Zacharia, s. Filomena	
Lünesc	6	vë	Mëssa dla domènia o da mort o votiva, s. Maria Goretti, s. Isaia	
Mertesc	7	B	Ss. Ciril y Metodio Vëschì fredesc, Apostoli slavi	
Mercui	8	B	s. Elisabet Regina y vedoa	
Jöbia	9	vë	Mëssa dla domènia o da mort o votiva, s. Veronica	☉
Vëindres	10	C	Ss. 7 fredesc Martiri, s. Amalia	
Sabeda	11	b	Mëssa de s. Maria, s. Pio I Papa Martire, s. Olga, s. Ciprian	

8 Domènia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Lüca 16, 1—9: 1 massà infedele

✠ Domènia	12	Vë	Mëssa dla domènia, s. Andrè da Rinn müt y Martire	
Lünesc	13	vë	Mëssa dla domènia o da mort. s. Eugenia	
Mertesc	14	B	s. Bonaventura Vëscò, s. Giusto, s. Carolina	
Mercui	15	B	s. Heinrich o Enrico Imperadú	
Jöbia	16	b	s. Maria dl Monte Carmelo	☉
Vëindres	17	vë	Mëssa dla domènia, s. Alex, s. Irmengard	
Sabeda	18	B	s. Camillo de Lellis, s. Federico	

9 Domènia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Lüca 19, 41—47: Gejù pita

✠ Domènia	19	Vë	Mëssa dla domènia, s. Vinzenz de Paul	
Lünesc	20	B	s. Iarone Emiliano, s. Margherita Vergine Martire	
Mertesc	21	B	s. Laurenz da Brindisi	
Mercui	22	B	s. Maria Maddalena penitente	
Jöbia	23	C	s. Apollinare Vëscò Martire	
Vëindres	24	vë	Mëssa dla domènia o de s. Cristina Vergine Martire (c)	☉
Sabeda	25	C	s. Iaco Apostel 2 cl. — Patrono primario dla ven. Dlijia de s. Linert festa de 1 classe, s. Cristoforo Martire	

10 Domènia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Lüca 18, 9—14: 1 fariseo y 1 publicano

✠ Domènia	26	Vë	Mëssa dla domènia y comemoraziun de s. Anna, uma de s. Maria	
Lünesc	27	vë	Mëssa dla domènia o de s. Pantaleone Martire (c), Gioconda	
Mertesc	28	C	Ss. Martiri Nazario, Celso, s. Victor Papa Martire	
Mercui	29	B	s. Marta Vergine, Beatrice	
Jöbia	30	c	Ss. Abdon y Sennen Martiri o Messa dla domènia (ve), Abele	
Vëindres	31	B	s. Inazio de Loiola fondatur dlOrdine di Gejuit	

UN DÉ A MEZ L'ISTÉ

Da duman d'en dé a mez l'isté, can ch'al lè surèdl, pè-l che sura nòt zacai ais-e sumené n grüm de perles luminoses fora pur chi prà y sö pur chi rogn. Cumpèd-les mc, sce t'es bun! Ares pingola da vigni picera erba, trémora sòn vigni stinfa, se naina da vigni fostü, slumina da cènc y milesc da vigni brüscia, dals rames di lègn. Al é n sluminé, glizerné y tranié sura dü, sciöch' Chèl Bel Dì ess mené jö de nòt na schira de angeli cun cestuns plègn de perles liciurèntes, pur les somené sura dütes les coses dla tera. O, che é-l pa sté, che à fat chèsta bella, gran morvöia?

L sorèdl é-l sté, che à fat l miraculo cun sü rai luminusc. Un scèmpl rai de sorèdl à toché na té picera gota de rosada y chèsc fesc, che la picera cogora mola söl fostü devènta t'en iade bella luminosa, sciöche ara foss diventada n pic sorèdl. Ara é bella torona sciöche la cogora dl gran sorèdl lasö, mà ch'ara n'é nia tan grana y tan cialda, mo sluminé slumin-era sciöche n sorèdl cun tagn de bì curusc: can cöcena sciöch' l füc o ghela sciöche l'or, o indò vèrda sciöche l'erba frësca y bürna sciöche l cil. Che é-l pa che pô i fa dô chèsc al Creatur, che i à dé na té virtù a na picera gota de rosada da la duman?

Al vègn n ciald spaventus, na bampa da sofé, can che al va verso misdé n té dé a mez l'isté. Al é ma bun che val nio se fesc odèi y vègn a curì impü l sorèdl. Mo al podess pa ci ester prigo dala tampesta dô n té ciald. Scè, ciara mo, curaïta da Pütia ca vègn-el sègn na neura foscia-grija. Prèsc é-l dü, curì mindecie n bof de vènt, che scherza sö i niui y lascia odèi té finestres nanter ite. Chèsc é rî sègn èl. Y deperpo ch'an sta y ciara, t'en mumènt n tranì luminus fora

da chëra neura scüra y lassura na tonada cürta y sècia. Al toma bele les prümes gotes groses y pesocies. Düc chi che é a la lergia, sà che al é ora da sciampé ad asosta te ciasota o te tablè. Apèna ch'an à fat in tèmp, che na dërta plöia mèt man da forlé jö sòn tèt, mo inanter ite ald-un bel incie té colpi düurz y sèc, al é granijores. Ares tlocora sòn tèt tres plü dassèn, al vègn blanch de fora ia, al granièia. Püri cosci chi ch'é sègn ciamó a la lergia, y les blàs y les flus s'un tolarà pa na ria. Ara ne düra dî, che al à lascé y che an pô indò s'infidé a jì fora a odèi, ci che la tèmpesta à lascé indò.

Ara ciara fora burt: l'erba petada ite a let, les flus sparides, i spisc mazzà fora y dlunch tles büjes y vai plègn de granijores abinades a grüm. Ara dürarà codî, cina che dü, s'arà indò impü rometü ti prà, mo i ciamp sarà oramai sciöc'ai é.

Al splijinèia ciamó y chèsc é ma bun dô na té tèmpesta, ara refesc cutàn de dan ciamó. Cinamai sorèdl vègn-el ciamó fora deperpo ch'al vègn jö na plöia bella fina. Al é bel sölla sèra a mez l'isté.

Ci vèigh-un pa ciamó sö tl cil, val tan de bel? Al é l'ergobando, che sciöche na mesa roda dai plü bì curusc, s'alza alt al cil. Cun trami i pisc sta-ra chèsta roda da curusc sölla tera, mo la colm toca l cil, ara unèsc cil y terra, sciöche i ôc d'en gran punt. Ci maester é-l pa sté, che à fabbriché chèsc punt, che abraçia cil y terra? É-l chilò i angeli dl cil che vègn jö pur chèsc bel punt cina jö da nos, o é-l les animes che va sö da èi? Ara é isciö: ai vègn jö y ères va sö. Un té dé a mez isté, da duman cina da sèra, tan snel é-l passé, mo al pô lascé söes pedies da odèi pur dis, pur mèisc, pur dü, un an y impò vègne-el dü, sciöche la providènza l'è udü y orü danfora.

AGOST

Sabeda 1 B Pröma sabeda, Mëssa v dl Cör de s. Maria, ss. Maccabei 17 fredesc ☉

11 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Merch 7, 31—37: Gejù varësc n strüm

✠ Domënia 2 Vë Mëssa dla domënia, la Purziuncula, s. Alfonso de Liguori Vëscò
 Lünesc 3 vë Mëssa dla domënia o da mort o votiva, s. Lidia
 Mertesc 4 B s. Domene, s. Rainer
 Mercuì 5 B s. Maria dla nëi
 Jöbia 6 B Trasfiguraziun de Nosc Signur 2 cl., s. Sisto Papa, Ulrike
 Vëindres 7 B Pröm vëindres y Mëssa v dl Cör de Gejù y comemoraziun de s. Caitan, Mafalda ☉

Sabeda 8 B s. Jan Maria Vianney, s. Donato Vëscò Martire

12 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Lüca 10, 23—37: comandament dl'amur

✠ Domënia 9 Vë Mëssa dla domënia, s. Romano Martire
 Lünesc 10 C s. Laurenz Martire 2 classe
 Mertesc 11 vë Mëssa dla domënia o ss. Tiburzio y Susanna Verg. Martiri (c)
 Mercuì 12 B s. Chiara o Clara Vergine
 Jöbia 13 C s. Ciascian Vëscò Martire Patrono dla diazöse da Pursenú Patrono dla ven. Dlijia da s. Ciascian, s. Hippolito Martire
 Vëindres 14 Vi Vöia de s. Maria dal Ciüf 2 classe, s. Eusebio
 Sabeda 15 B s. Maria dal Ciüf festa de 1 classe y de prezet, Vang. de s. Lüca 1, 41—50. — Patrona dla ven. Dlijia da La Ila ☉

13 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Lüca 17, 11—19: i diesc leprosi

✠ Domënia 16 Vë Mëssa dla domënia y comemoraziun de s. Iachin, pere de s. Maria s. Rocco
 Lünesc 17 B s. Giacinto, s. Rinaldo, s. Emilia
 Mertesc 18 vë Mëssa dla domënia o de s. Agapito Martire (c), s. Elena, Rainald
 Mercuì 19 B s. Jan Eudes
 Jöbia 20 B s. Bernerd Abate, s. Filibert
 Vëindres 21 B s. Giovanna Franzisca Fremiot de Chantal vedoa
 Sabeda 22 B Festa dl'Immaculato Cör de s. Maria 2 classe, s. Hildebrand

14 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Mat. 6, 24—33: nia servì a dui patruns

✠ Domënia 23 Vë Mëssa dla domënia, s. Filippo Benizi, s. Zaccheo ☉
 Lünesc 24 C s. Berto Apostel 2 classe
 Mertesc 25 B s. Ludwig re, s. Snese Patrono dla ven. Dlijia da La Val festa de 1 classe, s. Filomena Vergine Martire
 Mercuì 26 vë Mëssa dla domënia o de s. Zeferino Papa Martire (c), s. Xander
 Jöbia 27 B s. Gebhard, s. Ojöp Calasanzio
 Vëindres 28 B s. Augustin Vëscò, s. Adelinda
 Sabeda 29 C Mort de s. Jan Battista, s. Sabina Martire

15 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Lüca 7, 11—16: 1 fi dla vedoa de Naim

✠ Domënia 30 Vë Mëssa dla domënia, s. Rosa da Lima Vergine, s. Felix Martire ☉
 Lünesc 31 B s. Raimund Nonnato, s. Abbondio, s. Isabella

SÖ AL'ALT SÖN MUNT.

Les edemes dan S. Maria é les plü cialdes de düet l'isté pur l solito. Purchël chi dla cité y al frësch y jënt da paur é sö pur munt.

Jënt che é sarà ite nanter chi mürz y mës tignì fora düet l'an chël romù y chël busiamënt y mës vire te chël stöp y aria malsana, al n'é nia de morvöia, ch'ai sënt l bujëgn de gnì sö pur nostes munts pur valgügn dis a se gode impü de pesc y bon'aria frësca. Inc nosta jënt da paur, scebëgn che ai ne va pur caprizze sön munt, impò se sënt-i lassò plü ligri y sagns, y sce ai à val ora libera, s'la god-i y sta impü a ciaré fora pur l monn, che lasò é plü bel y plü gran.

Sön les munts é la terra cun sües meseries plü dalunc y cil cun süa pesc da-imprò, lassò se vëgn Chël Bel Dî plü da-imprò y punsun demanco a nos y nüsc fistidi. De chësc à-n tan de bujëgn y fesc tan bun. Lassò pals-un saurì y an pò impü se lascè jì. Lassò vëigh-un tan bel y tan lünc y impormò l'edl dl'anima tira sö dërt y l pinsier joda sciöche al ess ares de variöl sö, tres plü in sö, verso l cil, verso l'infinito, verso l Creatur. Ailò cialfa finalmënter nost'anima, stancia y stüfa dl monn, so post, süa palsa y süa pesc. Disc bel l salmista: „Les munts darà la pesc a so popul”.

Purchël, na-ota da dî, cherdâ Chël Bel Dî sü gragn omi, che gornâ y menâ so popul, sö l'alt da-imprò da ël. Abramo va sön la munt de Moria a ofrì Isaco, so fi; Mosé söl Sinai suratol dales mans de Dî les tofles di comandemënc, Elia söl Carmelo fesc gnì jö fuch dal cil. Gejù Cristo instëss orò bun a les munts y perdicâ tan gonot lassò. Sölla munt dles „Beatitudines” à-l incundé l program de so rëgn, sciöche un rè. Sölla munt de Tabor à-l fat odëi süa gloria a trëi Apostoli, che è fora de sè da la ligrëza. Can che al à baié dî a la lungia a la jënt y à

de bujëgn de impü de pesc, s'un sciampâ-l de nôt su sö pur munt pur podëi baié cun so Për dl cil. Sölla munt dl'Urì s'incunta süa agonia y süa gloria. Dütes sües dezijuns plü importantes à süa origine sö l'alt, sön val col o munt. Lassò é-l chit y pesc, lassò fesc-un saurì oraziun. Lassò es-un plü dlungia Chël Bel Dî y plü da-inciarà da jënt. Sölla munt à-l impianté la crusc, che ara sid-e udüda da düet l monn y che düc pòis se trà al sigü te süa ambria. Da la Crusc söl Calvario é-l gnü salvëza jö sol monn intir.

Alpinismo disc-un al dé da incò a chësc sport modern, sciöche tanc pratighëia sëgn, de jì sö pur munt. Dër da acusié y bun fajess-el pa a tanc y tanc impü de alpinismo spiritual, che l'anima pòd-es impü jì sö pur munt al frësch. Lascé pur n mumënt da na pert impü i fistidi y i pinsirz de chësc monn, mët in vacanzas nost'anima tormentada vignì dé dal pëis dla vita moderna, s'un jì impü demez, ia y sö verso l'alt, demez da la terra, sö verso l cil y Chël Bel Dî, che l'anima pòis in pesc baié cun ë l. Chësc foss pa sciöche na bona cura, che variss da tagn de mà, che rinforzass l spirito tribolé. Jì incio al frësch, in vacanza; fajess pa sciöche na bona medejina al cör. Ailò cherscess pa l'uomo impormó, ailò se alzess pa spirito y anima sö, tres plü insö, cina sura l sorëdl y les stères. Ailò la terra gniss pa picera, tres plü picera, cun düc sü fistidi y so punsé tormentüs. Purchël va datrai sö pur munt, sce t'às impü dl'aurela, y scenó cui pisc dl corp, spo cui pinsirz y l'anima. Te cialfa plü forza, te god-es la pesc, te vëigh-es tan de coses, che te fesc ligrëza y l'anima respirëia l balsamo dla bon'aria de munt, dô che t'às contemplé la grandëza y bonté dl Creatur.

Dô che te es sté sö pur munt corporal-mënter o spiritualmënter, vëgnes-te zbruch a cialfa düet en n'atra persona y tüa vita sarà inc atramënter.

SETÈMBER

Mertesc	1	vë	Mëssa dla domënia o de s. Egidio Abate, s. Verena
Mercui	2	B	s. Stefo re, s. Tobia
Jöbia	3	B	s. Pio X Papa, s. Clelia, s. Marino
Vëindres	4	B	Pröm vëindres, Mëssa v dl Cör de Gejù, s. Rosalia, Candida, Ida
Sabeda	5	B	Pröma sabeda, Mëssa v de s. Maria (22.8), s. Laurenz Iustiniani

16 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Lüca 14, 1—11: chi che se umilia, sarà inalzès

✠ Domënia	6	B	Festa di Santi Angeli Custodi y Mëssa v dl 2 d'otober, Vang. de s. Mat. 18, 1—10: No dè scandalo a chi pici mituns, Magnus
Lünesc	7	vë	Mëssa dla domënia o da mort, s. Regina y s. Valeria
Mertesc	8	B	Nascita de s. Maria 2 classe, s. Adriano Martire
Mercui	9	vë	Mëssa dla domënia o de s. Gorgonio Martire (c), s. Corbinian
Jöbia	10	B	Dedicaziun dla Catedrale da Pursenù 1 classe, s. Nicolò
Vëindres	11	c	ss. Martiri Proto y Iacinto o Mëssa dla domënia (ve), Daniele
Sabeda	12	B	s. Inom de Maria Vergine, s. Guido

17 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Mat. 22, 34—46: ama to proscimo

✠ Domënia	13	B	Mëssa dla Dedicaziun dles Dlijies y comemoraziun dla domënia, s. Notburga y s. Materno
Lünesc	14	C	Esaltaziun dla Santa Crusc 2 classe, s. Irmgard
Mertesc	15	B	I 7 dolers de s. Maria Vergine 2 classe, s. Nicodemo Martire
Mercui	16	C	ss. Cornelio Papa y Ciprian Vësko Martiri, s. Eufemia
Jöbia	17	b	Comemoraziun dles plaies de s. Francesch o Mëssa dla domënia (ve), Hildegard
Vëindres	18	B	s. Ojöp da Copertino, s. Stefania, s. Irene, s. Sofia
Sabeda	19	C	s. Gennaro Martire

18 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Mat. 18, 1—8: Gejù varesc n paralitico

✠ Domënia	20	Vë	Mëssa dla domënia, s. Eustachio Martire
Lünesc	21	C	s. Matì Apostel y Evangelista 2 classe
Mertesc	22	B	s. Tomesc de Villanova Vësko
Mercui	23	Vi	Mëssa de Quatember 2 cl., s. Lino Papa Martire, s. Tecla VM
Jöbia	24	b	s. Maria dla Mercedes o Mëssa dla domënia (vë), s. Rupert
Vëindres	25	Vi	Mëssa de Quatember 2 cl., Aurelia, Dietrich
Sabeda	26	Vi	Mëssa de Quatember 2 cl., ss. Ciprian y Giustina Martiri, Egmon

19 Domënia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Mat. 22, 1—14: le past da noza

✠ Domënia	27	Vë	Mëssa dla domënia, ss. Cosma y Damiani Martiri, Adolf
Lünesc	28	C	s. Wenzeslau Duca Martire Patrono dla Boemia
Mertesc	29	B	s. Michil Arcangel 1 cl., Patroziniö dla ven. Dlijia da Calfosch
Mercui	30	B	s. Iarone prô

„ORA ET LABORA”

„Prëia y laora”, chësta é la regola, l programm de vita di Benedictineri. Chësta dess inc ester la regula dla vita da paur y de düc chi che laora. Al n'è nia dërt tignì indalater l laur ia pur l'edma y i uffizi sanc dla dumënia, insciö trames dües les coses tignì separades y despartides üna da l'atra. Pur tagh de cristiagn é l n dé da laur ia pur l'edma düten n'ater dé che l dé de dumënia o de festa. Ai santifichëia magari la dumënia sciöch'al alda, ai va a mëssa, fesc sües devoziuns y palsa da vigni fadia pur ester arjignà indò pur l'ater dé da laur. Mo apëna ch'al vëgn indò l dé da laur, é vigni bun pinsir, ch'ai s'à fat te dlijia la dumënia, sciöche sferié fora te süa anima, ai ne s' recorda plü feter nia, sciöche ai n'ess aldì né odü nia dla dumënia; ai ne fesc magari aposta, nia da di, mo ai fesc insciö.

Ai n'è mai stà ausà, mai stà istruis de se fa inc val bun pinsir tl laur. Ai ne sà simplizemënter nia, che an dess fa dl laur da vigni dé na oraziun continua, n uffize divin tres fora, düta l'edma, düta la vita, sciöche la dumënia te dlijia, che vigni post, aulà ch'an laora, dess ester n tempio sacro, aulà ch'an fesc, vignun pur so cunt, servisc sacro y divin.

Chësc fesc bëgn tan da spavënt de bujëgn. Dess propi chëra picera ora, che os jënt tramentada i abinëis ia a l'edma, i arubëis jö al tëmp dl laur pur la dumënia, dess chëra ester pur düten? Y os urëis sté düta en n'edma cun sües sis iadi vintcater ores sot al pëis dl laur y fadies, di fistidi y straciaries, zënza n iade o l'ater alzé üsc pinsirz söpert a Chël Bel Dî, che solamënter pô se dé la forza y la paziënza a suporté düten. Plü che l monn se reimplësc de romù y plü schires de lauranti aumentëia, tan de plü che la patora d'ordine mëss ester chësta: „O che l laur

devënta söl serio pro düc y vignun na cosa de religiun, propi oraziun, uffiz divin vigni dé, o che religiun, fede, vita cristiana spärësc dales animes de nosta jënt.

Dandaia se tulò-n dagnora tëmp pur fa sües devoziuns da vigni dé te familia, an dijò les oraziuns da duman, dan y dô l mangé, an dijò la corona da sëra y an jê incie a mëssa i dis da laur. Sce an ne se toì propi nia plü d'aurela de fa chësc, altàmo che an santifichess so laur, che se tol düten l tëmp, che an ne pordüsc plü ingnò. Sce nosta generaziun ne imparà nianca chësc tan ne, a riunì religiun y laur, spo mëss prësc murì fora vigni vita cristiana te nosta jënt da paur y tan de plü pro i atrì. L laur mëss devëntè oraziun, chësc ô di, ch'ai mëss jì per a per y chësc vëgn con la bona intenziun, che an fesc da duman denant co mëtt man y la rinovëia ia pur l dé. Insciö ciafa nosc laur düten en n'atra valüta, al ne porta mâ vadagn y früt pur chësta vita terrena, mo inc dan Chël Bel Dî y pur l'eternité. Col laur santifiché a chësta moda se vadagnuns l pan y laprò ciamó l paraisc.

Ne podun fa nosc laur sciöche na mascin, zënza punsé y sintì, mo messun l'araté plü che mâ mitl pur s'vadagné l pan, plü ciamó che dovèr imposté a nos da Chël Bel Dî, messun l conscindré tan che servisc de Dî, sciöche l jì a mëssa, sciöche oraziun che s'alza sö al cil in onur de Dî, che dà spo l mirit y l premio. Nos ne sun nia ciamó dër ausà ite col monn moderno, cun süa tecnica y les mascins, che manacia de fa fora de nos na mascin. Messun purchël mëtt ite a mez a nosc laur da vigni dé Chël Bel Dî instëss, spiritualisé nosc laur col pinsir a l'anima, a l'eternité, a Chël Bel Dî, che dà süa benedisciun a nosc laur. Zënza Chël Bel Dî n'en fajuns nia, cun Chël Bel Dî port-el dagnora bun früt, l pan pur la vita y premio sön paraisc.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

OTOBER

Jöbia	1	vë	Mëssa dla domënia o de s. Remigio Vësko (b), s. Ghilbert
Vëindres	2	B	Pröm vëindres y Mëssa v dl Cör de Gejù cun cumemoraziun dla festa di ss. Angeli Custodi, s. Gottfried, Gerino
Sabeda	3	B	Pröma sabeda y Mëssa v de s. Maria (22.8) y comemoraziun de s. Taresia dl Bambin Gejù Vergine

20 Domënia do Pasca de Mâ 2 cl. Vang. de s. Jan 4, 46—53: Gejù disc: to fi vi

✠ Domënia	4	B	Mëssa de s. Francesch d'Assisi Patrono d'Italia 1 classe cun comemoraziun dla domënia 20ma, Domënia dal Rosare
Lünesc	5	c	s. Placido Martire o Mëssa dla domënia (vë) o da mort
Mertesc	6	B	s. Bruno, s. Magno
Mercui	7	B	Festa de s. Maria dal Rosare 2 classe, s. Merch Papa
Jöbia	8	B	s. Brighida vedoa, s. Sergio Martire
Vëindres	9	B	s. Jan Leonardi, s. Dionisio
Sabeda	10	B	s. Francesch Borgia

21 Domënia do Pasca de Mâ 2 cl. Vang. de s. Mat. 18, 23—35: à misericordia de me

✠ Domënia	11	Vë	Mëssa dla domënia y comemoraziun dla Maternità de s. Maria, Alma
Lünesc	12	B	Dedicaziun dles propries Dlijies 1 classe, Serafin
Mertesc	13	B	s. Eduard re
Mercui	14	C	s. Callisto Papa Martire, s. Fortunata
Jöbia	15	B	s. Taresia Vergine, s. Aurelia
Vëindres	16	B	s. Gallo Abate, s. Edwig vedoa
Sabeda	17	B	s. Margherita Maria Alacoque Vergine

Festa dles Dlijies 1 cl. Vang. de s. Lüca 19, 1—10: Gejù te ciasa de Zaccheo

✠ Domënia	18	B	Mëssa dla Dedicaziun dles Dlijies 1 classe cun comemoraziun dla domënia 22ma, s. Lüca Evangelista, Renato
Lünesc	19	B	s. Pire de Alcantara
Mertesc	20	B	s. Jan Canzio, s. Irene, s. Artur
Mercui	21	c	s. Ursula Martire o Mëssa dla domënia (vë), s. Ilario Abate
Jöbia	22	vë	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, s. Melanio, s. Ulberta
Vëindres	23	B	s. Antone Maria Claret Vësko
Sabeda	24	B	s. Raffael Arcangel, s. Settimo

Festa de Cristo Re 1 cl. Vang. de s. Jan 18, 33—37: mi regn ne è nia de chesc monn

✠ Domënia	25	B	Mëssa dla festa de Cristo Re 1 classe, ss. Crisant y Dar a Mm.
Lünesc	26	c	s. Evaristo Papa Martire o Mëssa dla domënia (vë) 23ma
Mertesc	27	vë	Mëssa dla domënia 23ma o da mort o votiva, s. Ivo
Mercui	28	C	ss. Scimun y Iuda Tadeus Apostoli 2 classe
Jöbia	29	vë	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, Narcisio, Hermelinde
Vëindres	30	vë	Mëssa dla domënia o da mort o votiva, Germano, Gerhard
Sabeda	31	b	Mëssa de s. Maria, Vöia de Gnisant, Wolfgang, Alfons Rodriguez

NOVÈMBER

Solenità de Gnisant 1 cl. Vang. de s. Mat. 5, 1—12: le ot beatitudines

✠ Domènia	1	B	Mëssa dla solenità de Gnisant cun comemoraziun dla domènia
Lüesc	2	F	Dè dles Animes 1 classe, indulgenza plenaria por i morc
Mertesc	3	vë	Mëssa dla domènia 24ma y 3a do s. Guania, Hubert
Mercui	4	B	s. Carlo Borromeo Vësc, ss. Vitale y Agricola Martiri — Festa Nazionale dla Vittoria 1918 ☺
Jöbia	5	vë	Mëssa dla domènia da n mertesc o da mort, Zacharia, s. Elisabeta, ss. Reliquies
Vëindres	6	B	Pröm vëindres y Mëssa v dl Cör de Gejù, s. Linert Patrono dla ven. Dlijia de s. Linert Badia 2 classe
Sabeda	7	B	Prömo sabeda y Mëssa de s. Maria (22.8), s. Angel, s. Ernst

25 *Domènia do Pasca de Mà* 2 cl. Vang. de s. Mat. 8, 1—13: Gejù varenc n leproso

✠ Domènia	8	Vë	Mëssa dla domènia 4a do s. Guania, ss. 4 Coronà Martiri, Gottfrid
Lüesc	9	B	Dedicaziun dl' Arcibasilica del Ss.mo Salvatore 2 classe, Oreste, s. Andrè Avellino
Mertesc	10	B	s. Martin Vësc, Patrono dla ven. Dlijia de s. Martin de Torr
Mercui	11	B	s. Martin Papa, s. Emilio, s. Cunibert
Jöbia	12	B	s. Martin Papa, s. Emilio, s. Cunibert
Vëindres	13	B	s. Didaco, s. Stanislau Kosca
Sabeda	14	B	s. Iosofat Vësc Martire, s. Alberich, s. Veneranda

26 *Domènia do Pasca de Mà* 2 cl. Vang. de s. Mat. 8, 23—27: la tempesta söl mer

✠ Domènia	15	Vë	Mëssa dla domènia 5a do s. Guania, s. Albert Vësc, s. Leopold
Lüesc	16	B	s. Gertrud Vergine
Mertesc	17	B	s. Florino prò, s. Gregorio Taumaturgo Vësc
Mercui	18	B	Dedicaziun dles Basiliches de s. Pire y s. Paul Apostoli, s. Hilda y s. Otto
Jöbia	19	B	s. Elisabet vedoa
Vëindres	20	B	s. Felix de Valois, s. Benigno
Sabeda	21	B	Presentaziun dla Beata Vergine Maria, s. Colombano

Ultima Domènia do Pasca de Mà 2 cl. Vang. de s. Mat. 24, 15—35: la fin dl monn

✠ Domènia	22	Vë	Mëssa dl'ultima domènia do Pasca de Mà, s. Zezilia Martire patrona dla sacra musisa, Zezilienfeier y marëna di ciantadùs
Lüesc	23	C	s. Clemente Papa Martire, s. Felicità uma de 7 fis Martiri
Mertesc	24	B	s. Jan dla Crusc, s. Crisostomo Martire, s. Erminia
Mercui	25	C	s. Catarina Vergine Martire, Patrozinio dla ven. Dlijia da Corvara
Jöbia	26	B	s. Silvester Abate, s. Pire d'Alessandria Vësc Martire
Vëindres	27	Vë	Mëssa dla domènia o n atra, s. Virgilio d'Irlanda Vësc
Sabeda	28	b	Mëssa de s. Maria, s. Günter, s. Iaco dla Marca

1 *Domènia d'Advënt* 1 cl. Vang. de s. Lüca 21, 25—33: 1 giudizio universale

✠ Domènia	29	Vi	Mëssa dla 1a domènia d'Advënt, s. Saturnino Vësc Martire
Lüesc	30	C	s. Andrè Apostel Martire 2 classe y Patrono dla ven. Dlijia da La Val, s. Iustina — Rorate

Marcès: ai 9 a s. Martin de Torr — ai 10 a s. Laurenz — ai 18 a Burnech

„REQUIESCANT IN PACE”.

Da Gnisant y i dis che vëgn dô se recorda indò jënt impü plü dl solito de sü morc. An va indò sölles fosses de chi che dorm ailò y n'alda nia plü l sciüsciüre dl monn, mo che palsa tla pesc eterna. Y i vis sta y va dlungia les fosses ia y ca, i vis, che prësc i jarà dô inc ëi. Na te fossa é sciöche n alté cun süa crusc, ciandëres y ciüf. Sön chësc alté, tan gonot, vëgn-el offrì sö dolor, inchersemun, amur, möia, leghermes y sospiri. Chilò mëtt-la man spo l'anima zënza orëi a murmoré paternostri, vedles recordanzas se fesc vies, an baia cun la persona, che dorm ailò sot tera, sciöche ëlla aldiss: „Tan dî é-l pa bel ca, ci é-l sozedü düt da inlaóta incà, o massa snell é-la jüda, sce te podess ciamó gnì ca madër n mumënt”.

Mo gonot é-la inc atramënter. I agn passa tan snell. Al ne parò nia tan da dî, che chël o chëlla à fat sü ultimi sospiri y à ciamó dît cun usc debla y sustàn: „Recorde-te pa de me, no me desmentié dl düt”. Y nos impormetò-n coi edli de legremes: „No, no, chël n'as-t bria de te tomëi”. Mo spo mes-sà-la sorënta sora jì la strada dla eternité. La mort despartësc les persones plü amades zënza misericordia. An ti menà dô val Requiem eternes, an baià ciamó plü gonot de ëlla, sölla fossa metò-n na crusc cun so inom y la data de süa mort. An gnê ciamó tres a i fa vijita sura süa fossa y se dijò ciamó, sciöche in chël dé, che ëlla morì: Co, se desmentìe, no, no!” Mo l sorëdl lovâ y flurì, un dé jê y gnê y plan, plan gnê-l jö la nõt dla scordanza sura chëlla fossa, silenzic incër ia, da degüna pert ne portâ plü l vënt val sofl d'amur. Fora di edli, fora dl pinsir, chësta é la storia vedla y nöia sön chësc monn.

An pò udëi de vigni sort de fosses, sc'an passa insciò fora pur na curtina. An vëiga fosses, che é bëgn mantignides, che porta i sëgns dl'amur y dla pieté. Mo an pò inc odëi fosses, che degügn plü fesc sö y fornësc cun ciüf frës-c, che mai plü vëgn vijitades, aulà che la crusc smarida ne lascia plü odëi, de che che ëlla ê, o dl düt fraidida; ciamó val toch ia pur terra ailò. Desmentié, tralascé, arbandoné dl düt, da duc, pur dagnora! Val de té pò fa sperd y fa gnì gran inchersemun adòs a un. Ci suns nos püri mortali, can che sun na-ota tuc demez dala terra di vis, demez dal sorëdl, che se dà ciamó, demez da chësc monn y ia, ia in chël ater monn dla eternité infinita?

Pur chësc monn ne suns in verité nëtt nia, mo bëgn de sigü pur chël ater ia d'là da chësc, sö sura les stëres, ailò suns düt. Chësta é propi nosta gran consolaziun: Chël Bel Dî ne desmentia degügn, nianca un su ne. Düt i miliuns che murì y che degügn chilo cunësc plü so inom, ël cunësc vignun, ël i tëgn in mënt un pur un. Te sües man s'i à-l scrit, pro ël es-i duc in vita. Al pô passé i cënt y mille agn sura les fosses fora, ch' ai mëss ester desmentia dal monn, chël Bel Dî i recorda duc.

Y inc la s. Dlijia de Dî i recorda duc vigni dé cun fedelté y amur. Pro alté präi-la pur duc, che ëlla cunësc so inom o no, che ai sid-e pa spo morc da püch o bel da tröc agn, ëlla präia, ch'ai palsec saurì che ai sid-e in pesc de Dî pur dagnora.

Nosc Dî é Pere a nos, la s. Dlijia é nosta uma, y Pere y uma ne se desmentia mine sü mituns ne, mai. Chësta é nosta plü gran consolaziun, che nosc cör sint, can ch'i jun dlungia les fosses chisc dis de novëmber, can che udun sciöche la jënt tan snel y tan saurì fesc a se desmentié sü defonti.

DEZÈMBER

Mertesc	1	Vi	Mëssa dla domënia, s. Eligio — Rorate
Mercui	2	C	s. Bibiana Vergine Martire — Rorate
Jöbia	3	B	s. Francesch Xaverio patrono dles Misciuns — Rorate
Vëindres	4	B	Pröm vëindres, s. Pire Crisologo Vësko, s. Berbora VM —
Sabeda	5	B	Pröma sabeda, Mëssa v de s. Maria o Mëssa dla domënia (Vi), Rorate

2 Domënia d'Advënt 1 cl. Vang. de s. Mat. 11, 2—10: s. Jan Battista te porjun

✠ Domënia	6	Vi	Mëssa dla 2a domënia dl'Advënt, s. Micorà Vësko, s. Livia, s. Am- brogio Vësko — Rorate
Lünesc	7	B	
✠ Mertesc	8	B	Festa dl'Immacolata 1 cl. y de prezet, Vang. de s. Lüca 1, 26—28
Mercui	9	Vi	Mëssa dla domënia, s. Valeria y s. Leocadia — Rorate
Jöbia	10	Vi	Mëssa dla domënia, s. Melchiade Papa Martire — Rorate
Vëindres	11	B	s. Damaso Papa. s. Ida, s. Daniel — Rorate
Sabeda	12	B	b. Hartmann Vësko da Pursenù, s. Amalia, s. Rosalinda — Rorate

3 Domënia d'Advënt 1 cl. Vang. de s. Jan 1, 19—28: Iüdes damana s. Jan: „che es pa tö?”

✠ Domënia	13	Vi	Mëssa dla 3a domënia d'Advënt, s. Luzia Vergine Martire Pa- trona dla ven. Dlijia da Longiarü festa de 1 classe
Lünesc	14	B	s. Ottilia Vergine, s. Alfred — Rorate
Mertesc	15	Vi	Mëssa dla domënia, s. Cristina, s. Reinhold — Rorate
Mercui	16	Vi	Mëssa de Quatember 2 cl., s. Eusebio Vësko Martire, s. Adelheid, s. Ada y s. Albina — Rorate
Jöbia	17	Vi	Mëssa dla domënia 2 cl., s. Lazzaro — Rorate
Vëindres	18	Vi	Mëssa de Quatember 2 classe — Rorate
Sabeda	19	Vi	Mëssa de Quatember 2 classe, s. Tea, s. Fausta — Rorate

4 Domënia d'Advënt 1 cl. Vang. de s. Lüca 3, 1—6: düta la jent odara l Salvatore

✠ Domënia	20	Vi	Mëssa dla 4a domënia d'Advënt, s. Gottlieb, s. Cristian
Lünesc	21	C	s. Tömesc Apostel 2 cl. cun comemoraziun dla domënia — Rorate
Mertesc	22	Vi	Mëssa dla domënia 2 classe, s. Zeno, s. Flavia — Rorate
Mercui	23	Vi	Mëssa dla domënia 2 classe, s. Vittoria — Rorate — jaiun
Jöbia	24	Vi	Vöia de Nadè y Mëssa dla vöia de Nadè 1 cl., Adamo, Eya, Adele
✠ Vëindres	25	B	Nadè, Solenite dla Nascita de Geju Cristo 1 classe y de prezet cun Otava de 2 classe, Vang. de s. Lüca 2, 1—14: n cö è l
✠ Sabeda	26	C	s. Stefo Martire 2 classe y comemoraziun de Nadè

Domënia do Nadè 2 cl. Vang. de s. Lüca 2, 33—40: la grazia de Di è cun Geju

✠ Domënia	27	B	Mëssa dla domënia fra l'otava de Nadè cun comemoraziun de s. Jan Apostel y Evangelista
Lünesc	28	C	ss. Fantulini Martiri 2 classe cun comemoraziun de Nadè
Mertesc	29	B	Mëssa de Nadè cun comemoraziun de s. Tomesc Vësko Martire, s. Davide re
Mercui	30	B	Mëssa de Nadè 2 classe, s. Rainer, s. Irma
Jöbia	31	B	Mëssa de Nadè 2 classe cun comemoraziun de s. Silvester Papa, s. Balduin — s. Silvester Patrono dla ven. Dlijia d'Antermöia y Te Deum de ringraziament por l'an che è passé.

„OS NÖTS DE DÌ, LALDÉDE L SIGNUR”

Les nòts de chësc mëis é les plü lungies dl'an. Mo elles é incie les plü belles, les piü sarènes. Co slizinëia y glizernëia lasö al firmamënt les mile y mile stères sciöche tagn de milesc lumins inpiä da la man de Chël Bel Dì. Do che l sorëdl é jü ia y do jö, atira vëgn-el da l'atra pert sö la lüna y stiern so luminus blancojin sura dütes les coses, sciöche na cutra de lana blancia morjela. Na zerta misteriosa, solene y chita pesc abraçia la creaziun te chëstes nòts d'inver.

Les plü gran coses che Chël Bel Dì à fat, é stades in gran pert cheriades tl scür dla nôt. Can che Idì à cherié l'universo y düd Bel Dì dijô: „Al side fat luminus y luminus é-l ci che é la-ite, ê-l scür, al ê nôt, y Chël sté fat”. Can che l Fì de Dì lasciä la gloria dl paraisc pur gnì jö da la jënt da la terra, ê-le a mesa nôt dl'inver, al ê la plü santa de dütes les nòts, al ê la nôt santa de Nadé. Düc durmì tla pesc dla nôt. Mâ valgügn famëis ê muntri y ciarâ sö al cil plëgn de stères, da olà che l cianté di Angeli anunziä al monn, ch'al ê nasciü l Redentur tla stala de Betlem.

Nôt ê-le inc a la fin de süa vita, can che al dolorâ y assuiä sanch tl'Urt dl'Urì mâ la lüna colma dê jö söl'agonia dl Fì de Dì, tralascé da düc. Al gnê inc nôt söl plü bel dl dé, can ch'al murì in Vëindres Sanc söla crusc; l sorëdl n'orô nia odëi la mœtan crüdia d'un Dì pur i picia dla jënt.

Nôt ê-le, in verité beata nôt, che sora é dëgna de udëi la gloria dla Resureziun de nosc Signur Gejü Cristo, che inaugurâ la Pasca de düc i Cristiagn. Scê, nòts sacres, cunsagrades da la misericordia divina, da süa ciarité.

Pur la jënt é fata la nôt pur palsé fora da les fadies dl dé y pur abiné indò forzes nöies pur l'ater dé. Mo sce l'uomo indére mëtt düd sot y sura, sce al fesc dla nôt en

de y magari dl dé la nôt, sce al müda jö l tēmp da palsé in ores de baldoria, les ores dla pesc in ores de divertimēt desordiné, spo é-l colpa süa y düd cuntra la ordinaziun divina. Ciaré-de mâ les strades y les ciase, te chësc monn moderno da sëra y de nôt! Les mile lümz electrisc fesc diventé la nôt scüra luminosa, sciöche söl plü bel dl dé. Pur vigni tru, da vigni porta udëis gnon jënt, che scraia, s'la gode, va a afolé l locai luminà a dé, aulà che l viz, l picie, l'alcool y l'aria malsana i abraçia y fesc ciurnz pur ores, magari cina al'alba.

É-l chëstes ligrëzes, é-l tai divertimēnc, che fesc palsé fora, che tol la stanchëza, che rinfrëschëia corp y anima? No, no, al restia de düd cant mâ na coscënza disturbada, na vita rovinada, magari pur dagnora, na fortüna trata ia.

Mo al é ciamó d'atres imagines dla nôt. Tratàn che tanc strabacia y profana la nôt y süa pesc, verd-l n lumin pro val let d'ea pür amaré, che ne pò durmì, che ne à pesc, che sospirëia y lamentëia. Oh, tan lunges é les ores, vigni ora ald-un don, an aspeta ert la duman, l dé, aulà che l mé y la marati pè manco pesocia. Sce na té nôt vëgn paspada in uniun cun Chël Bel Dì söla crusc, spo é-l na nôt luminosa, che inalza sö verso l cil, al é na nôt da stères luminoses. De de té nòts pò-n di: „Os nòts de Dì, laldéde l Signur”. A na té anima tormentada i sluminarà-l dô chëstes nòts scüres l dé dla gloria.

O nôt, tan de benedisciun y tan de maledisciun pos-te tö ascogn te to gremo scür, tan de grazia o colpa, tan de pesc y romü malvagio, tagn de sacrificzi salutari y desordini malsagns.

Viùn mo y fajun, che les nòts, plü de mesa la pert de nosta vita terrena, mëtt-es in pratiga les parores dl profet: „Os nòts de Dì, laldéde l Signur!”

Salüc ladins!

L Calënder ladin é indò chilò, con en guant nü y incie impü chersciü. Trëi agn de vita à-l sëgn y al ciara bel tl monn con edli impü da gran. Al é bel incie impü bun da jì su, sc'al mëss bëgn incie ciamó s'lascé daidé da en grüm de perts; al ne cunta nia tan. Jì va-le.

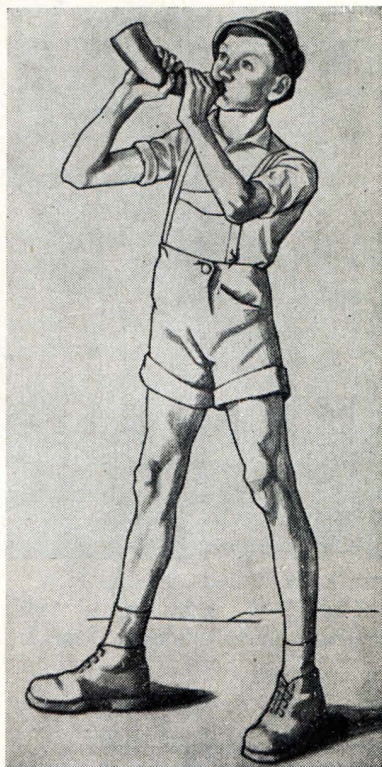
Y ci ligrëza ch'al à, sc'al pò impü rodé incërch fora pur chës valades, sö pur chi rogn y sö pur les munts, fora pur chi paisc y ite te vigne ciasa y te vigne stüa. Spo, mi bugn ladins, oress-el incie passé i cunfins ladins y rodé incërch pur l monn a chirì düc i ladins, che é incërch pur l monn döt intoron y i toché la man y i baié ados pur ladin y i cunté stories y novités di ladins badioc y maroi.

Plü ion sta-l pro i ladins, dea che en n'ater lingaz ne conësc-el nia dër, mo chësc so lingaz dla uma oress-el indò i fa aldì a düc i ladins. Dër en gran bun i ò-l ai ladins y chësc amur desmostr-el, ch'al à indò lauré y s'à porvé mëisc a la lungia pur se puzené sö aladò, ch'al i plesc-i a düc canc.

Mo al n'ò nia ma i plajëi con i baié bun, mo al i ò incie indò ester bindebo de üt ai ladins cun i insigné en grüm de coses, magari incie nöies. Nosc calënder, al ne sconna pa gnanca da i dî impü la virité ai ladins; magari s'la mirit-i inc datrai. Ai mina datrai al dé da incö, ch'ai sid-e scicà, sc'ai sa da mëtt a jì en motor o da fa stè chit en tractor; ai mina gonot de ester scicà y de fa bel, sc'ai sà da se depënje les aundles y i slef y de se fa en zigher söl cié; ai s'mina pa bëgn inc scicà, sc'ai sà da mangé cun la man ciampa y can y olà ch'al é les segres dütes, y deperpo ne conësc-i nëtt nia la storia de so paisc, de söes ciasas, de söes families, de söes dljies y de sü ciastì y de söa jënt.

L pic calënder ladin é pice, mo gran assà por na té picia valada, y con döt ch'al é pice, sà-l da i cunté ai ladins dër tröp da nü de sü paisc y de söa bellëza, de söa jënt y de söes usanzas, dla storia dla valada.

Ladins, tolé l sö l calënder ladin, lascés-e cunté da ël y lié-le; al ò ester osc amich y

maester y s'fa l'aurela cürta. Y sc'i l tolëis sö cun amur y ligrëza, se darà-l inc a os ligrëza y daidarëis do a mantignì la ladinité.

Al s'accompagna düt l'an, da d'aisciöda cina d'inver. Al s'oda döt l bun, a gragn y a pici; ai sagns la contentëza, ai amara la sanité. Y ciamò val oress-el se di l calënder y s'l scraié tles orëdles, ch'i aldís bëgn dër de sigü: „No mined-e, ch'ara va-i dî a la lungia bun zënza Chël Bel Dî, purchël santifiched-e les domënies y les festes sciöch'al alda por en ladin.

L Calënder ladin

dé fora da Ert pur i Ladins

(E. p. L.)

L'aisciöda.

La nëi s'un va, al vëgn l'aisciöda; l frëid lascia do, al vëgn bun ciald; les nöts vëgn plü curtes, i dis plü lunc; al vëgn la bella sajun dl'aisciöda y porta ligrëza ai jogn y speranza i vedli.

La natüra s'armör indò tles vals, ti prà, ti bosc y sö pur les munts. Vita nöia dlunch incërch.

Aldid-e i rüs, sciöch'ai rauscia adalerch, da na pera a l'atra, da n zop a l'ater, y se spaza y slisura y salta por rové tla val.

Aldid-e i vicì te chi bosc, co fesc conzert y cianta a strit, un plü bel dl'ater y jora da na brüscia a l'atra, da n lëgn a l'ater y indò zruçh, da duman cina da sëra.

Ciaré-i al salvadrin, ai rehli y ai loi, sciöch'ai slaiha adalerch, fora de chi bosc, te

chi ciamp y chi prà por s'cöi l pröm vërd morjel.

Ciaré-i a les erbes, a les flus, ai ciöf, sciöch'ai vëgn sburlà fora de terra da na forza misteriosa vigne dé de plü y intëns a vërd, a cöce, a bröm, a ghel, a de vigne curù la terra.

A mez chësc gran miraco tla natüra de vigne aisciöda dess la jënt, l'unica creatöra nanter dotes les atres, ch'à n ciorvel y pò punsé, ciaré al Creatur y laldé chël ch'à fat döt cant por la jënt, laldé l Creatur con les parores dl salmist: „Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate et super altate eum in saecula”.

Regules dl tëmp:

Merz zënza plöia
 é pur düc vita nöia.
 Merz mol y da plöia
 dà al paur na gran möia.
 Aurì mol i merz süt,
 pur l laur é-l düt.
 La plöia de mà
 porta pan y vin assà.
 Sorëdl da san Merch
 porta pan adalerch.

L BUN Y L RI' LADRUN

*Ci compagnia che t'às, Gejù.
Al vëgn cun te l medemo trù
Dui malfaturs inc a la mort.
A tanc t'i arà-i mo fat l tort.*

*Ai blastomëia sciöch'i türç,
Mo sü baià, chi é ma cürç.
I sü soldas, chi taia snel,
N'i trata nia cun pügn morjel.*

*O, tan posocia, ch'la crusc é;
Ai sta apëna plü impè.
Al foss pur ëi sté plü saurì,
Jì söl dër trù en toch da mè.*

*Ai maledësc duc intoron
Le dé, ch'ai é gnüs metüs al monn.
Ci pere y uma arà-i albü?
I à-i mo bëgn vèi dui conesciü?*

*Sce l trù dl mal é scomencé,
Che é pa bugn de t'i l saré?
Tl bur sfosé al va ia y jö.
Degügn n'é bugn de l tignè sö.*

Imprüma mord-era la cosciënza,
Mo èi ne respeta nia chë sciënza.

I bugn rimorsi vëgn sofia,
Infina ch'vëi s'un sta ciarà.

Spo mëtt-ra man d'jì a la ingrosa
Y ara va cuntra la fosa.

Val mëis na ota o an d'perjun
Ti tocarà-ra al falzun.

Spo alda vignun la sentënza,
Ch'vëgn pronunziada in süa prejënza.

La furcia y la pëna d'mort,
Lasura ai mëss despaïé l tort.

Lasò l Calvario i dui ladruns
Ai vëgn tacà sö cun corduns

Y a la furcia apicà;
Tan dî ch'ai vir, an odarà.

Inanter perts ai à Gejù.
Al müda tres plü so curù.

Ai blastomëia ia pomez.
Insciö va-ra bindebo de pez.

Sce t'es potente, sciöch'ai disc,
Fa-t lëde d'bota mans y pisc

Y tira n salt jö sön la terra
Y fa-i na fin a chësta vera.

Gejù n'respogn nia na parora.
Insciö sarà-ra spo präsc fora.

Al pê, ch'un mëtt-s man d'la capì,
Ch'Gejù é gnü dër burt tradì.

La grazia de Dî ten iad l toca
L crestian ch'da agn ne n'à odü proca

Y t'i slomina ite tl cör,
T'i destol la idea denan ch'al mör.

L ladrun à düet en n'atra cira.
Al ciafa präsc düet ci ch'al ghira.

A l'ater i scrai-l ia val rofluns,
Disc: tö y iö sce sun ladruns.

Mo chësc compagn child, chësc no,
Ai l'à ma zënza imbruncié pro

Y èl mëss ester en dër chastian,
Onesto y sant y iüst é-l tan.

Tö pòs sigü nos s'daidé fora,
Che n'jun nia intrami in malora.

Recorde-t d'me lasò t'to rëgno,
Scebëgn che d'te i n'sarun mai degno.

Gejù daimprò da la mort s'imgrüma,
Da dé resposta èl no ne s'jüma:

Incö ciamó saràs-t cun me,
Olà ch't'drijidres d'jì a sté.

Lasò n parëisc gnaràs-t defata,
De do ch'ai vëgn a la destrata.

Gejù, dilan, dilan bëgn fort,
Iö lasc-i ion chësc monn intort.

Na grazia grana à-i iö albü,
In chësc momënt degügn n'à odü.

Fa fora d'en ladrun en sant,
Sc'i pëns-i, sciöch'i é denant.

Iö chësta n'suns-i bun d'capì,
Ch'i pòs ten iad gnü tan da mì.

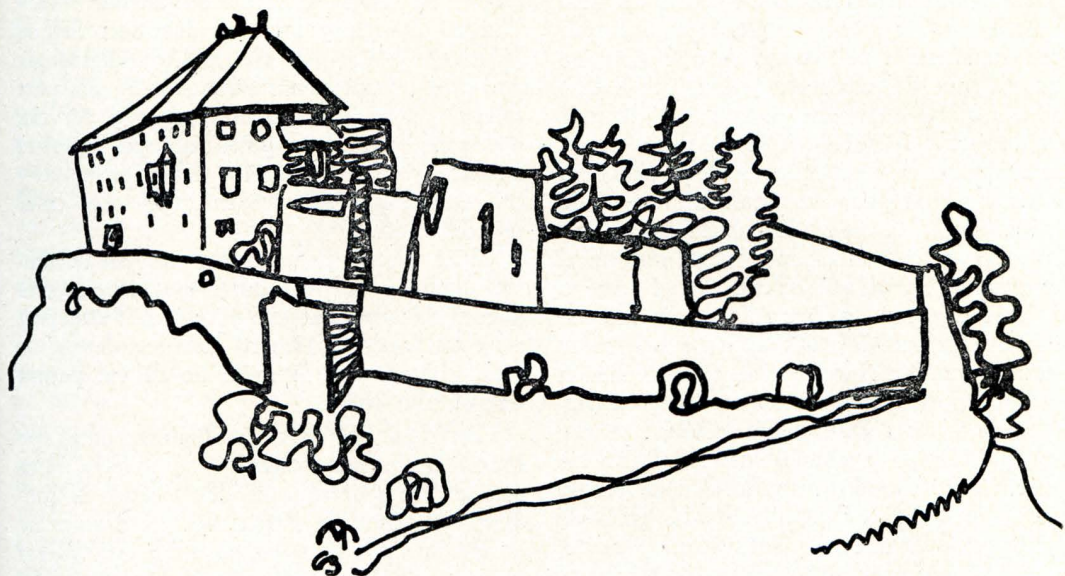
Cuntënt y ligher m'sënt-i tan;
Gejù, i oress t'bajé la man.

Ma gnid, soldas, spaché-m mi osc.
Al monn ne n'à-i nia roba y grosc,

Y in ultima m'ofresc-i sö,
Chi n'àis nia bria d'jì ia y jö.

Mirachi fesc la grazia d'Dî,
Madër ch'un tir-e l flé y vî;

Ch'an dour-e l cör y lasc-e entré
Chël ch'ò la pesc a nos se dé.

CIASTEL BADIA

(Suanaburg - Sonnenburg)

Sc'an va da San Laurènz fora in Puster pur la strada jö cuntra Vandoies, spo rüv-un do diesc minüc bel sot al col o crëp, che porta söla piza l Ciastel Badia, Suanaburg o Sonnenburg, conesciü lunc y lerch pur süa storia y pur la gran importanza, ch'al â tla eté da mez, spezialmënter inc pur düta la Val Badia. Dla grandëza y nobilté de Ciastel Badia da na-ota é-l bëgn resté püch o nia cina al dé da incö.

Chi che se tol la bria de jì söl col a cunsci dré la situaziun, ne ciafa ater co rovines, mürs tomà ite y che se scrosta jö, peres scarplades jö, che se disc, che elles fajò pert de val ôt o finestra gotica. Dla Dlijia, che dô ester co grana, vëig-un ciamò rovines de duës absides cun val pitüra smarida dl dütt oramai. L mürr, che sera it dütt incër ia l col y stlujò ite düc i fabricac dl ciastel, é ciamò resté in bona pert y an vëiga, ch'al é arjigné ite a fortëza, cun feritoies y in pert cun en sorà, che roda dàit incër ia, aulà che i ritteri pudò sté a stlopeté fora sües saites cuntra i nemisc, che urò rumpe ite.

La strada ne jê la-ota nia sot l crëp ia, mo dütt da l'atra pert sura l ciastel ia, aulà che l terrëgn s'avallëia jö cina a la picera dljia de S. Jan de Lothen. Da chëlla pert se despartì da la strada na-ota l trü, che condejò sö al ciastel travers en gran portun inferré sö de fer. De dütt l fabricat prinzipal, o dl cunvënt dles monies, ne vëig-un al dé da incö ater co l'abitaziun dla Badëssa o Superiora dl cunvënt. Pur ater mostra süa forma de fora ia süa destinaziun alta y nobla ciamó al dé da incö. Bel da ciaré da strada sö vëig-un en bel balcun de mürr stlüt cun na gran stüa cun ôt a corduns, che servì da granit incër ia. Chësta finestra lumina ite te na gran stüa cun ôt corduns, che servì da sala d'aspeté o inc da stüa de mangé pur la Badëssa. Da chësta ruvâ-n spo impormó tla dërta stüa, aulà ch'al é la Badëssa, che s'tignò sö y rigrâ dütt l cunvënt. Chësta é taflada sö sot a quadrac intaià cun bordüres, depënc cun gherlandes y ciüf. Da chësta spo va-n te n n'atra stüa taflada cun sö sot ornamënc de ghips y cun pilastri de granit pro i üsc. Chësta é la stüa o l stangode da

durmì dla Badëssa. I nsciö è-l ciamò da udei al dé da incö y a chi che passa pinsirüs pur chisc salamënc, i pè-l ciamó de aldì striscian pur chi func de parchet l pè lisir dla Badëssa. Chisc trèi salamënc resta al dé da incö dagnora öc y silenzioji. Tles ciamenes dl secundo piano, dër scëmples sciöche ciamenes de na ciasa da paur da zacan, abitéia al dé da incö i püri dl spitol dl comun da S. Laurenz. En zerto incheriscimun bëgn sënt-un tl cör, can ch'an vëiga sciöche düè é ruvé a finì te chësc post, aulà ch'al regnà tan de nobilté y gloria. Ma val Wappen cun la maza storta y val iscriziuon se disc ciamó, che da chëstes rovines comanà na-ota la gran Badëssa de Ciastel Badia sura monies, ritteri, lüsc, popolaziun y valades intieres. Sc'an sta sön chël col coroné na-ota dal Ciastel famojo y ciara incërch, pè-l ciamó de udèi gnon da vigni pert carovanes de jënt, ritteri y paur, prinziipi i vëscoi a saludé i fa inchini, a dé jö l diejo y d'atres dërtes de vigni sort, a porté notizies de vera y pesc, a incundé reformes y a mëtt dant regules plü sceries de vita religioja a La Signura Badëssa, a sües monies y a düè l cunvënt.

Jö sot les finestres dla stüa dla Badëssa, tla curt cun süa zisterna a mez, son-el ciamó de aldì i fers di ciavai, les ermes di ritteri stlinghinàn, les trombëttes di soldas che sona l'alarm, les parores de cumando di capitani, che dà ordini a les guardies.

Mo sëgn messuns-e i jì do a la storia plü rëgna inanter chëstes rovines, che recorda ma püch plü a ci che é sté.

Mo sëgn messuns-e i jì do a la storia plü avisa, co che Ciastel Badia é sté fundé y co ch'al diventé tan potënt y nobl ti secoli. Nanter les rovines de Ciastel Badia mostr-un ciamó al dé da incö, impü da na pert fora, na rovina, che dô ester stada l'abitaziun de Volkold, l fondatur dl Ciastel Badia. Chësc fô dl grof Ortwin y al à ërpé da so përe la Suanaburg.

Volkold n'urò savèi nia de nobilté y richëzzes, purchël à-l fat fora de so ciastel en cunvënt de monies beneditines y ël instëss, sciöch'un bel dit, viò te na picera ciasa dlungia da eremit, cina ch'al é mort l'an 1041.

Insciö pò-n araté la fundaziun dl cunvënt incër l'an 1000. Volkold i scincà al cunvënt pro l ciastel ciamó tröc lüsc da paur, prà y ciamp, fajò senté ite a prüma Badëssa na süa neoda, Wichburg, y metò düè l cunvënt sot a la proteziun d'en so parënt, l vësco

Durich da Trënt. Col ufiz da patrono messà l vësco Durich y incie sü suzessori defëne l cunvënt y süa jënt cuntra vigni ingiüstizia y cuntra i nemisc, mo l cunvënt da süa pert messà i conzede indò zerti dërc y survisc, che plan, plan, col passé di agn, diventá usanzas y diritti, che fo stabilides avisa y che messà gnì osservades vigni ota, ch'al se l dè.

Chisc dërc dl patronat söl cunvënt de Ciastel Badia à tan na gran importanza storica y culturela da üna pert y fesc da l'atra pert udèi tan avisa la vita dl cunvënt tla eté da mez, che al paia la möia de di val parora de plü sön chësc.

Can ch'al gnè metü na Badëssa nöia, spo messà-la, denant co surató l cumando, ester sentada ite a patrona de düè i bëgns dl cunvënt dal vësco da Trënt. Sce les monies ne se gnè nia pro la votaziun a mëtt laBadëssa nöia, podò l vësco instëss destiné, che che dô diventé Badëssa. Sce la Badëssa ne savò nia da aministré indertüra l cunvënt, podò-l ël la desmëtte. Vigni iade, che l vësco da Trënt fajò en iade da Trënt sö y sura Brenner fora pur jì a la curt dl'imparadü, messà l cunvënt provede tl post sön strada, aulà che l vësco y so tros se fermà, che quartie y da vire foss arjigné sciöch'al alda. Pur l solito fô chësc post la cité de Sterzing. Sce l vësco da Trënt messà acompagné l'imparadü söl iade a Roma, che a chi tempi suzedò plü gonot, spo messà l cunvënt de Ciastel Badia i mëtt a disposiziun en ritter cun armadüra completa, en portaermes, en bun ciaval da soma cun dües seles da ciaval, laprò na peza da mans, en linzò, dui cufri da iade cun na cutra o pilicia de laurs pur se curì pro. Al è stabilì avisa, che da Trënt demez messà l vësco instëss punsé de mantignì l ritter. Plü inant spo è-l stabilì, che l vësco podo en iade a l'an gnì a Ciastel Badia cun gran tros a zelebré üna dles trèi gran festes de Nadé, o Pasca, o Pasca de Mà solenemënter cun la Badëssa y sües monies.

Sce l vësco, tratan ch'al se tignò sö tl cunvënt, urò spo messà la Badëssa i surandé les tles dla cianò dal vin y ël su podò fa da vicar, sc'al è val stritaria te chël tëm da aloghé ia. Chësc é fat fora incsciö, sc'al gnè cun gran compagnia. Sc'al gnè ma su o acum-pagné da pücia jënt, spo podò-l gnì can ch'al urò ia pur l'an, l quartir apostata pur ël è dagnora arjigné y inc la cappella in onur de

S. Vigile sòn som l col gnê ma adorada da èl.

Da l'atra pert, can che la Badëssa ruvâ a Trënt, messâ, la gnì mantignida cun düt so tros dal vëscò y pro mësa stê-la sentada a man dêrta dl vëscò y cun èlla mangiâ les atres monies, che ê te süa compagnia; l'atra jënt dla Badëssa mangiâ altró tl palaz dl Vëscò. Na té gran vijita dl vëscò da Trënt söl Ciastel Badia, de inom Konrad II, cun sis canonizi, vintysis nobli ritteri y cun tan d'atres persones, che aldí pro la compagnia, che é stada fata l'an 1204, se mostra la descriziun dl cronist o scrivan dl cunvënt ti plü bì curusc. L vëscò tignì solene Pontificale cun gran assistënza acumpagné dal cianté fin y nobl dles monies tla gran dljia dl cunvënt, la Badëssa inviâ a past cun tröpes dêrzadcs indò l vëscò coi canonizi, ritteri y grofs. I ritteri fajô indò jüc da vera cun lances y spades liciurëntes tla curt dl ciastel. An jê cinamai a la ciacia tl bosch dl cunvënt ia d'la da l'ega, che ciamó al dé da incö é nominé bosch dl cunvënt. Düt chësc y tan d'atres coses se dà na idea dla vita nobla y datrai inc impü mondana dl cunvënt de Ciastel Badia.

Chësc fesc udëi ite, che l cunvënt messâ dêr avëi l môt, sc'al i podô do a dütes chëstes festes y vijites tan nobles. Schiöch'un bel dit, â bel Volkold, l fondatur, dé ca la maiù pert de sü bëgns y col tēmp sarà-l ruvé pormez d'atres scincundes. Dea che, altamo da prinzipio, gnê-l paié na zerta somma, incsiö dal 1700 inant pur l solito 1200 cina 1500 rainesc. Do l'Urbar de Ciastel Badia, che s'é ciamó conservé te na traduziun dl prinzipio dl 1300, vëig-un, che le entrades dl cunvënt n'ê piceres. Les proprietés dl cunvënt, che provëgnî ciamó dal fondatur Volkold y che ê les prinzipales, ê tla Val Badia.

Tl'Urbar ch'un nominé, sta-le che a Marô, a La Val y Badia ê-l in düt 200 mesc, che messâ dé jö al cunvënt vign'an, a zertes sajuns blâ, cier, smalz, ciałó, üs y lat. D'atri 115 mesc it pur la Val da Türesc y laprò valgügn lüsc tla vijinanza dl cunvënt dê inc jö so diëjo o roba in natüra. Plü inant spo â l cunvënt vignes da Balsan ite y jö pur la val dl'Ec. Al ê scrit sò, tan de bots de vin, ch'al gnê condüt da la-it fora y al pê, che la Badëssa instëssa sid-e jüda plü iadi tl tēmp dl coi la üa a udëi sü bì lüsc dal vin. Pò-n se punsé, ci impresciun che i fanc y les fanceles arà albü, can che la Badëssa a

ciaval, acumpagnada da valgünes monies y val nobl ritter, gnê adalersch a udëi so lüch.

Pro i lüsc, possessciuns, dêrtes, che l cunvënt godô, vëgn-el ciamó dêrc politici. Laprò ald-el l dêr de Signuria o vicar dia curt söl Ciastel Badia instëss, spo chël d'Al Plan de Marô pur düta la bachëta y chël dla val de Türesc. Pro chisc ultimi vigni Badëssa cumparî prësc do che èlla ê stada metüda y se fajô saludé y unoré da sü sotmetüs, sciöche na prinzipessa y patruna de sü teritori.

Dla ultima prejentaziun dla Badëssa, ch'é stada l'an 1732, sta-l scrit avisa tl „Liber dles memories”, sciöche chësta se portâ pro. Do chësc gnê-l fat n paiun sòn plaza d'Al Plan dlungia l mür de curtina y ailò se sentâ jö la Badëssa inanter i dui comisèrs dl guern y cater Signures Monies. L vicar de Signuria d'Al Plan tignò spo n discurs in ladins, in latin y tudesch pur porté dant sü auguri y bona fortuna a inom de düta la populaziun dla Signuria. Düc chi che tolò pert a la festa, gnê „tratà” cun vin y pan. Da misdé spo gnê-l imbandì plü mëses da past. Pro la mësa plü scëmpla ê sentâ i surastanc y in düt 12 paur a l'ingrana y chësta mësa costâ 12 scioldi pur persona. Pro na secunda mësa ê sentades jö les persones dl cunvënt, che ê gnüdes a fa servic pro la festa, laprò ê-l l scrivan de Signuria y l mone de Marô. Pro chësta gnê-l araté bel 24 scioldi. Pur i servi di comisèrs y d'atri dla nobilté fô-l na terza mësa, che costâ dl düt 48 scioldi a cié. La quarta spo gnê arijgnada te ciasa de Signuria pur la Badëssa, i dui comisèrs, les cater Signures monies y atri sciori, laici y proi. la mangiaria gnê pur la maiù pert portata adalersch dal cunvënt. Al cujiné spo punsâ les dües fies dl vicar, che ciałâ purchël vignüna n bel toler d'arjënt nü.

Les monies de Ciastel Badia, chësc é la Badëssa, â ma la Signuria bassa, sciöch'an dijô, da aministré. Chësc ó di, che èlla pudò ma giudiché y sentenzié purmez de so vicar de coses de mëindra importanza. La Signuria alta, chësc é giudiché y sentenzié de coses plü importantes, gnê fata tl teritorio dla bachëta de Marô o Val Badia da la Signuria de Ciastel d'Andrac it a Fodom, che stê sot al vëscò da Posenù. Sanbëgn che chësta situaziun dê gonot ocajun de stritaries nanter la Signuria alta y bassa. Üna y l'atra pert urò se tó a di de avëi l dêrt de giudiché y

sentenzié y la püra jënt ne savô tan gonot nia, a che che ëlla dô se tignî y sté sot. Pur l solito ê-ra mefo insciö, che la-ota, che ch'â plü forza y plü i mesi, s'la fajô mefo inc plü avarëi. Sanbëgn, che les monies n'ê nia bones de s'la fa avarëi sciöche tagn de Ciastelagn che ê dlunch incêrch. Plan, plan pordô-les püch o tröp süa potënza y potesté, ch'ëlles â da prinzipio. Èlles se parâ pa bëgn, ci ch'ëlles podô y chirî aiüt pro val gran scior. Purchël aposta mantignî-les l'usanza de fa la festa dla prejëntaziun dla Badëssa tles Signuries. Mo col tëmp pordô inc chësta so significat y diventâ ma na scëmpla zeri-monia, tan che les ultimes trëi Badësses ne la tignî nianca plü ne. Pur mantignî la nobilté y grandëza de na-ota i dê-n bëgn a la Badëssa tituli de vigni sort, sciöche Badëssa pur grazia de Dî, o Altëza, o can ch'an gnê cherdà da ëlla, spo dijô-n de ester cherdà „a la curt dla Badëssa”, mo chis tituli ê ma impü na decoraziun, n'i fajô a degügn mé, an ti i lasciâ gion avarëi, tan de plü pudô-la mostré süa dignité spiritual te cunvënt.

Col tëmp ne gnê nianca plü l comisèr del vësko da Trent, mo chël da Porsenù. Al se l dé plü, dea ch'al ê plü daimprô, pur ciaré sura y senté ite te sü diriti y potesté la Badëssa nôia. Ciamò plü terd se é acaparé chësc afare l stato instëss. Purchël ê-l indò l vësko da Porsenù y l prinzipe dl paisc, che se stritâ tra de vëi, che dô avëi la rajun de podëi senté ite na Badëssa nôia; tratté se tratâ-la dagnora inc chilò a la fin dla roba y dles proprietes dl cunvënt de Ciastel Badia.

Mo les monies savô inc indò d'anuzé fora les discordies nanter chisc dui, pur mantignî süa posiziun; can tignô-les da un, can da l'ater, secundo ch'ales udò so üt l dainciara. Al foss bel na storia lungia a cunté sö plü avisa chëstes manovres malizioses, furbaries mëss-un di, te chësta vera di nerv frëida y plü iadi inc cialda nanter les monies y les autorités spirituales y laiches de chi agn dla eté da mez. Mo un en fat é tan tipico y interessant, che al mirita da ester recordé, tan che n esempio pur tan d'atres coses, che é sozedüdes y vëgn cuntades de Ciastel Badia. Un che lî de chisc avenimënc s-un fesc gran morvöia y stënta a creïe y ciamò plü a capî, ch'al podô suzedé té coses, mo an mëss punsé, che la-ota ê-l düt d'atri tempi, usanzas y idees; an mëss se punsé ite tla situaziun da in la-ota dassën, pur s'un capî

fora y ne giudiché magari in maniera düt sbaliada la vita, les condiziun y disziplina dl cunvënt. Al n'ê de sigü nia düt sciöche al dô ester, debilëza umana se fajô sigü lerch impü dlunch, mo an ne pô baié de de gragn disordini propi, sciöche na pert ò fa avarëi. An fala da üna y da l'atra pert, sciöche al dé da incò.

Pur capî impü plü avisa la situaziun dl cunvënt a chi tempi, é-l de bujëgn de savëi da ci families, che les monies gnê adalersch y pur ci fin, che ëlles tan gonot gnê menades te cunvënt. Cis t'i prüms seculi gnê-l tut sö tl cunvënt oramai düt fies dles plü nobles families, de grofs, de ritteri plü ala ingrana, spezialmënter la Badëssa gnê lita fora nanter les monies, che gnê da les prümes families di grofs dl paisc y cinamai da prinzipi noblissimî. Gonot suzedô-le, che fies de té families nobles, che ne cialfâ nia o inc n'orò nia se maridé, gnê metüdes te cunvënt aposta oramai, aciò ch'ëlles sid-e rincurades a tëmp de vita. Bel da chëstes zir-costanzas pô-n odëi, che Ciastel Badia n'ê n cunvënt, scioch nos l'udun al dé da incò. Podëis bel s'imagé, che chëstes fies de families riches y nobles ê pa massa bëgn ausades, y purchël portâ-les cun se te cunvënt dagnora impü les usanzas de vita y pratighes dla familia, da ulà ch'ëlles gnê fora. Purchël sa-n inc, che tröpes â sües fancelles personales che les sochedi de vigne vers, inc te cunvënt. Dea de chël ne mantignô-les nianca tan avisa la disziplina, spezialmënter dla clausüra. Tres indò pò-n lî, che la Badëssa y d'atres monies lasciâ bindicié l cunvënt pur jî chilò y ailò a fa val vijites a val grof o vësko, a tó pert a festes o adunanzas, pur l solito acumpagnades da ritteri y gran servitù. Tan de iadi che vëschî y cinamai comisciuns menades dal Papa da Roma, insciö spezialmënter inc l Cardinal Cusano, porvâ de mëtt plü ordine y de fa osservé plü avisa la clausüra, ne jovâ püch o nia. Na Badëssa dijô na-ota insciö a chësc riguardo: „Fin da prinzipio à messé l cunvënt strité, pur se asiguré la prezioja liberté dl'aria y che bel tl quinto seculo sot al Cardinal Cusano, pur mantignî la liberté de clausüra a la Badëssa, i à-l costé sanch y vita”. Da chëstes parores pò-n capî impü la situaziun, che regnâ tl cunvënt la-ota. Do chëstes spiegaziuns capiarun-se plü saurî l cajo particular dles stritaries nanter l Cardinal Cusano y les monies.

La vera frëida y inc cialda, sciöche un dit, nanter l Cardinal y les monies, o plü avisa nanter chësc y la Badëssa Verena, é stada lungia y düra, dal 1452 cina al 1458. L Cardinal Cusano é sté mené dal Papa tan che legat imprüma, pur riformé i cunvënc fora pur i paisc tudësc, spo l'an 1450 ê-l diventé vëscò da Porsenù y insciö orô-l incie formé i cunvënc de süa diozese, y dea che ël da vëscò da Porsenù se cunscidrà protetur, tan de plü urô-l reformé la disziplina y spezialmënter la cläisura dl cunvënt de Ciastel Badia. Scomencé à l strit pur na roba da nia. I Maroi â bel agn da litighé nanter vëi pur la munt „Bosch Verd” dlungia l lech de Braies. Sëgn se tratâ-le che che dô fa da vicare te chësta litiga di paurs de Marô. Sc'al ê l'alta Signuria, spo i tocâ-le al vëscò da Porsenù da sentenzié la cosa; ê-le bassa Signuria, spo ële la Badëssa Verena che â la potesté de sentenzié y fa fora la litiga. La Badëssa Verena udó atira, che da sora derzâ-la fora püch, purchël chërdâ-la in aiüt cuntra l Cardinal l prinz dl Tirol Sigmund, che s'moscedâ it gion. Insciö ê-l la vera impè nanter moniens y vëscò y nanter chësc y l prinz dl paisc.

Dea ch'an sritra bel pur coses materiales, cherdô l vëscò, ch'al foss inc oramai gnü l momënt giüst pur tenté la reforma religioja tl cunvënt. La Badëssa Verena aspetâ chësc y can che l vëscò scomëncia söl scerio, cherdâ-la inc indò l prinz Sigmund in aiüt y les monies ne zedô nia al Cardinal, mo toló de vigni sort de vertures pur mantignì la liberté vedla. Insciö se pizacrâ-n da üna y da l'atra pert y an se inzaforatâ sò tres plü y plü.

L vëscò i comanâ a la jënt de Marô y Val Badia de ne dé jö plü nia al cunvënt. L cunvënt indò manaciâ de strafé chi che ne dê nia jö; i abitanc de Marô indò ne savô a che i stimé. Sanbëgn ch'ai sturjô plü verscio Porsenù, dea che ai minâ spo de ne avëi bria, de ne dé jö plü nia. Mo la Badëssa manaciâ de mené soldas a sforzé la jënt a dé jö ci ch'ai ê debit. A chësta n'ê-l indò impò valgügn, che jê cun roba y scioldi verscio Ciastel Badia.

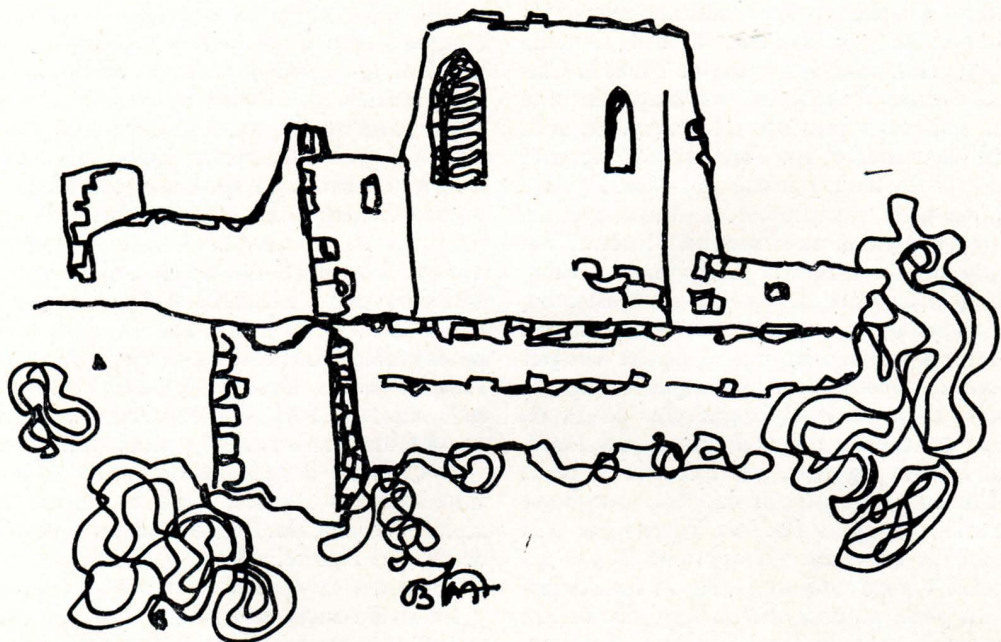
L Cardinal comanâ spo a so surastant de Torr da S. Martin de impedì chësc y al va cun sü soldas fora verscio Perforada de sura y abina ailò n tlap de paurs, che va verscio l cunvënt, ciarâ sura da n comisér y soldas dla Badëssa. Ai 6 d'auri dl 1458

Gabriel de Brach, Vicar dl Cardinal Cusano i salta ados ai paurs y soldas dla Badëssa dlungia l crëp de S. Grazia. Chisc präia cun les mans tignides sò, che al ne ois nia i copé, mo Gabriel n'en fesc copé incër cincanta zënza misericordia, zacotan de soldas dl düt tacâ-l sò y l comandant metô-l te porjun. Gabriel de Brach va spo inant cun sü soldas verscio Ciastel Badia, l ciarcenëia ite da vigni pert pur se fa surandé monies y cunvënt. Mo les monies se n'ê bel sciampades adora assâ fora pur l bosch dl cunvënt y pro chi paurs incër ia. L vëscò instëss à pronunzié la scomunica sura düt l cunvënt agn denant. Finalmënter la Badëssa Verena s'udó sforzada a zede y l'an 1459 se declarâ-la pintida de süa insubordinaziun y peria pordenanza.

L Cardinal â vadagné de plëgn la litiga, sid-e cun les monies, sid-e col prinz Sigmund. Verena, la Badëssa, mëss s'un desdi de süa dignité. Düta la Val Badia rüva intira sot a la potesté dl vëscò da Porsenù y l cunvënt mëss finalmënter rinunzié a dütes sües libertes y sté sot al vëscò. Mo un n'orô ciamò nia i la zede al Cardinal y chësc ê l prinz Sigmund. Chësc ultimo inviâ l'ando, 1460, l Cardinal a Bornech, aulâ ch'ëi dui uró spo ruvé adüm pur fa fora les coses indertüra y fa na pesc pur dagnora. L Cardinal n'orô mine no dër jì. Al se tumò val marizia da pert dl prinz, mo in ultima é-l impò jü. Bel avisa à-l albü rajun. Sigmund vëgn cun soldas in ascusc, ciarcenëia Bornech y l ciastel dl Cardinal cun düt so tros. Sëgn â-l l Cardinal te sües mans y al mëss sotscri la pesc sciöche Sigmund la comanâ. L Cardinal messâ i surandé duc sü territori, sü ciasti y ciamò paié tredësc mile rainesc de dagns o spëises. Gabriel da Brach orô bëgn gnì in aiüt a so patrun cun sü soldas, mo al rovâ massa terd. Sigmund ê bëgn spo sté pluré pro l Papa a Roma, mo scebëgn che l Papa ne lasciâ avarëi nia, ci che é sté fat fora a Bornech, restâ impò düt sò la süa. La-ota fajô-n go-not insciö.

L Cardinal Cusano s'en ê spo trat zuruch söl ciastel d'Andrac, aulâ ch'al à passé sü ultimi agn de vita y aulâ ch'al é mort cun apëna 63 agn, ai 11. 8. 1464.

Na Monia y Badëssa, che fesc vera cuntra n Cardinal, che ê al medemo tëmp vëscò dla diozese y legat dl papa, da l'atra pert indò n Cardinal, vëscò y protetur, che cun sü soldas i dà l'assalt a n cunvënt, é de sigü na cosa, che pudô ma suzede a la eté da mez,

mo che se pê a nos na cosa oramai nia da crëie. Y sc'an lì ciamò laprò, che l curat da S. Laurënz, pur ordine dl vësco vigni domënia do mësxa al sonn de dütes les ciampanes cun les ciandëres impiades, l crist tla man alzada, jê fora dan dlijia y in prejënza de düta la jënt, ôt verscio Ciastel Badia, incundâ la scomunica solene, spo indò s'un jê ite te dlijia, mo ciamò sôn usc s'ojò y sciürâ les ciandëres destudades, mo che fümâ ciamò, in sëgn de condanna eterna ia verscio l cunvënt, spo se paress-el chësc fat veritorio al dé da incö plütost na legenda inventada dal popul pur condané chëlles monies indiziplinades y ostinades cuntra l'autorité. Pur la jënt da la-ota pò-l indére ester, che ai ne s'â-i nianca tan fat d'infora ne. Al ê insciö i tempi.

Zerto, che chëstes stritaries ne i portâ onur al cunvënt de Ciastel Badia, mo a tó fora ciamó la ostinatëza cuntra l vësco y la mancanza tla clausüra, ne pò-n zënza propi i trà dant val ater gran mal a les monies. L Cardinal Cusano instëss mës confessé ite, che la Badëssa Verena dl rest ê na superiora indertüra. Y al foss incie falé a giudiché ma l cuntëgn dles monies da chësc fat dl strit cun l Cardinal, che ê pur süa natüra plü conesciü y slargé fora tla storia. Y sc'an li, che ëlla stê mal cun la serieté dla vita tl cunvënt, che al prinzipio dl 500 sot al guern

dla Badëssa Ursula Ritz i ritteri di ciasti vijins jê gonot ite y les monies indò fora a se fa vijites un cun l'ater y sc'al alda che na Badëssa Barbara de Caldes ne dê cis bun ejempio y cinamai s'un sciampâ fora de cunvënt, spo mës-un capi, che ëlla n'ê pa tan atramënter, sciöche an ê la-ota ausâ a udëi incie te d'atri pos-c insciö.

Sc'al ê in general la-ota indò plü religiun y timur de Dî, spo ê-l inc l medemo indò tl cunvënt de Ciastel Badia. An sinti meo l'influenza general di tempi.

Al gnê spo gonot fat vijites y ciaré do da pert di vëschi da Porsenù, che in general ciarfâ pur l solito n resultat da cuntenté

Plü terd spo, dal 1700 inant, cina che l cunvënt ê sté lascé sö, tuta fora ciamó bona impü la osservanza dla clausüra, regnâ-l bona disziplina y ordine; dla gran liberté da na-ota ne vëig-un plü oramai nia. Les monies tignò dassën sües ores canonicas dal dé y de nôt, y sc'al ê inc usanza da les gran festes de tignì val past y al gnê invié ghest-c, y laprò les domënies y festes gnê inc inviâ a marëna i trëi caplagn dl cunvënt, che da memoria de persona incà tignì i ufizi te dlijia dl cunvënt, y magari ciamó l vicar pro la medema mësxa, spo pò-n impò inc li do, che l mangé dles monies n'ê pa nianca fora de mesüra y massa de lusso.

Mo i agn ê inc arcumpedà pur la gloria y storia dl nobl y potënt Ciastel Badia y so cunvënt.

L'an 1758 significhëia la fin. In chël an ê-l sté stlüt pur dagnora l cunvënt y chësc é incie sté la gauja dles ruines da incrësc, ch'an vëiga ciamó al dé da incö. Chësta sort i tocâ a Ciastel Badia sciöche a tagn d'atri cunvënc, che l'imparadù Ujöp II. fajò stlü y incassé i bëgns. La motivaziun dl decret, che comana de lascé sò l cunvënt, dijò, che pur la mancanza dla clausüra n'ê-l nia n cunvënt, y pur i voti, che les monies messâ fa, n'ê-l incie nia na ciasa secolare pur tó sò fies di ritteri, chësta é ma na vertura; inc te d'atri pos-c n'ê-l fat stlü l'imparadù.

An ne jovâ nia, les monies messâ lascé l cunvënt do secüli de gloria, de potënza secolare, de vita bella y burta, sciöche ëlla tocâ secundo i tempi y les zircostanze. Pur fortuna n'ê-l ma plü pücies monies chi agn te cunvënt, insciö ê-l plü saurì a s'arcuncé ia a la miù. La maiù pert ciáfá asilo pro la familia de Enzenberg a Sterzing tl Jöchelsturn, dea che na fia dla familia ê inc nanter les monies dl cunvënt. Ailò ciáfá ciasa la Badëssa Maria Gertrud von Rohrbiss, nü monies dl coro y cater monies da laur. Les peres mortuaries dla Badëssa y dla decana scolastica é ciamó incö da udëi incastrades tl mür dla dljia dla cüra dl paisc. Söla tofla d'ermo é raprezentada la Badëssa cun anel y pastorale, y an pò ciamó udëi sciöche les monies ê vistides, spezialmënter la ciüria lergia söl cié ciara fora de morvöia. D'atres monies s'aciasâ la maiù pert pro l parenté.

Prësc do che l cunvënt è sté stlüt, ê-l incie sté venü fora ciasas præ y bosc, che aldì laprò. La dljia dl cunvënt diventâ cüra y un di trëi caplagn diventâ curat y â süa abitaziun te na ciasa dl cunvënt. L'an 1812 gnê lasciada sò inc chësta cüra dai Bavareji, che comaná la-ota y dljia y ciasa é stades venüdes a na vedova. Chësta lasciâ sté en tô de cunvënt, la abitaziun dla Badëssa; düt l rest fajò-la trà jö. Insciö suns rovà a chël che Ciastel Badia é incö.

Les paramëntes de gran valüta gnê condütes fora pert y venüdes. Ma la gran mostranza gotica, che porta la data 1517 y fata bomënter a Porsenù, é restada tla dljia da S. Laurënz. Laprò é-l resté tla dljia da S. Laurënz en bel Crist in stil romanich. Düt l rest, mobilia, inventar, massaries, coses d'arjënt, che gnê adoré pro mësa, é ruvé impü dlunch incërch tles ciasas da paur.

„Sich transit gloria mundi, insciö passa la gloria dl monn!” Oress-un di cun zerto incherscemun al dé da incö, can ch'an cunscindra les rovines y la fin zënza sonn y zënza onur de chësc antich y venerabil cunvënt de Ciastel Badia. Püch y nia oramai de ci ch'an vëiga ciamó, ne pò se fa na idea dla grandëza passada, ater che val iscriziun o stema de nobilté smarìs dal tëmp söi mürs in rovina.

Ci dijess mo la Badëssa Verena, sc'ëlla udess, che so bel ciastel é sëgn la ciasa di püri dl spitöl, ches e trascinëia, stanc da la vita, incër les rovines da sëgn? Bonamënter dijess-la incie: „Sic transiit...”

Siur Ujöp Pizzinini

Carsëma

*A mort l'à cundané i rì.
La gran pasciun à sëgn da gnù.
Le fi de Di mëss sëgn porté
La crusc di picia cun gran mé.
Le Calvario l'aspeta bel.
Strabacé, cuiné y dër debl
Tom-el sëgn trèi iadi a tera
Chël ch'à cherié su cil y tera.*

*Le quant ti vëgn dal corp stracé,
Söla crusc vëgn-el spo mazé.
Tra dui ladruns al mëss murì.
L monn s'lascia sò cun tonn, tranì.
O vos düc canc, sëgn pitede,
Le picie y l viz lascede.
So per spo cumpasciun arà,
Le paraisc a nos darà.*

Sepl Moling

Le grof y le bau de Plan dles Cialdires

Sc'an va da Rina sö por passé la munt y jì ia en Lijiun, spo rö-un enpröma sö ai Vis, en bel post, olà ch' à dër na bella odüda de döt Mareo con sü bì crëp y söes belles munts, co encantëia l'edl dal foresto y dal paesàn. Do zirca na mes'ora de iade sö por en bel bosch da ciers y da d'atri lëgns, rö-un sön Fodares, la munt dai tiers da Rina. Danlò é-l belo le bosch co se finësc y defata es-un sö ensom la munt, olà ch'an passa ia por na bella picia val, ch'an i disc Plan dles Cialdires. A man ciampa de Plan dles Cialdires é-l Col dla Vedla, olà ch'al é sté da n tomp en bel ciastel, desc'ai cunta chi da zacan, y te chël ciastel viê-l de gran ricuns, co à tan d'or y d'arjont, che döt l'antare de ciastel ea endoré. I armés, les casses, i scagns, les lettires, i func, i parëis, les oles, les fanes, les copes, les portes y i üsc luminâ d'or i d'arjont y cinamai la copa dal cian ea arjontada.

Mo chi sciöri ric dal ciastel ea crödi fora de mosöra y ne i dea a la püra jont gnanca les frogheres, co tomâ jö de mësa, mo la tichinâ a mort o la parâ demez con parores crödies y con blastëmes. Y por la gran crödelté de chi sciöri de ciastel es'ai gnüs castiés. Òn endò l'ater moria da maraties spaontoses y en ultima è-l resté na té vedla.

Agn a la lungia viê-ra bella sora con le cian sön ciastel. Degügn ne sâ, tan vedla ch'ar'ea. De dé la odea la jont ma d'an ré eniade rodënn con en té gran cian te na morona d'or, mo de nett l'aldî-n ciënn sön Plan dles Cialdires, mo ai ne s'anfidâ degügn damprò, ciodi ch'ai se tomea chël gran cian.

Chë vedla, can ch'ara odea, che le ciastel mettea man da jî en roa, coê-ra adöm döt l'or y l'aorjont y vigne sëra, can ch'al gnea scür, jê-ra jö en Plan dles Cialdires a ciä sö de té gran büjes dër tifes y sciürâ ete döt l'or y l'arjont. Le cian con söes tozes la daidâ raspé. Chës büjes somiâ avisa de té gran cialdires y porchël i â la jont plü terd metü enom a chël plan „Plan dles Cialdires”.

Mëns a la lungia â doré chël laur y can che chë vedla â albü roé so laur da sopenl döt l'or y döt l'arjont, é-l gnü en dé en dër tomp y en gran tremoroz laprò y à scassé adöm döt le ciastel, ch'al s'é formé cotan de col. Sön chël é-l spo corsciü erba y lëgns. Chë vedla y so cian n'à-n da n chël dé encà mai plü odü. Mo la jont i à motü enom a chël col „Col dla Vedla”.

Por castigo dla crödelté de chi ricuns de chël ciastel, gnê-l cunté, mëss sü spiriti vardé l'or y l'arjont sopenl te chës büjes de Plan dles Cialdires cina a la fin dal monn.

Nosc grof â incie plü gonot aldi cuntënn de cösta storia y dea ch'al i â incie la gola ai scioldi y n'adorâ sanbëgn y dea ch'al i â cïafé la vëia a l'or y l'arjont de Plan dles Cialdires- s'à-l en iade punsé da jì a cïafé do, mo al à cïafé da fa con le bau.

Ar'é stada ensciö.

Al ea le dé plü lunch d'en n'an do la pröma gran vera, na domënia domisdé. Le grof s'à tut en pichl y en badì y é jü s's por munt con l'intenziun de jì a chirì le scioz de Plan dles Cialdires. Sanbëgn, en té laur messâl fa de nett y porchël s'à-l, denant co roé sö da Col dla Vedla, ascognü söes massaries t'en boscun y é jü fora en Val dal Lé. Danlò ê-l na ücia de munt y te chë ücia s'abinâ-l gonot i famëis les domënies domisdé por s'la cunté y se fa l'aurela cörta.

Al se sonta ia pa i atri do mësa. Al vëgn cunté stories y incie cianté y chël pü de vin, che le famëi â do la pëgna dal srzalz ete, vëgn incie jüté, no ia por funz, mo sot le nës ete y jö.

Sön munt é-l döt co à plü forza y so stanza: l'erba, le fëgn, le lat y la nida, le smalz y incie le vin.

Nosc grof, co à sanbëgn döt ienn, ci co é checio, n'à bëgn jüte empü scialdi trep do la colira jö, tan trep, ch'al à cïafé la lënga lisiera y ch'al à metü man da cunté fora sü proponimonc.

Chi zacotagn de jögn, co ea danlò, se dea defata dal'edl.

Le tomp passa. Le sorëdl florësc ia do chës munts da Porsenù, al vëgn scür y la nett se lascia jö con söes ares fosces, jö sön les munts y les valades, jö sön döt le monn.

Bun grof, la nett é la nemica dla jont!

Chi jogn se fesc mote, lea sö y s'an va contra cïasa.

Do en pez é-l incie le grof co lascia la ücia y ciumpëda do sëmena ia y fora y can ch'al é fora do Col dla Vedla, se chir-el söes massaries, badì y pichl, y dlun spicolënn encërch, va-l sön Plan dles Cialdires, cïafa defata na té büja dal or y mëtt man cïa cïafé.

Bindecié ciar-el encërch, sce degügn ne l'odea mino no y spo i dram-el ete con so pichl, ch'al stizâ ma fü.

Dio a la lungia se prò-el, ci ch'al é bun con pichl y badì con mans y con pisc. Al â belo cïafé fora cotàn de büja, ch'al vëga jö a pè dla büja val co lomina. Al n'à nia odü, ch'al ea tomé jö te büja en té picio chefer de san Jan.

A odëi chël picio lominus, i cïaf-el coraji, se storsc por le chëie sö y te chël ch'al é enlò enjlené . . . o diau fotü! . . . ald-el en sciüre da fa pora, nia dalunc. Al alza le cïé y vëga . . . en té spaont! . . . de té gran spiriti fac ia de té gran mantì fosc, co vëgn jö por Col dal Lé ca y jö.

Le grof, döt spaurì, lea sö y sta madër y ciara, desc'al foss encanté. Dal gran spaont n'é-l nia plü bun da pronunzié parora. Chi spiriti fosc vëgn tres plü gragn, i vegn-el enmont, tan gragn, ch'ai azica präsc les stères y no ma chël, mo ai vëgn incie tres plü damprò.

Ön en pensier i tom-el cïamó ete: „Cösc é le bau de Plan dles Cialdires.” Al s'osc por sciampé y te chël ald-el da l'atra pert, da Col dla Vedla ca y jö, en n'ater sciüre spaontüs. Al ciara ia y s'öy conësc, ch'al vëgn incie da Col dla Vedla ca y jö de té bortes gran figures fosces.

Sëgn à-l gran ora da s'an trà, cina ch'al è adora assà. Al sciampa y salta, ci che le flé dëida, ia y jö cuntra Fodares. Dal gran spaont ne mëtt-el nia averda, olà ch'al salta; al ciumpëda t'en crëp, toma sora fora y iö sön la müsa y danlò é-l resté en pez döt enciornì.

Can ch'al é endò gnü pa ël enstëss, lè-el sö y salta enant.

Encër mesa nett é-l roé jö Ianesc, döt spaurì y stanch y plëgn de sanch. Do na mësa te stöa da Ianesc ê-l endò chi jogn ch'al â odü sön Val dal Lé.

Le grof mëtt man da cunté döt debota, ci ch'al à odü y ci ch'al i é sozedü. Chi vedli, chës ëres y chi mituns, a aldi na té storia, daür sü edli y les orëdles y i ciara fit al grof co cunta, mo chi jogn n'ea nia plü bogh da se tignì le rì. Ai mëss jì foräen cïasadafü y se broderé dal rì . . . y sc'ai n'à zodü, spo es'ai cïamó al dé da encö danlò, ch'ai se brodera y s'la rì.

Ciodì pa? Ciodì che le grof à chirì l'or y à cïafé le bau.

M. A.

U'ISTÉ.

La bella sajun dal'isté é gnüda. I dis i la stica ma tröp a les nöts. Da les trëi cina a ies cater da doman vëgne-l l'alba. Defata do les cater é-l bele les munts plü altes, che vëgn intëntes dal plü bel luminus dl sorëdl, che roda spo sö al cil cina a les ot da sëra, olà che l sorëdl mëtt a flurì a cöce les munts y pizes plü altes de nüsc bì paisc. Na morvöia a udëi y i foresti, che vëgn te nostes valades, sta incantà dan chësta bellëza tan grana dles Dolomites.

Laur, chë parora, che sprigora tan de jënt, ciodì li pëis y castigo y an pënsa tan püch, ciodì che tan tröc ne capësc nia l significat dl laur. Al vëgn araté sciöch pëis y castigo y an pënsa tan püch, ch'al é l laur che nobilitëia la jënt, l laur che dà pan y vita, l laur che consolëia y feso cuntënc.

L'isté é la sajun dl sorëdl. L sorëdl dà vita y la fundamënta dla vita é l laur. L'isté é purchël inc la sajun dl laur.

Laur, chë parora, che sprigona tan de jënt, ciodì pëis y castigo y an pënsa tan püch, ch'al é l laur che nobitëia la jënt, l laur che dà pan y vita, l laur che consolëia y fesc cuntënc.

La persona, che ne laora nia, toma tl viz, é sciöche na raisc sëcia dl lëgn, che ne porta nia plü inant les sostanzes a les rames y a les föies; na persona, che ne laora nia, é sciöche n membro storpié y malsan dl corp, che fesc plü dan co bëgn al corp.

L laur é pëis, can ch'al vëgn slobré. Laora ma cun ligrëza y avisa y l laur te darà cuntëntëza. Rengrazia l Signur, che t'às laur, che te pös lauré y che t'es bun de lauré. Al é na scincunda dada da Di.

Al sta scrit: „Sis dis dess-te lauré y l setimo dé palsé y santifiché”, ciodì ch'al é l dé dl Signur, incie d'isté.

Regules dl tëmp:

É l tëmp da s. Vito bel,
gareta la blâ y l vin dër bel.
É-l da s. Jan l cil bel sarëgn,
crësc-el la blâ y an fesc de bun fëgn.

Le iuli bun ciald con ton y tranè.
al alda da ester por fa plü saurè.

Trepa plöia y püch ciald d'agost,
resta pan y pramè angost.

S. Laronz y s. Berto mëss praté,
sce pan y vin ò garaté.

Da ci vëgn-un pa cöci?

Dandaia gnê un cöce, sc'al â mintì, mo al dé da incö é la jent tan ausada da mintì, ch'ai ne vëgn gnanca plü cöci ne.

Edi é incie gnü cöce, no pur na baujia, mo pur val d'ater. Aldid-e!

Al ê pro na mësa d'ostaria y dan da ël â-le n gran gote de vin. Al vëgn l curat y vëiga Edi döt bel cöce tl müs, sciöche n fûch.

L curat disc: „O Edi, incö es-t pa bel cöce.”

Edi respogn: „I vëgn-i bel cöce a i ciaré al vin, spo pa a l bëire.”

Edi ê indò t'ustaria pro na mësa y cinamai in lünesc dla segra. Pro la medema mësa n'ê-l ciamó cater o cinch, y dea che Edi savô tan da la cunté, s'ê-l incie trat pormez l curat.

Al gnê baié di vedli y di jogn. Un urô ester plü vedl, mo la maiù pert orô sanbëgn ester plü jogn.

Edi é bel scialdi ti agn,m o al ciara ciamó fora dër da jon. Al cunta de sü berbesc y disc: „Punsed'mo, iö à dui berbesc. Un à 86 agn y l'ater inc sura i 80. Trami dui es-i ciamó bugn de jì jö in cianò a dô vin y l porté sö. Iö, sc'i messass jì jö in cianò a dô vin, iö ne foss mai plü bun da gnì sö impara.”

Punsed' mo!

La Isla de Badia

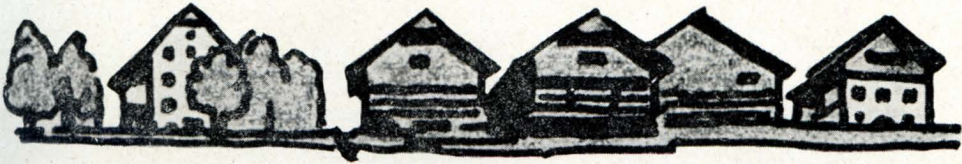
La ILA é un di paisc plö bi dla val BADIA ALTA y sta propio a mez i paisc de S. LINERT-PEDRACES, de S. CIASCIAN, y de CORVARA-CALFOSCH. La conformaziun dla val chilò é lergia y ampla, insciö ché n grandioso ciadin, cun l bel vèrt dles campagnes sòn trames düs les tèmples y cun sü gragn bos-c scürz-vèrc, bel in bona pert sfrutà dala taianta manara dl paura; destomonianza de chësc laur de sboscamënt dà i gragn „ladi”, che se mostra bel da lunc al’ödl espert dl viandant. Jö da pé dles gran ros di crëp, a 2000 metri d’altëza, se perd’ince l’ultimo lëgn, l „cir”, che vëgn ciamò superé dal „barantl”. Düt chësc quadr incanté de belezes dla natüra vëgn stlüt ité da düs ciadènes de crëp, alc dai 2 ai 3 mil metri a les perts dla valada y in lontananza po-n gode na vijiun stupenda dl grupo dl Sella cuntra Miséd y dles munts blancs di Tauri verscio Mesanöt. Sce la munt de Gherdenacia cun Sassunder de pera dolomitica fesc plöler na burta impresciun pur l so curù grisc-scür, chësta vëgn abundantamënter surapaiada dal curù ghel-blanch dla morona di crëp da ciauc de Sass da La Crusc, de La Varella, dles pizes dles Conturines, dles Tofanes y de Lagaciò, che prejènta al florì dl soradl n quadr grandiojo de curusc, che va dal luminus cöce al vèrt, ghel, cöce y scarlat, pur se destudé cun l’ultimo raggio de sorëdl, ch’intënc les pizes plö altes de n viola, che va a morì te n scür blé, ch’ultimamënter se trasformaia in grisc-scür. Chësta é la mort dl’aparizium sòn l scenario dla ciadëna di crëp da ciauc, che se prejènta vi-

gni sèra sarëna al’ödl fin dl’osservadù atent, ch la po osservè da vigni pojziun dl paisc. Nos ti dijun „l rossié” da Sèra y al forest, che l vëiga pur la prüma ota, ti pe-l d’ester te n regno fatato y èl ne se desmentiarà in vita süa mai plö la sublimité dl’aparizium. Particolarmentr de straordinaria beleza é l’aparizium les beles sères da d’alton, attraverso la pureza dl’aria y d’inver, cun i crëp in pert curis de nëi y de dlacia.

Èl ne n’é da sen fa mervöia, sce i nösc antenac y avesc s’imaginà l rossié di crëp opra de creatüres misteriojes y sce èi metò l’abitaziun di zbergli, di Salvans y dles beles Ganes ti andri y te atri ascognadus di crëp y tles boscaies sö al’alt, al pé di giganc dles Dolomits. Jënt vedla savess ciamò da di, pur avèi ince èi aldì cuntan, dl morin di Salvans al col de Locia, dl Salvan de Rü (sot La Varella), dla bela Dolasilla, la regina di „Fanes”.

La colonisaziun

Co ch’èl é saurì da s’imaginé, la valada fò stada al tèmp da zacan curida da gran boscaies scüres, che rvâ incina sö dai crëp da trames düs les perts. Èl à ince messè estr tröpa salverjina, pur ciodì ché tl bosch de Colpinai vëgn-el ciamò al dé da incö mostrè n gran büsc, ch’an i disc „büja dl lu”. Èla servì cun düta probabilité pur trapola da pié i lus. Te val ciases vedles vëighen ciamò cornadüres de cerf, n sëgn, che l cerf fò inc chilò da ciasa. Puratr, dla prejènza de laurz, ne n’ an mai aldì dijan. Naturalmentr ne mancià-l, sciöche èl ne mancia

al dé da incò nia, i ciamurc, i rehli, i medri y tan d'atra salverjina, insciöché montagnöles y olpes, che fô spezialmënt numeröjes tla Valparola (val Pulpigliaia), che significhëia apunto „val dla olp”.

Jö in funz dla val s'â mangé fora tl tēmp de miliuns d'agn na sala sota y, in cer pos-c n let lerch, insciöché te i „Parüsc”. Chësta é l'ega che vëgn dai Plans da Corvara y forma la continuaziun dl „Rü Tort”, paz de tera y de rejila, ch'â origine dal pass de Ciaolunch (Ciamp lunch-Campolongo) cun la confluënza dl'ega frësca y tlera dl Rü Pisciadù al morin de Pescosta. Èl é saurì da capì, co ché chisc rüsc portâ cun l tēmp gran quantitè de material adarlerch, che gnê depojitè ales düs spones; al tēmp dles gran plöies, dles rgosses, dles gran eghes gnê-l spo de gran inondaziuns, ch fô la gauja de roos y de slisoramënc de teres d'arjila püch frames (sön la tēmpla de Suracianins, de Josciara y dla Crusc), che pudô cinamai sarè jö la Granega y formè lec, insciöché al fô suzedü l'an 1821 cun la gran roa de La Crusc-Larcionai, olâ ch'ël fô jü sot 7 ciases d'abitaziun, 6 majuns y 4 fujines (la vedla Müda) y s'â formè n lech, ch fô rvé al'altëza dles cianos dla ciasa da Sompunt, olâ ch'an po ciamò odèi i sègns ti mürz. Chësc lech â duré 10 agn, incina che l'ega fô stada bona de rumpì l ciartl de peres, de lignan y de pantan y regor demez. Ai tēmp da zacan, les eghes fô dar temüdes dal vomo y les ciases d'abitaziun gnê purchësc dagnara fabricades da lunc dai rüsc o dales eghes. Solamënt les fujines, i morins y les siéies

gnê fates sö dan da püc cianc agn da impò da l'ega. Al dé da incò, les 2 siéies (Planmolin y Altin) ne funziaia nia plö y di 5 morins, ma plö dui vëgn adorà; dles 2 fujines pro l'ega, üna sora é ciamò in funziunn.

L rü che vëgn da Pundabos jö y che mèt la süa ega paza tl rü, che vëgn da S. Ciascian fora a Altin, é nominé sön les chertes vedles „Murbach” o „Schwarzbach” y la val „Murtal” (val dales smöies, dales roos), te d'atres po-n li „Rio Nero” o ince „Gader”. Puratr, chësta ultima denominaziun é completamënt falada, purciodì ché la „Gadera” nasc te Fanes (Col de Locia) y porta ilò l'inom de „Rü Giaric” (da giara, giarina o picera giara); da chësc spo s'â-l fat l'inom „Gader o Gadera”, ch'é da li, tan sön punt nü da „Bos”, che sön chël da Altin. Dala jënt puratr ne n'alde-n dijian che „Granega” y „ega o rü da S. Ciascian”.

Ince la Granega che passa sot Verda y La Ila fora, messâ estr da temëi, deaché, les ciases dles vijinanzes sta dütes sö al alt tles düs tēmples dla valada, tolendo fora les düs ciases vedles de Planmolin y de Meztrü y ch'é bel nominades tl libr di Censi de Suneburg l'an 1296.

An po punsè, y cun rejun, che la val Badia sides stada anticamënt na valada salvara cun gran boscaies vergines da numeroja salverjina, cun lec, parüsc, pantans y eghes nia regulades al bas y, naturalmënt nia abitades da jënt. Canché l'insediament dl vomo sides ste fat, degügn ne savarà mai da l prezisé.

La Ila cun Sassunder y Boà

Al tëmp dla colonisaziun dla valada, che an creï sides ste inciar l'X. secolo, i Retoromani sen messâ sciampè it pur la valada ascognüda tles munts, pur chirì chilò pesc y proteziun da popolaziuns barbariches. Èi provegnì tan da la val de Pustr, che a traversc i pas de Falzares, Valpaora, Ciaolunch y Frara, pur ruvé tl'alta val. Mo chisc cialfâ bel chilò val jënt, ch'abitâ tles cavernes di crep y ti ascognadus di bos-c y viò unicamëntr de ciacia y de früc y d'erbes dl bosch. Chisc fò i Salvans (jënt dla selva, dl bosch) y les Ganes (da ega, aquanae), ch'è ciamò al dé da incò recordà te tröpes legendes y te stories, passades dai nösc avesc pur tradiziun y recordades ciamò in pert dütaurela. Èi ne ti fajò nia de mal ala jënt, custodì i pastorac dles bisces y les beles Ganes, les süs fomenes, daidâ cinamai les patrones ti laurz de ciasa, sciöché ël vëgn cuntè di Salvans de Rü da La Val. (I Salvans de Juel, dl bosch Saré, de val Mesdì y atri). La Ila pe-l, ché ne sides mai ste n post adatè per i Salvans, nianca a Colmaladat y a Bosdaplän, deaché an ne n'â mai aldì cuntan nia.

I Rezi scomenciâ spo l laur de colonisaziun cun l taié l bosch da l'alt verscio l funz dla val, fajan pra pur avèi l'ojoradüra di tirz y fabrican les ciajares purl 'abitaziun dla ciäusa y dla familia. Insciö s'è-l formè cun l ji dl tëmp i „mesc de cialjara”, ch fò l'antica forma de colonisaziun. Tles chertes vedles es-i nominà „curia ovilis, curia armentaria y swaigis” — pur todasch: Schwaighof. Te La Ila n fò-l un su prezijamëntr sön la pert dl sass dla Crusc. Tl plö vedl libr di Censi de Suneburg dl 1296, cial-en „Canis de sub-tus” (Cianins de Sot) — Swaighof. Plö a l'alt é-l Suracianins, „curia armentaria ubi sunt due swaige”, mo chësc apartëgn al dé da incö a S. Ciascian, olà ch'ël ne fò ince a Ciampidel, a Plan y a Sorega.

Acioché la familia es l nezesciaro pur vire, messâ la jënt ince punsè ad'arjigné ciamp, cun l runcé fora ciüc, raisc y peres te pos-c da soradl dl bosch taié. Chësc laur é ciamò dütaurela recordé te val inomz de vijinanzes, de prä o de bos-c. Chilò unse i pici „Runc”, altrò é-l Runch, Runcac, Runciadücia y tagn d'atri.

La tëmpla dl sass dla Crusc messâ estr plö adadata pur la colonisaziun de chëla de Gherdenacia, scemìa ché chësta é plö ampla, manco érta y à l soradl dla Doman. D'inver à l'atra tröp plö soradl é à miù costituziun dl tereno cun n bun sotfunz de tera y rejila, intratan ché chël dla pert cuntraria à n sot funz de roa y de giara dai crëp surastanc de Gherdenacia y de Sassunder, cun na crosta sotira de tera da pedrina. La produziun di pra y di ciamp é puratr sòn trames düs les perts dl Granega bona in confrunt al'altëza de zirca 1500 m. sura l nivel dl mer; naota fô-l tröc ciamp y püc pra, al dé da incö é-l l contrario.

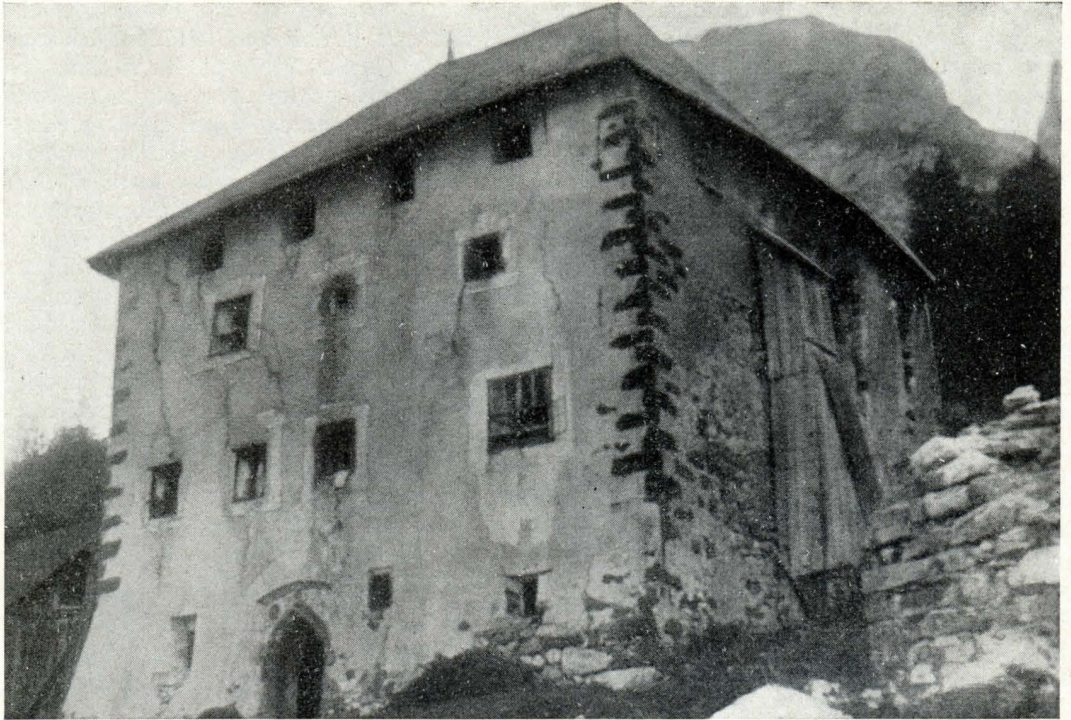
Intratan ché l mesc da Cianis é restè su cun süs gran possessiuns lunc y lerch, sòn l'atra pert se formâ plan plan l paisc cun la dljia. Ch'à de origine ala colonisaziun sòn chësta pert, é-l ste dan da dütt l vedl ciastel da Ruac, ch'é ste, insciöché l Vittur disc te so libr „Enneberg in Geschichte und Sage” la prüma ciasa, adüm cun Brach, tla nosta val. L'epoca dla süa costruziun ne conosc-en, mo tl libr dl Censo de Suneberg dl'an 1296 é-l nominé n Robat cun Calcuch,

plö tert Grossrubatsch cun Falcung. L ciastel, ch'é ste demolì l'an 1912 pur les gran sfasses te sü mürz grosch plö de n meter, fò na costruziun quadrata-romana, metü dailò pur sarè jö la strada ai dui pass de Ciaolunch y de Frara. La süa porta de pera foscia laurada fô a ergo spiz y metüda adüm de 5 toc, che fò numerà cun lètres greches. Te n bassiriliev a man dërta, fô-l scarpplè fora n fasc de 4 batotli y a man ciampa un da 3. Vignun de chisc figurâ pur la lunghëza de un n „milio roman”: da Ruac a Preroman cuntâ-n 4 mili; da Ruac a Verda-Reba 3 mili. A Verda de La Ila an ciafè restli de mürz vedli, olà ch'èl ess pudü ester cun düta probabilité, na tor de guardia dles düs strades y che servì pur avertì l ciastel de movimënc prigorusc. Da csta tor de guardia s'â-l spo formè l'inom dla vijinanza „Verda”, ch singnificai „vardè, odlè, ciarè”. Chilò é-l les ultimes ciasas dl paisc de La Ila, propio al confin dl famojo bosch de Colmaladat.

Valgügn di nobili da Ruac fô sta söl scagn dl vicar dl vësc a Tor de S. Martin y Iergl

La Ila cun Sas dla Crusc

Ruac (l vedl castell)

fô ciastelan dl vëscö tl ciastel d'Andrac (1482).

N n'atr zentro de iradiaziun coloniale fô ste pur l zentro de Ila la „Granciasa”, nominada ince Ciastel „Colz”. La gran fabrica quadrata sta sön n crëp, a mez a de beles campagnes y vëgn impermò nominada tl libr de Suneburg l'an 1468. Inciar ia fô-l a n tëmپ i muraluns de proteziun cun les feritoies y 4 torz pur les guardies y pur i fanc da lancia y da ciaval di sciori dl ciastel. Chësc messâ avëi na gran importanza, purciodi ché a mez l tët passâ-l sò l ciampani de guardia, insciöché an po ciamò odëi tl jaz dl tët. Al tëmپ dl'assassinio dl Gran Bracun (1582) gnê alzà i mürz inciar ia a 7 m d'altëza.

Probabilmëntr fô stada a n tëmپ la Granciasa di sciori da Ruac, purciché tla storia po-n lì plò gonot de Hans von Rubatsch zum Stern y de Johann Winkler von Colz zum Rubätsch in Stern (1683). Dea de chësc é-l inc possibile, ch'i dui ciastì foss sta naota unis cun n tru (tunel) sot tera. Ti Pla da Marin sò sot l bosch, é-l ciamò mürz de n

fabriché da ciafé a ciaval dna costa inantr i dui ciastì. El mass estr ste na tor d'osservaziun pur podëi dè sëgn tan da üna pert ché dal'atra, dea ché ël passâ propio ilò dlungia la strada zacan. Certo é-l puratr, ché al tëmپ dl vergognus fat de sanch dl cavalir Franz Brach, chësc fô ste suranöt dai sü parënc tl ciastel da Ruac y ché la Granciasa fô tles mans di nobli Colz de Freieck (Picolin); ilaota fô-i i plò gran nemisc!

An s'imaginaia, ché la Granciasa sides stada plò ch'ater na residënza da d'isté di sciori Colz, pur eserzitè chilo la ciacia te csta bela conca lergia cun boscaies plënes de salverjina. Tl ciastel ne n'él plò degügn docrmënt da ciafé; l'unico avanz da documenté la passada potënza di nobli da Colz é ciamò n bopn söl mür dala pert de sot cun l cian dala falc tla boica, na pera cun basriliev y valgünes cogore de pera.

Do ché l'ultimo Colz, l vedl Jambatista, l'assassin dl Gran Bracun, fô mort, i prümz agn dl 17. secolo, la Granciasa fô passada ala dinastia di Mejerhofer da Sompunt y präsc do dventâ-la ciasa di pürì dl comun de

Badia. Plö tert spo passâ-la in proprieté dles düs families da paur Pescosta y Rottonara, ch'è ci al dé da incö ciamò i dui patruns. I prümz agn dl 1800, fò ciamò tla Granciasa l quartir dl esposito de La Ila, canonico siur Giuanì Pedracer, ché tignì ince ilò la prüma scola, incina ch'él fò ste arjigné la colonia cun la stüia dala scola bas ite l'an 1806.

Do la demoliziun dl'antico ciastel da Ruac, rest-el ciamò söl trono de pera la superba Granciasa, vedla passa 500 agn, sterscia y gaiërda roccaforte dla dinastia Colz, l simbolo dla forza, odlada dütaurela da düs torz y da n toch de muraia, impert rota y tomada, ché tēgn trüz al maltēmp dl cialt y dl frëit, mo da düs perts ciamò impé de 6 m. d'altēza, ales rgosses, al fūch, ai temporai y ai tromoroc, ché dan da valgiugn agn à fat na sfassa tl mūr, gros n bun metr, dal 5. piano incina jö söla fondamēnta. Chësc gigant é luminé de nôt y fesc, cun l'alt y scür Sassunder ia de do, na sciajoma da visiun de fata, ch resta impresionada tl'anima dl forestir. Dal viandant ché passa sot ia, po-n aldì l'esclamaziun: „Paisc cun tan de beleza, po-n ma inconté tl regno dles Dolomites.”

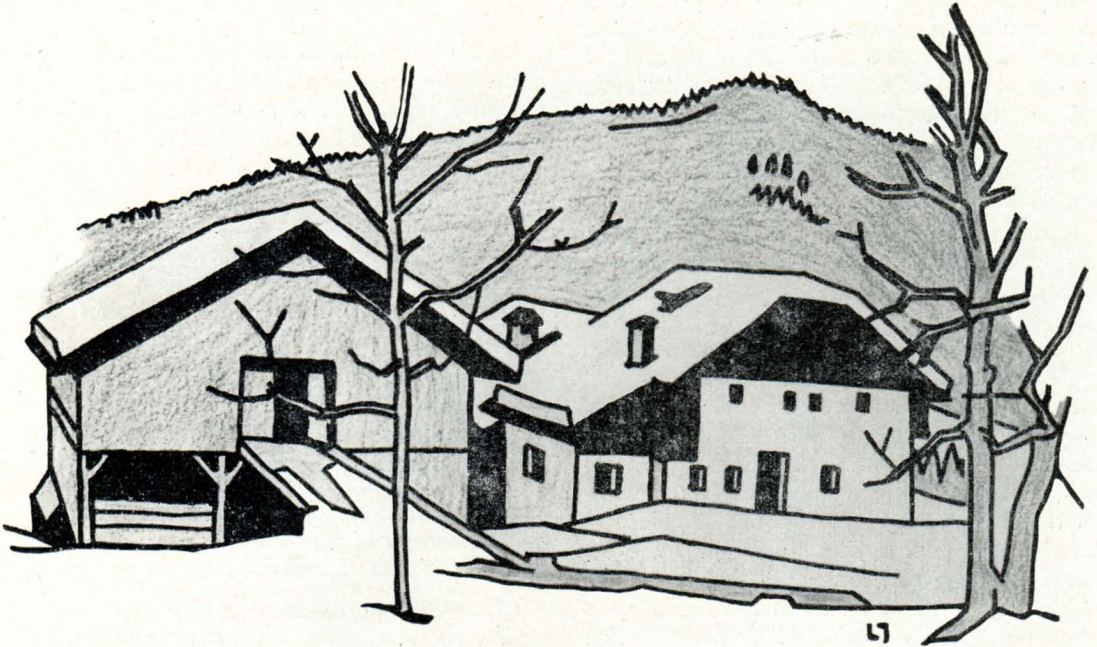
La zeca y les vijinanzes

La Ila gnè nominada al tēmp da zacan na „zeca”; èle fò la secunda dl comun de Badia. Ala fin dl seculo 15., fò-la nominada „STERN auf der Aptei”. Tl catasto dl 1876 é-la scrita ite „La Villa” y te düta la val é-la dagnara stada nominada y conesciüda pur „LA ILA”. In forza dl'usucapiun s'intitolaia l dërt de proprieté tl libr fondiario sot al'inom „vijinanza”, plö tert „localité” y cun l 4 de setēمبر 1914 gnè-l mudé in „fraziun La Villa”. Les vijinanzes dla fraziun é dagnara stades chestes: vijinanza da Verda; vijinanza de La Ila (paisc); vijinanza Sossass y vijinanza Cianins cun Altin. Ala prüma apartēgn i grupi de ciases de Verda, Fontanacia, Ruac y Planmolin. Ala secunda: Marin de Sura y de Sot, Granciasa, Sossach, Picenin, Rottanara y Ninz. Ala terza: Sosass de Sura y de Sot y ala quarta: Cianins, Alitn y Bosdaplan.

Dütes les campagnes, i bos-c, les eghes y la jënt de cstes vijinanzes fò zacan proprieté dl convënt - ciastel de Suneburg (Ciastelbadia), tolando fora l mesc de cïajara de Cianins (cun i Sweighöfe Craciorara, Peslalz y

La Ila cun Granciasa y la dlijia

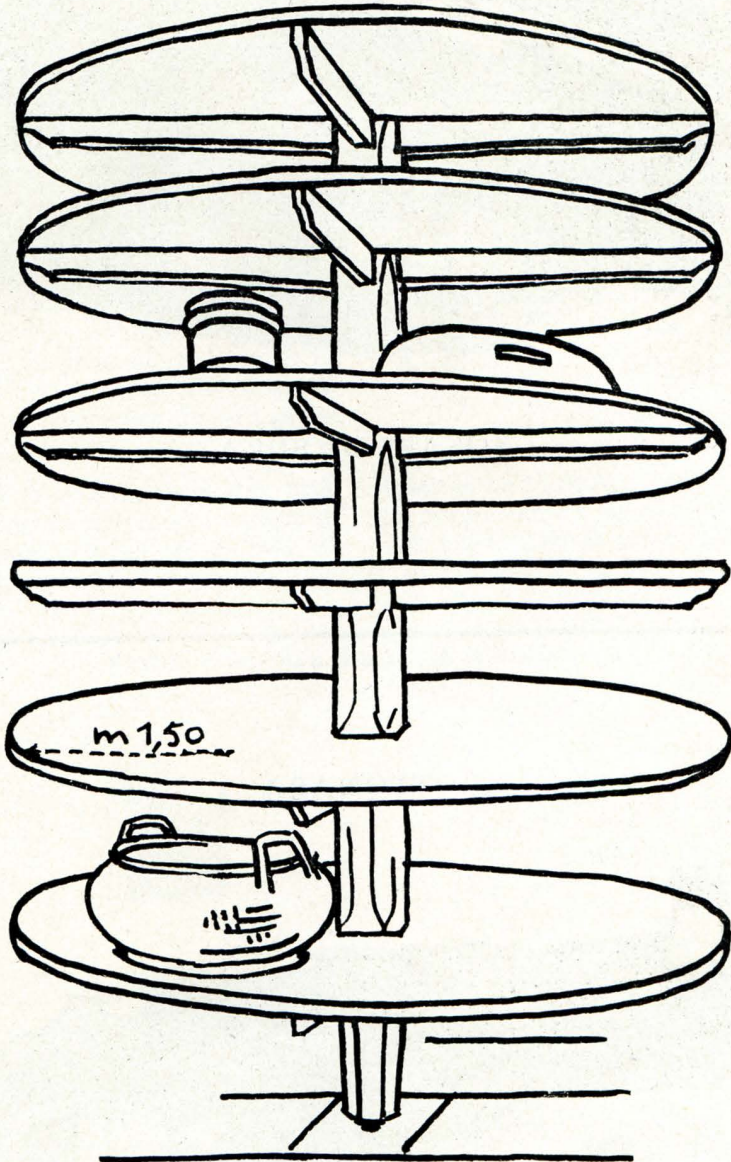
Picevina

Adan), che sotstê diretamëntr ala signoria de Ciastel Andrac (dl vësko da Pursenù). I dui gragn patruns dla val Badia fô la Curia dl vësko da Pursenù y la badia dl convënt da Suneburg (Ciastelbadia), fondé dal grof de Puster y Lurn, Volcold, tra l 1022 y l 1039 y spo dè da d'el in scincunda al convënt dles monies benedettines. I libri plö vedli dla badia (Abbazia) é dl 1296 y dl 1325; te chisc ciäf-en scric sö düc i lüsc dla val Badia de formaziun dl ciastel. Chilò a La Ila fô-le pur ej.: Sosass de Sura (Subtus Zaz), Ninz (inz), Rottonara, Sotsëch (Zasich terziun), Marin y Plai cun morin, Ruac, Planmolin, Fontanacia, Verda (dui mesc de cajarado mansus), Plaön (Prabillon), Colcuch, Meztrù cun Sotrù y Ruacia, y Cianins.

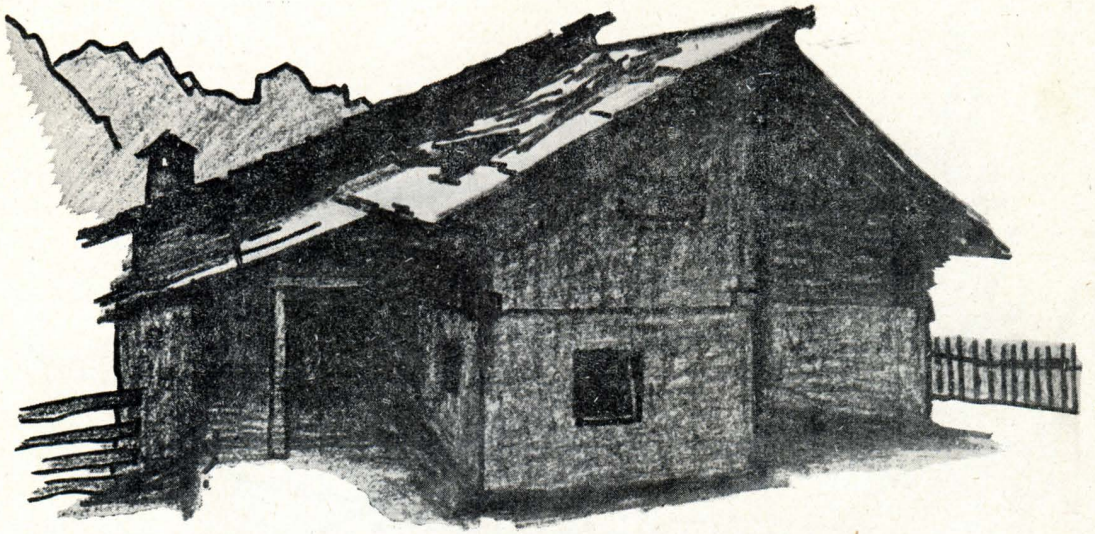
La fondaziun d'Altin é dl 1780, la Granciasa dl 1468, Picevina dl 1563. Cun l tēmp les families gnê plö numerojes y i mesc gnê despartis, Insciò vëgn nominé Sosass de Sot dl 1325, Sossach cun 3 mesc dl 1325; Verda dl'an 1566 resultaia: Verda de Sura, de Mez y de Sot; Ruac cun Colcuch dl 1566 cun 3 mesc; Sotruc (1 feur) dl 1780; Marin de Sot dl 1566; Picevina cun 3 mesc dl 1870; Rottonara cun 3 mesc 1780.

Les ciases plö vedles, ch'an po ciamò odèi al dé da incò é: la Granciasa (1468), Picevina (1563), Rottonara (ciasa N. 17 (1687), Marin de Sura (1620), Fontanacia (1787) y Verda (1586), Sosass de Sura N. 24 y Rottonara (ciasa Kostner N. 16).

Dan la prüma vera mondiale, les ciases a La Ila fô 47 cun na populaziun de zirca 310 abitanc. Deaché la produziun dla tera ne bastâ pur nudrì la jënt ,na pert messâ ji fora de ca a se davagné l vire, insciöche artejagn, lauranc, comerzianc, impiegà. Pur ejempio i Bernardi a S. Lauranz y a Pursenù, i Grossrubatscher in Gherdëina y a Burnech, i Pizzinini y i Rottonara tl' Austria, i Sotsass a Monguelfo (Welsberg), i Caminades a Balsan, i Rudiferia tl'Ungaria, i Surarù a Terlan y insciò inant. Sce an pënza, ché dal'estenjiun dl comun de Badia cun La Ila y S. Ciascian de 8.000 Ha, ne tom-el söl bosch 3.000, sön l pra 910, sön les munts y pastüres 2.000 y sön l'improdutiv 1.750 Ha. y, finalmënter sön i ciamp ma 250 Ha., spo é-l saurì da capì, che al'altëza de 1500 m. la raccolta di ciamp ne bastâ pur nudrì la popolaziun. Inveze, al dé da incò é-l chilò 127 ciases cun 520 abitanc y cun i ciamp in gran pert tra-

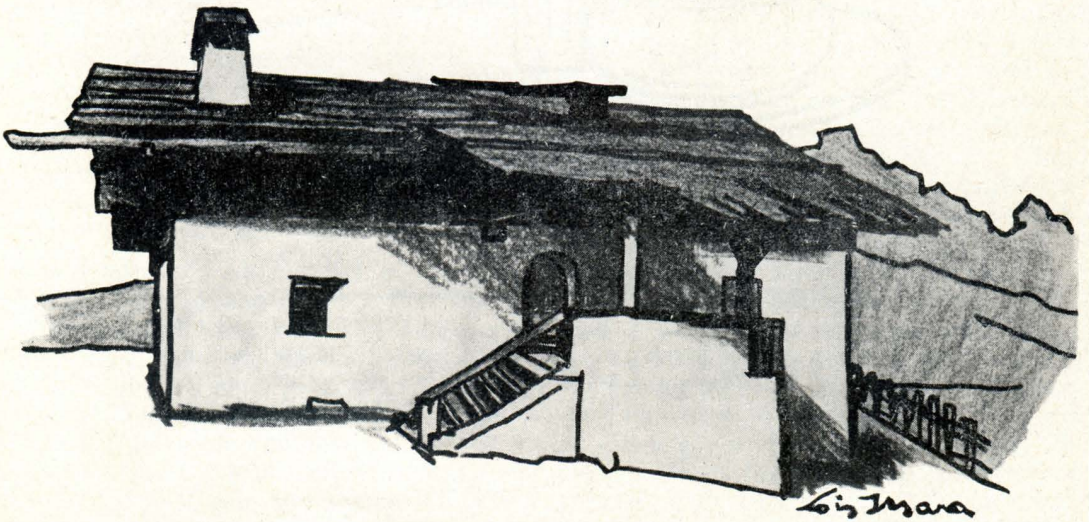

La „RODA“

SOSASS DL SURA

ROTTONARA

sformà in pra. Degugn ne n' a plö bria de ji tl forest pur se davagné l vire, èl é laur assà, anzi massa, ché èl mèss ince gnì trt sò jent da de fora. Èl é laur ti hotels, tles punsiuns, ti bar, pro les segiovies y sciovies; èl é la becaria, l barbir, la cassa dl sparagn, l'azienda turismo y atri pos-c, olaché èl ò estr jënt. L laur dla jënt ne n'é ma plö da incö chël dla campagna, mo ince chël ché vègn dal turismo. Propio pur chësc motivo é-l ste possibile, che les ciases é 3 otes de plö ,ché les families devënta tres de plö, che l laur aumënta tres y ch'è-l vègn costruì vign'an ciases nöies. La Ila à al dé da incö 5 hotei, 3 alberc, 4 pensions cun 430 lec; na pasticceria, 29 ciases privates ch'afita ciamenes cun adüm 282 lec y diversces ciases cun quartirz pur i fores-c. Èl é ciamò in costruizun diversces ciases privats y dui de gragn alberc-hotei. A La Ila é-l ince 3 autonoleggi y na officina meccanica. Atualmënter compad-en 50 auti privac y 20 tra vespes y motorz.

Düc canc chi ch'ò lauré, ciafa laur assà; ma l paur stënta tres de plö cun so laur tla stala y tla campagna, deaché èl ne ciafa plö fanc o fanceles y oramai nianca plö ores. Spe-

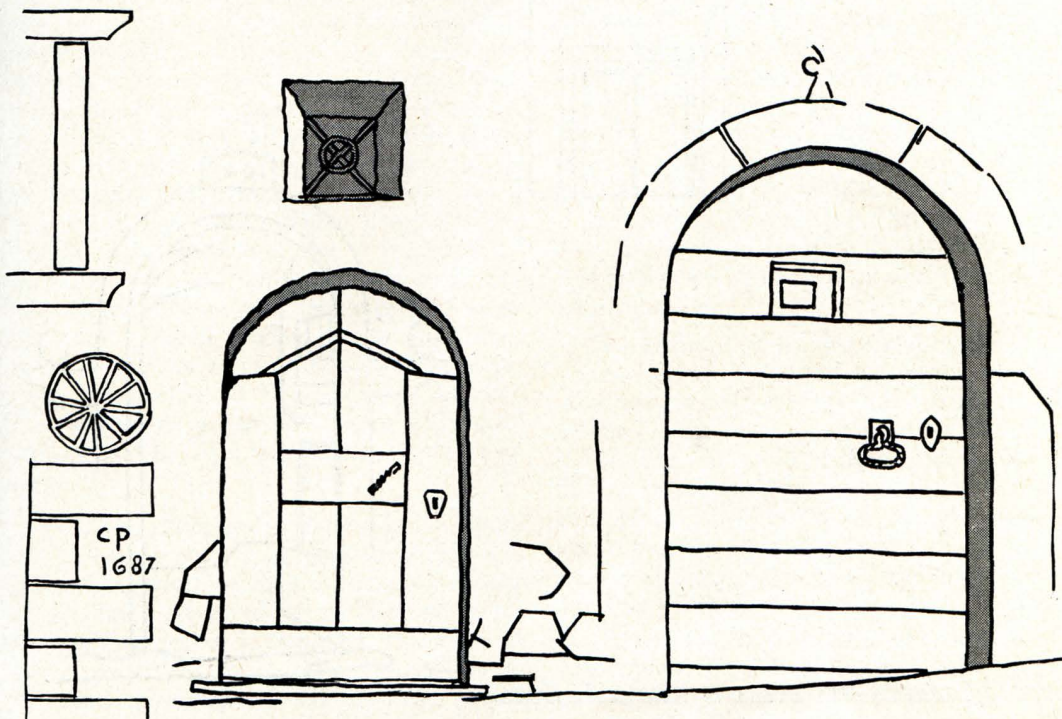
zialmëntr la gioventù desertaia dala campagna pur se chiri laurz plö comoc, plö saurisc y plö bëgn paia y lisirz tl comercio, tl indüstria y tl turismo. Èl é al dé da incö nbëgnestr generale, dan da düt pur gauja d turismo, che dà laur a düc chi, ch' a pöma vöia de lauré cun bona orenté y cun coscienza. L'indüstria é püch svilupada tl paisc: è-l é na sora gran bercstot dal lignan (Bernardi), na bercstot meccanica (Rottanara), na fujina da feur (Altin), na becaria, n fur da pan, n fotograf, 3 botèghes y diversci artejagn, ché laroa pur proprio cunt. La campagna à purdü la süa valüta, gauja la gran dificolté de mandopra; ma l tereno pur fabriché é dar chiri y vègn paie bun y aumënta tres de prisc.

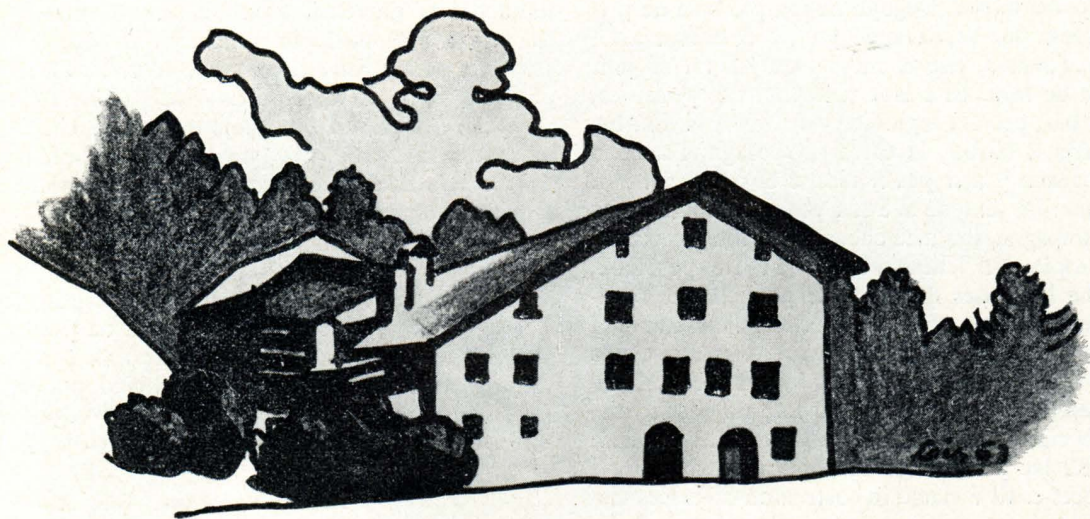
La dljia

Al'inzirca a mez l paisc sta-l la dljia ,ch'é da lunc dales ultimes ciases dla periferia (Verda, Sosass, Cianins) a picera mesöra.

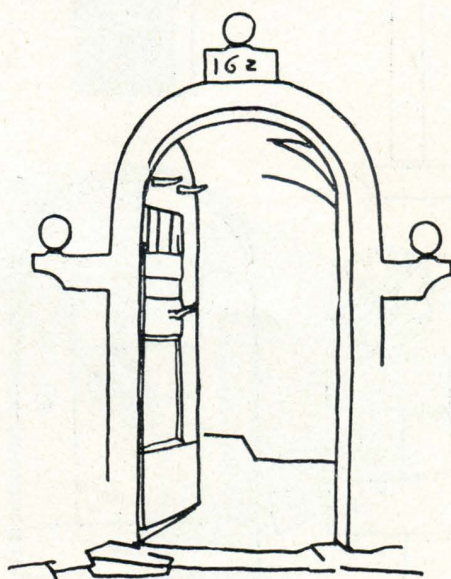
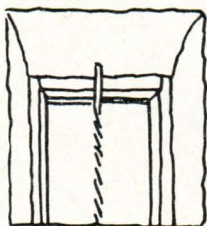
Anticamëntr La Ila fajò pert dla cüra d'animes de La Pl de Marò, olà ch'èl messà ince gnì porté i morc a supulì. Plö tert, dal 1449 incà, gnè-la metüda pro la cüra de Badia. L'an 1516, al 29 de setëmber, gné consagrè

Portes y finestra dla ciasa a Rottanara

Marin de Sura

Porta y finestra dla ciasa a Marin de Sura

La dljia da La Ila

a La Ila la „capela in Abbatia ad Stellam” cun dui altà y dedicada al’Imacolata dala Stara; purchësc vëgn nominada La Ila pur todësch „Stern”. Secund l’contrat dl’an 1584, fô oblighé l’curat de Badia a celebré 8 S. Mësses al an y dal 1755 inant na mëssa vigni terza domënia dl mëis cun perdica. Èl ne fô ciamò ilaota degüna cortina pur supuli i morc, che gnê portà a Badia. L’an 1805 gnê La Ila „curazia esposta” cun n pro, ch’abità tla Granciasa y dal 1806 inant tla ciasa nöia dla colonia. Chesc prüm esposito fô l’canonico siur Giuanì Pedracer che tignì ince scola. Do la süa mort dl 1817, fô-l gnü siur Ujöp Rovara da La Plì de Marò, che fajò inc scola; èl morì l’an 1830. L’an 1820 gnê-l inc conzedü de tignì tl tabernacol l’ss. Sacramënt.

La picera dljia-capëla fô de n bel stil puro gotico, cun la porta y les finestres a ergo spiz y cun i costëis tl’ot dl presbiterio, insciöché an po ciamò conasc al dé da incò; pö massa fô-i gnüs trac fora. L’ciampanì, surmonté da n tèt piramidale da 6 costes, de n’altëza de 34 metri ,acompaña l’stil dla dljia y mo-

stra n bopn dala pert dla Doman cun l’mediejo 1679. Chësc é l’secundo ciampanì, purciòdi ché l’vedl fô tomè adüm tl 17. secolo. L’bopn é chël dl vëscò da Pursenù, deaché èl raprejëntaia l’agnel y l’aquila, cun la mitra, l’pastorale y la spada, l’sëgn dla potënza religiosa y temporale. Tl ciampanì é-le na ciampana vedla dl 1515, vërda dal vërtram y atres 4 ciampanes, corades dala Ditta Colbacchini (1922), in sostituziun de chëles dades jö dl 1917 al guern dl’Austria al tëmp dla prüma vera mondiale.

Canche la dljia fô stada arlungiada pur la prüma ota dl 1888, fô-l gnü cialé söl mür dala pert de sot l’mediejo 1363 y an po punsè che bel ilaota â-l messè ester ste na capela-dljia. Olà ch’è-l fô al dé da incò l’pic üsc, fô-l dnant na pitüra a frësch sön malta, ché raprejëntà San Crestofo ch’porta l’Bambin sön la sciabla. L’an 1949 gnê la dljia restaurada y depanta dal moler Hans Pescoller de Matì da Grones.

Do ché la dljia fô stada arlungiada dl 1888, gnê-l tut dmez i dui altà vedli y l’pergo (de stil romanico) y metü ite 3 altà y l’per-

go nü de stil gotico. L gran altè fò gnü comprè da na dlijia dla val de Türesc y i dui dales perts fò gnüs tac dal tistler Sepl de Mane (Pizzinini) di Planmolin. L moler Matì da Grones l'â depanta fora. L'esposito siur Iaco (che laurâ da tistler diletant), â ciamò arjigné l bel sepolcher da Pasca, ché vëgn ciamò metü sö vign'an in ocasiun dles ores d'adoraziun l veindres y la sabeda santa. L'an 1953 gnê arlungiada la dlijia pur la secunda ota, spo gnê-l arjigné i orghi y dl 1959 na finestra nöia cun l quadr dl miscionar siur Ujöp da Oies.

L'an 1845 gnê-l fat la cortina inciar la dlijia ia y da chesc an inant gnê-l supulì i morc a La Ila. Dal 1449 incina al 1845, messâ-i gnè portà tla cortina dla cüra de Badia.

T'i agn 1897-98 fô-l ince gnü fat la picera capela da S. Maria da Lourdes sot l bosch de Colpinai y senté i lëgns da föia (frassni y manastri) da siur Iaco söl tru dla prozesciun, ch'è ciamò in pert da odèi.

L'an 1952 gnê La Ila inalzada a „Cüra”; l prüm curat é ste siur Valerio Frenes da La Val.

Istruziun dla gioventù

La prüma istruziun gnê dada ala popola-ziun te dlijia cun les perdiches, ché gnê tignides regolarmënt vigni terza domënia dl mëis dal caplan dla cüra de Badia, ch'è oblighé da l'an 1755 a tigni chilò na mëssa cun perdica. De na darta scola po-n impermò rajoné dal 1806 inant, olà ché La Ila â albü la prüma stüa dala scola tl plantera dla colonia nöia, ché fò gnüda ilaota arjignada pur l prüm pro stabile dla nöia espositura (1805).

In chësc an tigni ciamò scola l prüm esposito siur Guani Pedracer tla granciasa. Tla stüa dala scola te colonia, olà ché ël é al dé da incò la sala parrocchiale, gnê-l tigni scola incina l'an 1908. Deaché i scolari aumentâ tres de plö, n'av-i plö lerch ilò y purchël gnê-l fat sö l'an 1908 na ciasa dala scola nöia cun l quartir dl maestr sura ite. Ilaota fô-l chilò da 30 a 40 scolari, ché gnê tres de plö incina a passé l numer de 100 y cun 4 maestri. Pur gauja de chësc straordinario aumënt dla popola-ziun scolastica, gnê-l punsé a fa sö na ciasa dala scola nöia, ché gnê finida l'alton dl'an 1959, cun na spëisa de 35 miliuns, paiada mesa dal comun y l'altra mesa dala Regiun. Te chësc fabbriché é-le 6 aules. Intressanc é-l i grafic sön la fazada de Misdé, ché raprejentâ l'educaziun dl müt y l'aviamënt dl jon al laur tla pratiga dla vita da vigni dé. L laur dar bëgn garatè, é ste fat dal'artist siur Luis Irsara.

Ché la scola portes früc abundanc ala gioventù tl'educaziun dl corp y dl spirtiro, acioché chësta crësces sö bona, onesta y coscienzaja, pur podèi dventé virtuosi „Ladins” y insciö ti fa unur a süa patria y ai sü avesc!
Formaziun di cognomz dles familie da La Ila

Sce an ti ciara al libr dl bato dan da 100 agn y magari ince ai libri vedli dla scola (cataloghesc), spo po-n ciaté fora, ché diversci cognomz ne n'é nia plö sagn tl paisc, insciöché: Caminades, Algran, Piccolruaz, Rudiferia, Mussner, Castlunger, Grossrubatscher y atri. Families cun chisc cognomz é mortes fora o se n'é jüdes dal paisc dmez.

Capela dl S. Maria

La scola nōia d' La Ila

Al'incuntra ciaf-en endò cognomz nūs, pur ej, Comploi, Degiovanni (Hanninger), Pescollderungg, Delmonego, Mersa, Staffler, Sigismondi (Sigmung), Frontull, Costa, Crepaz, Nagler, Rabisè (Rabiser), Ploner, Pezzedi, Planinschek, Trebo, Irsara, Canins, Dapoz, Dorigo, Frenes, Frena, Frenademez, Ciola, Varallo, Premarini, Finazzer, Prosliner, Pitscheider y atri.

Valch de chisc cognomz sona ladin, na pert talian y tröc todasch. Da „Costa” vëgnel „Kostner, da „Rü”-Bacher; Col-Call (Kall), Costalungia-Kastlunger, Surarù-Oberbacher, Pescosta (al pé dla costa)-Hinteregg, Val-Thaler, La Ila-Stern, Badia-Abtei, La Pli-Pleif, Marò - Enneberg, Lungiarù - Kampill, Rina-Welschellen y insciö inant. Sce an conscideraia, ché la val Badia à dagnara albü patruns todësc (Suneburg — la Nobilté — la Curia vescovile) pur passa 700 agn ala lungia, é-l ste csta trasformaziun n fat plö ché naturale. Les canceleries todëscas stentâ a scri inomz de persones, de paisc, de lüsc, de ciases, de campagnes y parores ladines; purchël ciarâ-n de scri te na forma plö saurida

pur ëi. Chëstes trasformaziuns, traduziuns o riduziuns ne n'é l'opra dal dé da incö; ëles é antiches y, insciöche l Lorenzi disc, po-les ester dl medemo tëmp dl'espanjiun todëscia a sud dl Brenner. Pur vigni bun cunt, é-les stades adorades verscio l'an 1325, canché la badessa Diemont von Lüenz de Ciastelbadia, fajô tradüsc l vedl „urbar” dal latin in todësch, acioché „vigni monia pudess l lì y l capi”.

Do fat cstes conscidraziuns, eco i cognomz dles families de nosc paisc. L cognom ché vëgn dant plö gonot y PIZZININI y GRANRUAZ.

AGREITER — forma todëscia de Aiarai — 1550 Pir de Pol de Valiarè.

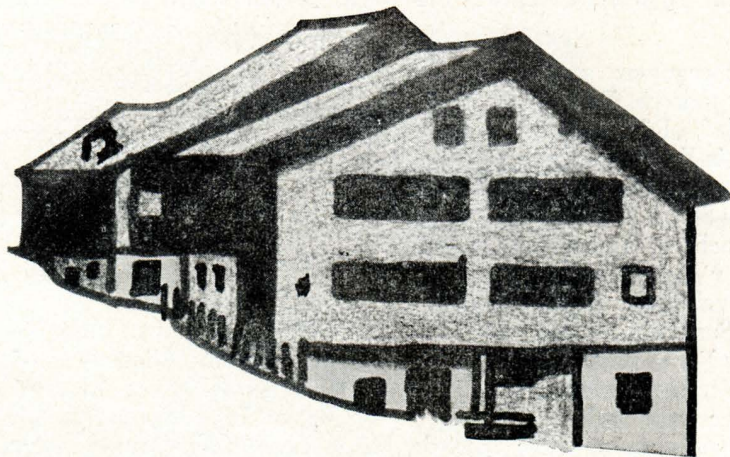
BERNARDI — dal tod. Berinhard (Bärhart)

CANINS — campus (ciamp) — 1589 Zanno de Canines (Badia)

COSTA — abitant a la costa — 1693 de Costa, 1741 Iohanna Costa

COSTNER o Kostner — forma intodedasca da de „dala Costa” — 1773 Iohannes Dominicus Costner

- COMPLOI — ciamp — 1606 de campo della Valle
- COSTAMOLING — da Costa dl Morin — 1589 Domenico de Costa molinara
- DAPUNT — abitante al punt — 1590 Baltasar, fabro de Sonponte
- DECLARA — de Clara (1589) fi dla Clara
- FISTILL — da Fistì da abrè — 1605 Gasparo de Festin
- FRAINADEMEZ y FRENADEMEZ — da frana, roa de mez — 1589 Baldassare de Frenes de Mez
- FRENES y FRENA — frana, roa; post dla roa
- FRONTULL — frons frontutus — 1605 de Frontù (nom local de Marò)
- CRAZZOLARA o CRACIORARA (da crazé) — tereno runcé — 1590
- GRANRUAZ — da Ruacia (gran roa) — tod. Grossrubatscher — Ruac
- IRSARA — dala pianta „cresciarius”, chersciara — abitant al lüch dles chersces — 1597 — Iocolo de Cirsiciara
- MERSA — da mercsia, termo; 1589 Leonardo de Mercsia
- OBERBACHER — tradiziun dal todesc „Surarù” (sura l rü)
- PESCOLDERUNGG — do l col runcé — 1598 Natalino de pisciol de rongo
- PESCOSLTA — al pé dla costa — 1693 Postcosta (ia do la costà)
- PEZZEDI-(PEZZEI) — da peciò, post: olà ch'èl crèsc l bosch de peciòs (pac) — 1605 Andreea de Pizzei (Peciài)
- PITSCHIEDER — forma tod. de Pezzei
- PIZZININI — da pinus picea (peciò) — 1598 Pizenin Giacomo da Pizenin
- PLAZZA — plaza — 1606 Petrus de Piazza de Costa
- PLONER — da plan, forma todëscia — 1605 Casparius Planer
- TREBO — trivio (samena) nom locale de Marò — 1609 Baltassar de Treve
- RINNA — da Caterina — 1607 Petrus de Mezvì de Rina
- VALENTIN o VALENTINI — dal'inom „Varentin”
Spiegaziun de valgügn inomz de pos-c (toponimi)
- ALTIN — dal Tin (Varentin) — ciasa dal Tin
- AMIRI' — amirié (mergigio), palsa dl bestiam da misdé pur rumié
- ANCONA — post dl'anteriöl
- AVARA — ciamp trasformé in prè
- BIEI — tod. Willeit — belvedere (bi-é [dl] -i) — post da odèi bel inciarch
- BOA' — Bos-bov-alis (munt dai bos)
- BRÜSCES — post, olà ch'èl crèsc brüsces
- BURJADAC — bosch burjé
- CALALT — col alt (pré de CALALT — col alt)

Verda

CIASARI' — ciasa di famais (malga abandonada)
 CIORNADU' — post da cerne(les bisces)
 CORDES — les Cordes de Gherdenacia; samena strènta y prigorosa, insciöche da ji sö pur na corda
 COLCUCU — col olaché l cuch sta a cianté
 COLMALADAT — Col maledi da i spiriti (da les stries)
 COLPINAI — col dai pinc (bosch de Colpinai) — i Pinài
 FOIARAI — pastüra da piantes da föia
 FONTANACIA — fontana (acia) — ria fontana
 FRAINA MARADAGN — frana (roa) — munt de roos
 FOLANAC — follis (fol); scurité insciöche te n fol
 GADER — parora retica — RüGiaric, che vëgn da Col de Locia (Fanes)
 GARDENACIA — da card-acius (giardun)
 GIARIC — Rü Giaric da la fontana de Col de Logia (giara-giarina)
 GOMINA — picì toc de campagna di püri
 GROF — tod. Graf (titl de nobilté)
 GRANCIASA — ciastel Colz de La Ila
 LAVAZAI — (Pera da) pastüra da lavac
 LAGNS dal FUR — boch de lignan da mat te fur
 LOMBORNEL — Lombardines (lombert, da intène pur püre, straciun)
 MARIN — post olach' èl sta l morin
 MIRI' — l post da ambria, olach' i tiz va a rumié da misdé
 MOZEL — dal tod. Matthäus — Matì
 MORIN — Morin dl Salvan-Planmolin
 NINZ — da Inz (Ignazio) — ciasa de Ignazio
 PARA — les Pares — da pala (badì); prè art a forma de badi
 PARACIA — pala, pal-acius-post art
 PICENIN — da picea (peció)-pic-in-inus
 PIZ de LA ILA — forma spiza de prè dai Corf
 PLAN — plan-Bosdaplän, plan dal'AIE' (alium-alli-atum)
 PRE' — Prè da Cianins; Prè de Vi (vicus samena)
 PLA' — prè èrt (para) — i Plà da Marin
 PARA — post èrt (Pares da Verda); les Pares
 PLAÖN — Prabillon, che significa: pre da bisces
 PLAIPADERNE — i plà paterni (Sotplaimarin cun Cudes y Plaipaderne — urbar

da Suneburg 1325)
 PLOTEN — dal tod. platt; plat (druché adüm)
 RÜ SUC — canal (solco); l rü ché s'à ciavé fora n canal, na sala
 ROACIA o RVACIA — post dales roos
 SCONANZA — sconè (bosch de sconanza)
 SALVAN — silvanus (selva, salvare); abitant dla selva, dl bosch; jant primitiva; Rü dl Salvan
 SAS SUNDER — sassun, gran sass; po incè gnì da „ZUNDER” (pera da fuch) ch'an ciava tna roa dlungia
 SOSASS — sot l sass
 SPONA — sponda; do Spona
 SPONATA — spona; prè de Sponata
 TOFANA — do Fanes; l crèp che sta ia „do” Fanes; les Tofanes
 TORT(RÜ) — rü intort insciöché na bisca confin tra Fodom y Badia y nasce dales fontanes de Ciaolunch, passan pur la val cun l'inom de „Granega”
 VERDA — vardé (sorvegliare), ciarè-odlémat a verda
 VILLA(LA) — LA ILA — localité de plö ciases adüm; la pert plö importante dl paisc, olach'èl é la dlizia y la scola.
 NB! Les spiegaziuns de cstes parores chilò dant reportades é dl Professor siur Tita ALTON da Calfosch tl libr: Ethimologie von Ostladinien; dl professor Carlo BATTISTI (I nomi locali della val Badia) y dl prof. LORENZI, tutes fora da so libr: Osservazioni etimologiche sui cognomi ladini.

Credënzes, superstiziuns (ste sön crates)

Da per in fi è-l gnü porté atraversc l tèmp de secolì numerojes crèdenzes y superstiziuns ch'é ciamò in pert inraijades ite tla vita de nösc vedli cun l ste sö cun crates: dandadüt i spiriti maligni y les stries. Chèstes fò a La Ila, insciöchè èl gnè cuntè ciamò dan la vera, tl bosch de Colmaledèt y mpü dlunch inciarch, da olà ch'èles sciampà sö pur i prà da munt di Calalc a banchet y a fa sü malefizi, pur joré in prescia al son dla ciampana dl'Aimaria da doman a ciasa. Mada Angelina les â cinamai udü, ch'èles se scialdâ pro fuch a Colmaladèt, intratan che la panicia cujò te laiéc. Te ciasa y te stala fò-les da spavènt temüdes, purciodì ché èles strinâ tiz y prsones; cinamai söl nüz di ciamp av-les gran potënza. Da d'èles podô-n ma se paré, cun erbes benedides (S. Maria dal Ciüf) y cun l sègn dla S. Crusc. Ince chilò a La Ila aratâ-n na certa prsona

na „stria”; ëla â dagnara la frunt liada sö, deaché ëla fô gnüda borjada dal palfir lorant tla pagna.

Passé l Colmaledët y l bosch da Plan de nôt, fô n gran ris-cio, ché i spiriti pudô fa gragn desplajais. L viandant gnê tichiné, sgrafodé, perseghité, coioné, menê malamënter sön strades falzes, sciöché ël i fô suzedü a berba Jan, ch'â messè passè düta la nôt te bosch da Plan, giran pur lunch y pur lerch dlun suian, incina al prüm bot dla ciampana dal'Aimaria da La Ila; impermò ilò s'av-el capì, olach'ël fô. Ince tl teribile Orco pudò-n s'ïmbat, che s'ïnvia l viandant a senté sön so spiné o l ciaciâ danfora, trasformè in cogora, che cresciò tres plö y plö, manacian dl rosdè y dl pestè sot, insciöché ëla ti fô suzedüda al patrun de Plaza, pur l'avëi coioné.

L marizius Bao cun süs grifes spizes y taiantes y l vërt Pavarò ti ciamp dles faves, srigorà i picì mituns ch jê ad'arobè y plö d'un fô bel ste portè da d'ëi ti frignuns di crëp, sce ël ne stimâ nia ala bona uma. „Per Bacco” y per „Diana” ald-en ciamò val persona vedla esclaman in sëgn de gran meravigia.

Te n parëi de lëgn dna vedla ciasa po-n al dé da incö ciamò odëi tröc dënz, blanc y licioranc, mazà ite; l patrun sa da dî, che i dënz che tomâ fora dles junjies, messâ gnì abinà adüm, pur podëi i ciafé plö saurì l dé dl giudize, olà ch'ëi messarà gnì portà da vign-un.

L dé de Gnisant gnê-l metü sön n scrin te cianò na scodela de canifli, acioché, les „püres animes dl purgatorio” ess da mangé in chëla nôt, ch'ëles po sciampé fora dl purgatorio. Lo süa liberté düra solamëntr incina al dé dles Animes da sëra, olà ché ëles vëgn „sonades ite. Naota s'â l mone desmentié dles „sonè fora”; ci spavënt ch'ël fô ste!

Motivo de gran spavënt fô naota „lümz” ch'an udò de nôt tles campagnes, tles cortines y olà ché mai. An punsâ, ch'ëles foss l sëgn de n ri spirito o de n'anima danada, che gniss a damanè aiüt. L fuch di tarlis y i colp di tognis se pudò-n ma spieghé, cun les veres che fajô tra d'ëi i draguns di lec de Crespana, de Boâ y dla Crusc. Passan de nôt pur l bosch de Colmaledët, pudô gonot l viandant aldì, plö o manco da lunc, l scraie de valgügn ch se carda, n dar bur veres spaventüs. Chësc gnê aratè l signal dla proscima mort dna persona de familia.

Pur fermè les manifestaziuns dl spirito dl mal, gnê-l metü sö da prones dvotes „l crist” de Colmaladët, ch'é ciamò dütaurela da odëi. L forest spo po ciamò incé zënz ater osservè, che te vigni vijinanza, te pra y dlungia trusc, é-l n „crist” da odëi, in sëgn de proteziun pur jënt y pur bestiam, pur ciases y pur majuns. C'sta bela usanza pe-l puratr, che vades plan plan purdüda, purciodì ché te pos-c, olaché les ciases salta sö sciöché i funguns vëigh-en plö püces crusc cun l crist.

Mo al dé da incö, la vita é mudada, l viandant ne n'â plö da temëi i malefizi dl'Orco y la jënt nia i strinac y la maledisciun di ri spiriti; les superstiziuns, les credënz y l ste sön crates apartëgn oramai al tëmp passè pur mirit dl'istruziun, dla civilisaziun y dla cultura, ch'â fat lüm tla scuritè dl'ignoranza y â portè la prona a na plö gran dignité y an nivel plö alt tla societè umana.

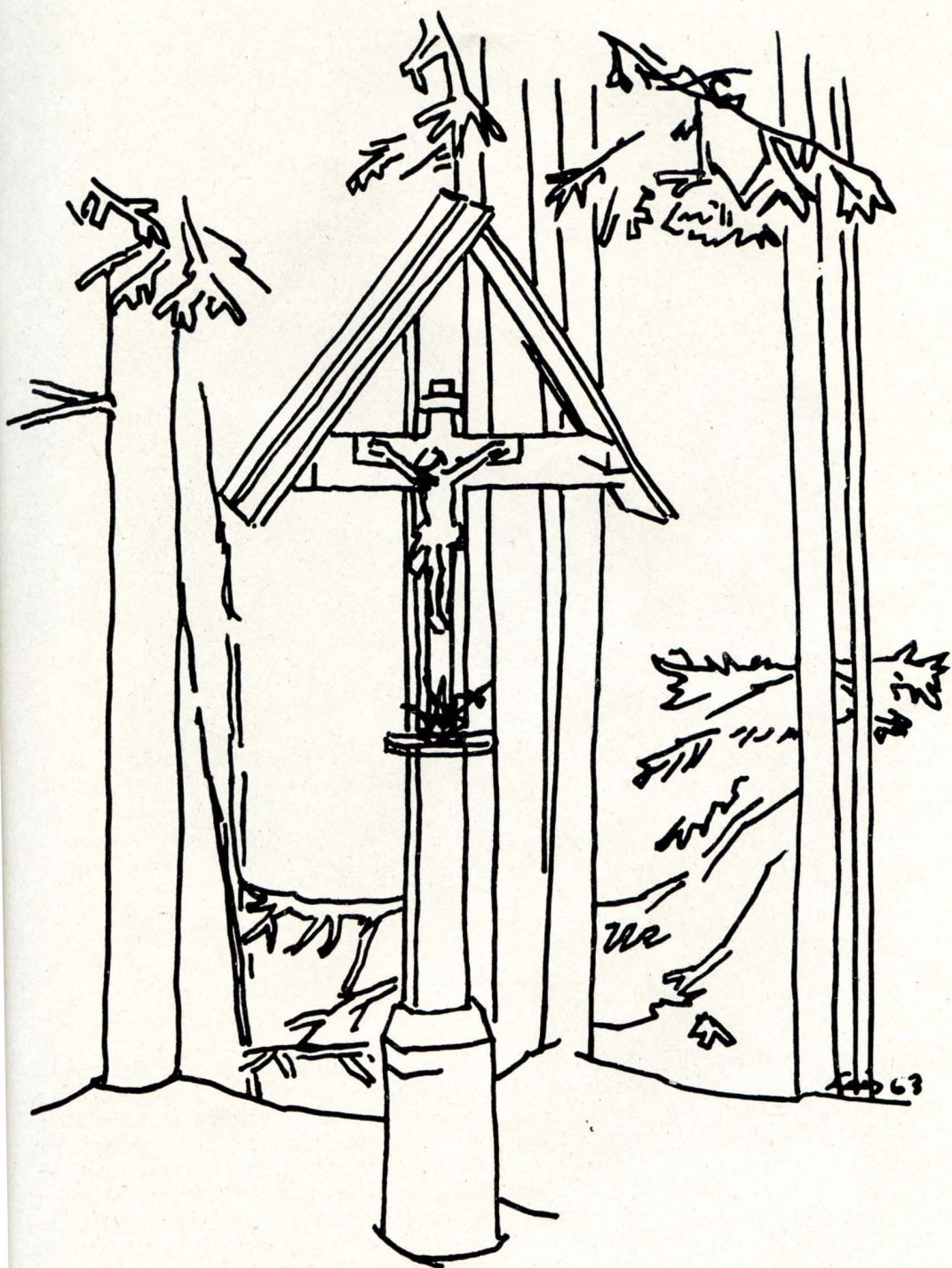
Puratr, nianca i ri mituns ne creï plö al spantadl dl Bao y dl Pavarò o ala röta de S. Micorà y cinamai i dar picì dubitëia dles scincundes, che chël Pic Babin i porta in ocasiun dles festes da Nadè y da Nanù!

Sce chësc é n bëgn o n mal? Intan chësc é sigü: incina che la jënt tëgn al'alt i valurz morali dla virtù dl'onestà, dla laboriosité, dla giustizia y dl'amur al proscimo, i sü laurz sarà acompagnà dala bendesciun de Di; mo sce ëla se lasciarà devanje dal'ozio y dal vizio, la parabola tomarà in gran prescia jöpert, y la bendesciun se trasformatà in maledisciun. La sentënza dl popolo disc, ché la strada da mez é chëla ch'â l funz d'or.

Persones de nosc paisc, che s'â fat unur

L moler berba Pire PIZZININI da Picein, ch vir a Wattens tl Inntal, é ste n depenjadù de dljies de bun inom. Dal so pinel é-l gnü decoré tröpes dljies, spzialmëtr tla Polonia, tla Russia y valgünes ince tl Tirol. Di sü 3 mituns, un é dutur, un é maestr y un depenjadù accademico (de dljies). Èi é düc 3 tl Tirol.

N n'atr depenjadù de dljies é ste berba Giuani OBERBACHER da Ploten, ch'â laurè ince tröp tla Polonia. I ultimi agn de süa vita fô-l gnü a ste te so paisc de nascita, olach'ël abitâ tla tor dla Granciasa. Do süa mort, dan la secunda gran vera, süa fomena sen fô jüda tla ciasa di vedli a Vienna, olaché ëla morì. Berba Giovani ne n'â albü degügn descendënc.

S. Crist de Colmaladët

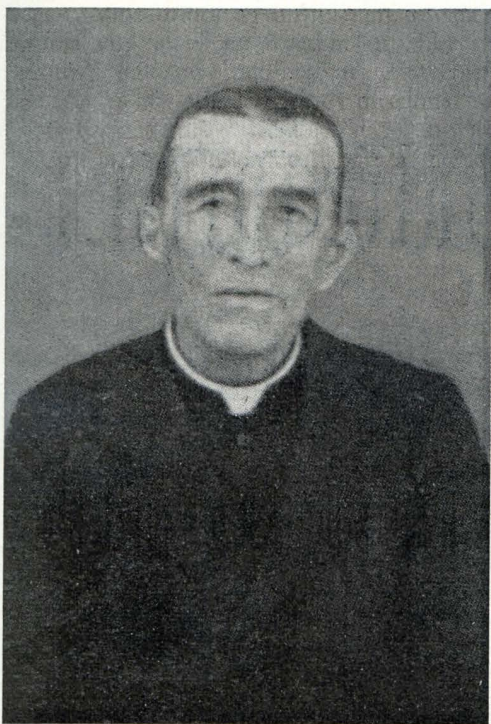

Berba Micorà

Gran inom s'â fat siur Vijo KOSTNER, conesciü sot a l'inom de Vijo Moler. Èl fô nominé pur bun artejan y fô ste düta süa vita a Ortejèi, olaché él â fat gran fortüna; ultimamènt av-el ilò 3 ciases. Èl fô dassin stimé y respetè, â n caractr fram y fô n'om giüst y de gran ciarité. Èl fô gnü decorè cun na onorificiënza papale, la crusc pro „Ecclesiae et Pontifice”. Èl morì l'an 1918, al'eté de 61 an, lascian tl dulur süa vedla uma, la fomena y 5 mituns gragn.

So miù amico fô siur maestr, berba Micorà PIZZININI da Sosach, ch fô de n'an

plö vedl d'él. El fô dna familia püra y daidá bel da pic müt cun ligrèza l vedl mone berba Tita da Marin, incina ch'él instèss â spo tut sö la moniaria, ché él â spo albü pur 57 agn ala lungia. L'an 1897 av-el metü sö, adüm cun siur Alfonso Videsott, l ciantè a 4 usc (zezilian) y â spo ciantè y fat l'orglist a unur de Di incina püc agn dan süa mort. Cun 22 agn av-el scomencè a fa l maestr de scola, ch'él â fat pur 47 agn, insignan y educan i mituns de bëgn 3 generaziuns. Pur sü miric tl educaziun dla gioventù av-el ciatè l'an 1917 la Medaia d'or dal

Siur Antone Pizzinini

Landeshauptmann de Dispruch. L'an 1925 jê-l in punsiun y s'indormedi serënamënter tl Signur ai 19 de merz 1935; ala bela eté de 80 agn. El fô ince ste pur tröc agn capofraziun y consiadù dl cumun. L record dla súa gran ativité é ciamò tres vi tla popola-zion y l vedl „Maestr” vëgn dütaurela mostre pur ejempio ai plö jogn.

Siur Antone PIZZININI da Picenin fô nasciü ai 16 - 1 - 1868 y â zelebri la súa Mëssa novela l'an 1891. Do ché ël fô ste pur valgügn agn caplan y maestr de scola a Ornella, fô-l ste pur 15 agn curat a Rina y 22 agn curat a Badia. Èl â na gran conscianza dles piantes, de ciüf y de corac (peres), che ël cuiô adüm cun gran paziënza y plajëi; la súa bela raccolta de corac é da odëi tl Vinzentino. Ti ultimi agn de súa laborioja vita av-el metü adüm n „libr dles parores” (glossar) ladines, n „Catechismo ladin” y n libr sön la vita dl miscionar siur Ujöp Frainademez. Èl morì ai 14 de jügn 1944 y la jënt conservaia na grata memoria dl „bun” siur Antone.

L dut. prof. siur Iaco RINNA da Altin fô professor de filosofia y de teologia tl p.v. seminar a Pursenù. Èl fô n parënt dl Nobile Cavalir Jambatista RINNA y â fat i stüdi universitari tla Gregoriana a Roma, olaché ël zelebri la súa Mëssa novela l'an 1937. Èl morì ai 16 de dezëmbri 1942 ala jona eté de 34 agn, do na cürta maratia.

L miscionar de S. Ujöp, siur Pio CRAZZOLARA da Cianins é da 4 agn tles misciuns dles Filipines, olaché ël laora cun zelo y pasciun pur l bëgn di filipinos.

Siur Franciasch DECLARA da Rotonara fô nasciü l'an 1864 y fô curat a Col de Fodom al tëmp dla prüma vera mondiale. Èl fô gnü interné a Firenze y spo a Contursi, da olaché ël gné indò tla súa cüra. Sü superiori l'urò menè degan a Cortina y spo a Fodom, mo ël ne s'aratà dëgn, tan fô-l umile. A La Val, olaché ël morì l'an 1931, â-l lascè n bun record.

F. P.

Dr. Jaco Rinna

L'ALTON.

Do l'isté plëgn de laur y fadies, vëigh-un ion l'alton, che porta i früc dl laur. I ciamp sojorà, i prà düc sià, l'ordüra coiüda, i soni ciavà; i tiers vëgn de munt cun gherlandes y tlunches, acompagnà dai famëis, che ciga y stlefa.

L'alton significhëia l premio dl laur, dles fadies, dl suiüs dla frunt, che tomâ ia pur terra y la bagnâ; significhëia la benedisciun de Dî a la jënt.

Purchël recorde-te de dî n fort dilàn a chël ch'à lascé dé l sorëdl y fat gni la plöia, al Signur dl cil y dla terra.

Mo os, sciori, ustis, os scrivans y maestri, manüai y artejagn y lauranc dles fabrìchs; os düc' ch'i laurëis ti hotels y tles tavernes, cun majins y cun torchi, cun drap y papir, cun pënna y cun tinta, cun scioldi y cun cunc, cun curusc y scarpel, cun medejines y amarà; os inc, ch'i gornëis i comuns, les provinzieis, les regiuns y i stati: os düc canc, recordes-e mo da d'alton a i dî en iade dër en bel dilàn inc ai paur, che se dà a os l paneda vign dé döt l'an, y no i coined-e, sc'i n'orëis se trà ados la maledisciun dal plü gran paur, ch'é Chël Bel Dî.

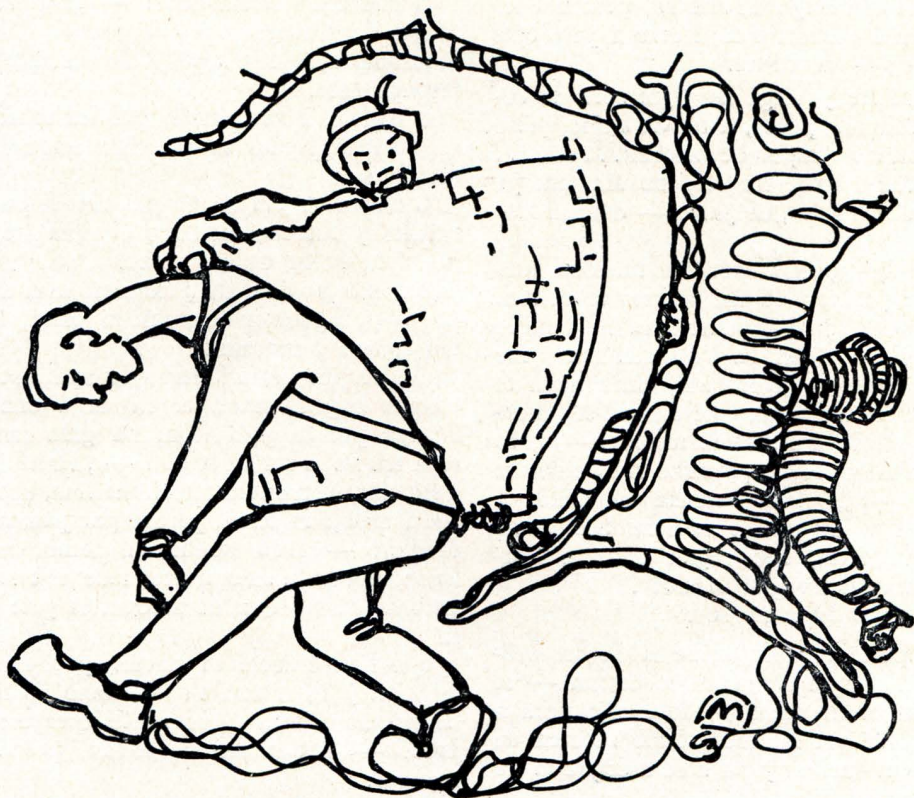
Regules pur l tēmp:

*La plöia de setēber al paur fesc bun,
Mo rovina le vin te vigne ciantun.*

*S. Mattio ciald y bun
emplësc i scrins y le magun.*

*Desco merz é sté,
incie october é.*

*Él da S. Martin la fëia sön le lëgn,
vëgn-el l'inver lunch y frëid dassën.*

Un, che l malan va a s'dò

Al â inom Iaco y viô cun süa fomna, che n' ê nia da mì ch'vël, te na picia ciasa, nia dalunc dal paisc. Iaco ê un de chi, ch' sojora sënza avèi sumnè y ciafa ci che degügn ne s' â purdü P. ej. ciafâ-l dër sauri les mesanes de cioce t'i ciamins d'l vijin, al ciafâ les turundüres de smalz y les mores de ciałó t' les ciases de chi d'l paisc, datrai ciafâ-l incie n gial ch' rudâ incërch, spo l' piâ-le y cun na destrata al col t'i fajô-l la festa. N iade o l'ater ciafâ-l magari ince n tacuin cun püch y nia l'alte. Te val nôt dër scüra da d' alton t'i tumâ-ra ite da jì ti ciamp dai soni a s'un ciavè n sach o da jì söi lëgns da pom a s' implì les gofes y les tasces.

Bel gonot â-l messè sté ia do feriades a pan y ega, ulâ ch' al â dl'aurela da punsè spo a de vigni sort. Al se tulô bëgn dant de fa da mì, mo can ch' al ê indò de fora, spo ê-l indò l bur viz ch'l â tles mans.

Na sèra tert da d' alton ê-l indò söl iade da jì a se chirì val. Mo chësc iade t'i era jüda mal. Al ê gnü spiculè y sëgn ê-l cater brac ch' l' aspetâ, pronti a brancie ite vigni mumënt. Al n'ê dui ascugnüs ia do na brüscia ch' l paisnâ. Chisc ê Pire, un lunghin ch' â na forza sciöch na laurz y Paul, un pic mandl dubliüs y asvelto.

L'ora de ciampani dé les ünesc — t'un iade vëigh-i zacai che vëgn adalerch. Pire disc: — „Al è val, t'i ruffun al col”. „No, ciamò no” — disc Paul.

Al ê Iaco. Al â n gran cestun söl spinè y sustâ fladâ sot al gran pëis. Dlungia n tè gran peciò â-l spo lascè jò l cestun, s'a-suiâ ia l suiüs y ascutâ sce al aldì val. Al n' aldì nia, y t'un iade s'n' ê-l madër demez. Al â lascè l cestun dailò ia pur tera.

Paul disc: — Chësc à ciamò n tè pice afare invalgó. Jun mo ia a ciarè, ci ch'al à te cestun. Ai va ia da cestun y ma cun

gran fadia ês-i bugn d'l'alzè sö, pesoch è-le.
„Ojo, chësc à ciariè sö, l cestun pësa bun
cent chili” — disc Pire.

Ai ciara ite y vëiga de vigni sort de co-
ses: osc sciumià, püces, n fer da steriè, pëisc
d'ora, mez n ciapel de zücher...etz...
„Iò, al me é tomé ite val, mo ara jarà pa
no” — disc Paul. „Ci pa?” — damana l'a-
ter.

„I t'i fajès gion l bao. Sce tulesun fora
düt chësc patüc, y iö me sentass te cestun.
T'ò te sciüres spo val patüc sura ia. I mëti
pëncch che chël loter ne s'n'anadà nia y me
porta demez” — „Ah, Paul, chilò bëgn te
n'èl tumé ite na buna. Chësc fajun-se, chësc
fajun-se, al dà ca na Hetz teribila. — „Mo
sce al s'n'intèn, iö ne pò mine me defëne te
cestun”. — „I sun dagnëra iö chilò. I
m'ascogn-i ia do chësta brüscia. Sce al ne
s'intèn nia atira, spo vëgn-i do vos. Pur-
nàn ch' ara fala, vëgn-i in aiüt”.

„Bëgn, spo la vagun-se”.

I dui porta l patüc arubé ia do les brü-
sces, Paul spo se sënta ite te cestun — al
se stê dër saurì senté — Pire stën fora n
sach öt sura vël ia, mët ciamò zacutan de
osc y püces sura ia y va a se ascogne ia do
les brüsces.

Do n pez gnê-l Iaco. Al tulò fora dles
gofes y dles tascas n grüm de pom y i
ciaria sö l cestun y pëia ia. Al sarà jü n dui
cënt vari, spo ald-l ia do da vël n cighe da
orco. Al s'â spurdü y metò man de ji plü
debota. T' un iade ald-l bel dlungia n su-
flamënt y n ziscscemënt. Al t'i va ma n
dër frëid jö pur l spinè. Sëgn indò dër da
imprò y da tumèi: — Sc — sc — sc y spo
indò: — Ouuh — uuuh ouuh! Sëgn ald-l
rabuscàn y rafàn te cestun. Al cristâ y saltâ
ci ch'al è bun. Sëgn indò crazàn y rafàn pro
cestun. Iaco scraia: — „Sant...! Te chël
ê-l stè n sciüre, y sëgn sura so cie n ater
cighe da orco. Iaco urò lascè tumé le ce-
stun, spo ê-l gnü brancié tles urëdles cun
grifes de füch. Iaco scraia: — „Aiüt!, mi-
sericordia! — L malan!”

L malan t'i scraia adòs: — „Da ulà pa
düt chësc patüc?

„Cumprè, sgnur malan, düt cumprè” —
respogn Iaco.

L malant 'i tira dassën pur les urëdles.

„Scinchè, signur malan, ciafè scinchè,, —
disc Iaco.

L malan t'i tira ciamò plü dassën pur les
urëdles y finalmënter Iaco cunfësa ite —:
„Arubè, signur malan, arubè!

L malan riò da d'alt, Iaco metò man da pe-
rié: — „Signur malan, lasc-m palsè, i sun
tan stanch, i sun sfini!”

„Palsè jön l'infer! Inant, inant!,, scrai-l!

Iaco bugatâ inant, ci ch' al è bun. Ai
ê ruvâ pro n gran lëgn, na gran rama ê
sura tru ia. L malan scraia: — „Halt!” Iaco
ê stè chit, al tramurâ sciöch' na föia, deperpo
che l malan t'i scraia paròra pur parora tles
urëdles: — Incò ne 'n â-i ciamò degüna
forza sura te... mo n ater iade es-t mì...
Incò ó-i ciamò t'un dé zacotantes y te lascè
jì!

Spo l'â-l brancié t'i ciavëis, y t'i-l scassâ
ia y ca, y in ultima t'i â-l ciamò dé n per
de strisciuns dales urëdles ia! Deperpo scraia
Iaco: — Signur malan, giulan, giulan Idi
s' l pai!

T'un mumënt â-l brancié ite la rama, ch'è
sura tru, y s'â rampichè söl lëgn, do ch' al
â ciamò trat n dër cighe.

L pür Iaco â lascè tumé le cestun y düt
in un füm ê-l saltè a ciasa. fi

Do che Iaco s' n' è sté, ê-l gnü Paul jö
dal lëgn, te chël ruvâ incie Pire adalerch y
trami dui s' â rit la punza plëna. L dé do
â-n ciafè l patüc arubé te chël post y degügn
ne savò a ci moda ch'al è daïlò.

Iaco n' è gnü udü valgügn dis ala lungia
nia. Al gnê dit ch'al è püre.

La dumënia ê jü Iaco a se cunfèsè y al
ê sté zai dî te cunfescional.

Da laóta inant ne n' â-l plü mai ciafè
nia!

L mone Hans d'Alfarei

Sot Col dla Vedla jö röi-un defata ten bosch de lersc alc y grosch. Danter ite jonorëis y pastöres, rià y fossà. Do na buna mes'ora es-un sön en col y ten iade se doura dant ai edli n monn oramai nü: i crëp dla Sciorte, Pütia, che sleria fora sü brac de crëp spizà y moc, sciöche ara oress da buna uma stlü itela jënt y i paisc jö a pè di prà da munt y di bosc dassën taià fora. Ite y jö dalunc La Varella, l gran Sas dla Crusc, Piz dles diesc, dales nü, i crëp de Fanes, Paracia, Furcia dai fers l crëp de Sella, Piz da Peres, Plan de Coronas, y ia do i crëp da Türesc y dl'Austria. I crëp blanc y gris y rosc sön som, i bosc scürsvërc de sot, ciampoprà lominusc y indorà. Danter ite val cogoi, spo les valades, ciasas nöies y vedles dai parëis scürs y tëmpià jö.

Ciampaneles ald-un di tirs, che armirëia tl'ambria di lëgn. N'aria fina, buna, cialda.

Tan bel che Chël Bel Dî à salpü da cherié l monn! Tan bel mëss-l mo vël instëss ester! Tan bun che Dî s'à urü a nos ladins a s'lascé nasce y crësce sö t'na tera rica de bellëzza, ch'an se mëtt a prijé impormó can che ne sun nia plü la-ite.

Tera aldina, to é mi cör!

Tera ladina, cöre-me ite, can ch'i mör!

Doc hësta picia palsada pë-i indò ia te püc minüc suns-e rové pro les prömes ciases y majuns. Frabiches vedles! Sön en parëi de ciasa dlungia trù sta-l scrit l'inom di lüsc: Alfarëi. I mëss-i ester a 1600 metri plü alt co l mer.

Alferi y aunic mëss-l ester sté chilò-pëns-i -denant che ai vëgn-i runcià fora por i dé post a les prömes üties, sigü gnüdes fates sö da jënt, che è gnüda sura munt ca.

An lì pö, che i paisc da Colfosch, da Lungiarü, d'Antermëia y da Rina é gnüs popolà la pröma ota da persones che rovâ adalerch da la Val d'Eisack. Dan cënt agn zirca à-n spo incie ciáfë tröpes monëdes di imparadusc da Roma sura Alfarëi sö, monëdes dl 200 y 300, che sarà stades te gofa de val sciacher de chi tempi y che é spo, a gnü sura munt ca terd, nia plü sté bun de jì inant, é magari dlace, mort y fraidì.

Alfarëi. I me record-i d'avëi lit, che al aldì pro l convënt de Sonneburg bele dan l'an 1297. Bele a chi tempi messà l Gran d'Alfarëi dé jö l „diejo", che foss la dezima

pert dl raccolto y laprò sis cösses de porcel, trèi de siara. Da carnascé y da Pasca mez n asó y mez n bagot, spo da Pasca, da Pasca de mà y da s. Maria dal ciüf vigne iade trëntysis üs. Nia saurì a trà fora döt cant, dea che l lüch è dër a l'alt, dër ért y dër prigorüs por les tèmpestes.

Tla ciasa dl Gran d'Alfarèi ê-le nasciü Hansl, de chël ch'al vëgn cunté val te chësc calènder. Al ê gnü al monn cater agn de do che S. Maria ê comparida a na té picia möta a Lourdes, diesc agn do la nascita dl miscionare da Oies sön Badia.

Te familia ês-i col pere y la uma diesc: cater mituns y cater mitans. Düc é gnüs trac sò t'amur de Dì, tl laur y tla cuntentèza. La-ota tignô-n ciamó val söl laur y sol' autorité di genitori. An ê cuntènc y laurà da na scuritè a l'atra y se palsà fora les domènies col jì a dljia. Hansl â fat famèi, lauré te stala y te majun, te bosch y söl lüch de sü antenac. Do i soldas ê-le jü fant fora Tintal. Al ê n jon dagnora da la buna löna, che savò da la cunté. Al â man adatada por vigne sort de laur. Nia n'ì ê massa rì. Sterch ê-le incie y â dui brac da na forza tremenda. Al ne foss jü nia ingert a studié can ch'al ê n té môt. Mo al messà daidè a ciasa. Tan plü i ess-era plajü jì a Porsenù, can che süa uma i cuntà, che trèi de sü berbesc fredësc é gnüs proi. L plü jon de chisc trèi n'orò so pere nia lascé jì a stüdié. En dé spo se n'ê-le sciampé da ciasa demez sura munt ia cun les dermenes y ê spo plü terd gnü prou.

Can che l mone de Bieì â dé sò la moniaria y l tignè scora, â Hansl suratut de fa mone tla dljia de S. Antone. L corat da la-ota, Signur Vinzenz da Frëina, l conesciò bëgn. Plü de nü agn ê-le nosc Hansl d'Alfarèi bele sté massà de dljia.

Al s'â arjigné ite tla picia ciasa dl mone, s'â cumpré na vacia y döes cioures; por plü tiers n'ê-l nia l pramì. Col daidè fora jënt pro l laur da paura, da zumpradù, da bocà, la tirâ-le inant tla vita. Al ê onestiscimo. Plü gonot i cuntà-le a sü mituns, che al n'ì â mai sbordené jö nianca cincanta zentejimi a la dljia o a valgügn y i insignà a ester bugn y giüst-c con düt: col Signur y con la jënt.

Te dljia n'ê-le la-ota nia ciamó cis laur. Mo al l fajò cun ligrèza y devoziun al maiù y miù Signur che an conësc, a Chël Bel Dì. Les ciampanes ê piceres y saurides da soné. Do l soné l'Amaria da doman jo-le fora in dljia y dijò inslené les Aimaries, spo jò-le

sò pur cater stighes èrtes a trà sò l'ora. Ara suzedò magari, che al rovâ val ota n minüt o dui massa terd a soné. Sce la jënt l seccâ, â-le atira la risposta sòla lëinga: „A no, no vëighes-te, teco! Mia ora jiss bëgn bun vëra, mo chël gratun vedl n'â nia la crianza de jì sciöche jent”. Sce foresti l seccâ, ch'al è tan de pices ciampanes sön ciampantin, â-le atira na risposta arjignada. La-ota, do la pröma vera, â chi de Marò arjigné la gran ciampana y ne l'â mefo nia atira podüda paie jö ite a Trënt. En dé d'aisciöda va-i in Jeun. La prozesciun da La Plì röia sön chi troi y vëgn sonada ite te dljia dl paisc sot Pütia sciöche al é la usanza. De do ê-le l vedl Blaje, che seccâ l mone y disc: „Can che rovâ-n sò süra l bosch, aldins-e sonen de té bronsines y ciaràn incerch, sc'al ea ciöres o biesces sön pastöra”. „Ah, os scutede ma chic”, disc l mone, „plü ion bëgn chëstes bronsines co osta ciampana che büra tres ciamò da Trënt ite!” Na bella riöda y döt ê indò a post.

Maridé é-le sté trèi iadi. L 1903 â-l tut na fia da Plaza fora Tintal. Mo do da n an i é-ra morta a sté de pert. Ci mal ch'al s'an pudò. Ai mituns i orò-l n bun mat. Al dé da incò cunta ciamó i vijins, che ai mituns i ess-el dé döt. „Döt de té pici sanc” — dijò-le — sce ai é incie val iade malans”.

Dui agn do â-le maridé na fia de Corjel. Do önesc agn i ê incie chëra morta zënza lascé mituns. Al â spo metü man a jì fora insom Rina, fora Grones, a sciacaré cun la fia. Vëra trëntycater agn y vël bele bindebò blös, nia dalunc dai sessanta. In la Mëssa novela de siur Pire dl Mair ai fat l'ultimo cunt y püc mënc do s'ai impormetü l'amur y la fedelté y l'aiüt dan alté. Al é sté n matrimonio felice y bun. Intrami y i mituns é stà cuntènc. An cunta, che l dé dla noza i ê-le gnü fat na stagna sarada. Sciöch'un bele düt, ê l mone la-ota bele scialdi blös. En studènt dl vijin con en cié plëgn de ciavëis bi biondi s'â trat ados na ciürria che l fajò valgamia blös y jò sön chësta sarada incèrch con en puzer dales ciandères. A dauri la sarada i ess chësc stagno jon dit: „Tò ciamó te maridé? Lascia chësta jona o va da n dotur, che al te dà-i val anghènt por te fa crësce i ciavëis!” Y l vedl nüc lassura: „Ah, pu no, no vëighes-t teco! Tò scuta ma chit, tö! Can che tö es pa tan vedl co che iö sun sëgn jon, n'as-te sigü ciamó manco co iö!” Ai cunta che chësc studènt é gnü n

bun prou y professer y al pê, che al àis incie l cié scialdi bluder. Berba mone ne l'à sigü nia audada insciö, che ad audé o fa val de mal, ne foss-el mai sté bun.

Te chësc terzo matrimonio é-le nasciü catter de té pici. Ci ligrèza por l mone, can ch'al i podò porté al bato. Vigne dé periâ-le por vèi dant al tabernachel. Signur, lasc-i gnü de dërta jënt o tole-t'i adora assà. Ara n'à nia doré dí. Do la gran vera é-le salté fora ca ria grippe. Tröc de té pici y incie de gragn messâ la zede. Incie i dui pici dl mone. L möt y la möta à messü morì tl tēmp de cin dis. Tan rì sarà-l mo sté por l pere a ciavé sò chës döes pices fosses por sù pici inozenc. Mo al scutâ y dlotì l dulur y l cuntâ a so Signur.

Sëgn ês-i indò susc i spoji, tröp plü susc co denant. „Mené-m'un almanco ciamó un, sce al é osta orenté” — periâ-le gonot berba mone dan alté. Y do n per d'agn é-le gnü na möta y spo n möt. Al möt i â-le lascé mētte inom sciöche a chël ch'ê mort: L'inom dl secreter dl pröm papa. Al é chersciü sò chësc pice col amur, col'oraziun y cun la frascia. Al i à fat tröpes crusc a so pere. Mo al i orò impò bun y l daidâ y porvâ dl trà sò col aiüt de Dì. Sce ara i é garatada, odarà-n l dé dl iudize.

Tröpes crusc i à-l fat chësc möt a so pere y a súa uma. La-ota, chi ultimi agn dl vint é-le dër püc mituns tl paisc y d'isté n'è-le feter nia mitl da ciavé n té craut a sorvì a mēssa. Insciö â berba mone metü pro so möt, ciamó denant ch'al piass ia a scora. Y con cin agn sorvì-le bele; sigü nia tan avisa che la liturgia l damanâ, mo sorvì sorvì-le. L liber n'è-l nia bun a se porté: massa pesoch y impü a l'alt da brancié ite. Al é spo le pere, che l portâ. Can chel l mone instëss sorvì a mēssa, â-le gonot i pinsirs fora de dljia. Ai cunta, che al é incie na-ota inslené do l corat sön alté. L corat s'osc y disc „Dominus vobiscum”. L mone, nia metü averda, respogn: „Ci êis dit?”

Can ch'al jò a soné les dodesc, é-le incie so pice mandl che jò te sacrestia impara. Tratàn l soné spo jò-le fora y metò man a impié sò les ciandères sön alté, les destodâ indò y é cuntënt de fa ci che l pere fajò. Mo en iade é-le jü massa inant. Al n'â nia dl döt cin agn. Olà che la tlé dl tabernachel é, savò-le. N dé domisdé va-le jò chësc pice möt, doura la sacrestia, se tol la tlé dl tabernachel, impèia dötes les ciandères, va con

en scalin sön alté, doura l tabernachel, tol fora l Santiscimo y se dà instëss la „pröma Comeniun”. Öna n dà-le incie a na möta, che é gnüda sò dai puntins. De do stlüsc-el indò pro, sera, destöda les ciandères y s'un va cuntënt de ester bun a fa ci che al orò bele la-ota gnü: en prou. L dé do conësc l corat, Siur Davide, ch'al é gnü fat cieze pro l tabernachel, stüdia y pēnsa y vëgn lassura. L möt s'à lascé it, n'à nia fat penitēnza, ch'al ne la capì ni ciamó y è spo gnü surandé a so pere. Al se recorda ciamó incò, ch'al à früzé döes frasces da i tlocoré l coran ia de do y che so pere dijò: „Ah, pu no, no, vëghes-t teco. Chësc möt toma ciamó jö dla fede vël”.

Por davagné val te chi agn de meseria suratolò l mone vigne an i tirs dl paisc da vardé d'isté. Na ota i ciavai, na ota les vacies, na ota les cioures. Vardé vardâ-le da spavënt ingert chël möt dl mone. Mo al messâ vigne dé jì cun so pere. Sigü i cuntâ-le dër tröpes stories y de chères n'en savò-le, öna plü bella dl'atra. Vigne dé messâ-le l daidé abiné rans te chi bosc, rans che l berba jò spo d'inver a se trà a ciasa cun la liösa. Vignì dé gnò-le dit la corona di famëis a S. Antone, che al dèides famëia y tirs: la corona cun dejesett Paternostri, Aimaries y Gloria! Da misdé gnò-le mut na cioura, sce l möt s'la mujò gonot incie ia por l dé, can che l pere n'odò nia.

N dé da misdé é i dui famëis incie por muje la cioura y marné chël lat con impü de pan sēch. La cioura vëgn aletada, l vedl famëi prò d'la muje, mo ara ne dà döes scialeles de lat. L pere mētt man a damané ia y ca. L möt lughēneia döt. Y spo disc l pere: „È-l mo sté na bisca, che l'la tetada? Recorde-te, mandl, che les bisches à da spavënt ion lat”.

Na ota palsa l vedl famëi sò do Wörz. Denant co se pone söla cortesc à-l dit a so möt: „Sc'al vëgn valgügn, dí ch'ai scut-e chic y me lasc-e dormì. I sun stanch io”. L möt olga. Do na mes'ora vëgn-el sis o set persones: proi y sciori. L möt i salta ad'incuntra y disc por ladins: „Lascede dormì mi pere y scutede chic”. Ai s'la rì zēnza avèi capì. Da sēra alda l mone, che al é sté l vësko da Porsenù con sù secreters, gnüs sura munt ca a i ciaré ai bosc.

Incie chësta é sozedüda. Les domënies messâ l mone sté a ciasa d'isté. A vardé jò spo la monia, y plü terd, can che l möt é plü gran y i prà da munt é sià, l möt in-

stëss che piffelnâ sö ite chës püres vacies, che i paurs brunterâ. Al ê na domënia do santa Maria dal ciüf. Tl paisc fajô-i segra de munt y s'la ballâ. Chësc môt dales bertes ê fora in chi Alnëigri. Al ê na sëcia. La lisöra te chi bosc ê ma blancia. „Chësta messass verde” — se punsâ l môt — tira fora n fulminante y i taca fûch. Ara verd polito y l fûch va tres sö pur l bosch. Ad'inchëltàn vëiga l môt, che lëgns mëtt man a verde, tira fora l samare y prô de destudé. Nia ne jô. N té gran fôm fosch s'alza y va sö y fora verscio so paisc. Ci fa? Al cifa na pora mata, lascia i tirs y salta fora y jô a ciasa. Can che al röia fora, ald-el bele sonàn dassën ciampana a martel. Jënt scraia y salta cun badis y sappes y sappuns. Ara i va da s'un sciampé jö y ite te ciasa sön ciamena te let. Te let se cur-l bel pro col linzó. Do n pice pez ald-el l pere, che l chërda. Sciöchë Adamo scut-el bel chit. L pere vëgn, l brancia y l tira fora y mëtt man a i tlorcoré dassën ca pert ia de do. L dé do spo l'â-le tut con vël a vardé, n'i à de nia da marëna y in chëltàn vëig-un gnon adalerch l ferstner Sepl dla Ina da S. Martin. Incie Sepl tol ciamó ca l môt y i n mosöra jö na desëna. Bun i à-l fat a chël craut. Y chël ferstner s'â-l tomü tröc' agn, can ch'al l'odô.

Berba mone jô incie gonot a tó ia purç y cifaâ insciö n toch de cier, che ê val de rade

tla ciasa dl mone. Na ota ê-le incie jü a tò ia n gran porcel dl paura de Trù. En iade o l'atra i sceccâ-ra a toché l'avëna dl col y copé atira l tir. Al s'arjigna ca, dà ordini da cöje l'ega por l brüdlé. Y al i ficia cortel. L porcel toma ia por terra y zàppora di ala lungia. Ai vëgn a cherdé l bocâ al danmisdé. Cola minunga, che l porcel si-e mort, va-le berba te stüa y mangia coi atri l danmisdé. Can che ai vëgn fora, n'ê-l plü degun porcel. Ai chir y chir. Do n pez l cifa-i, ciamó nia mort dl döt, ia do la majun.

Hansl d'Alfarëi é vit por y col Signur. Al n'i à mai fat de mal a degügn y degügn n'i à fat de mal a vël. Al daidâ y gnô daidé. Chël Bel Dî i à dé na grazia speciale de se fa orëi bun. Sigü bele n pice paiamënt danfora por döt l laur, ch'al à fat trënta agn ala lungia pur süa ciasa y pur i amisc de Dî y süa uma santa Maria. Al é dagnora sté san y cuntënt y de sorvije. Can che so môt é jü sura munt a Porsenü a studié, l'â-le acompagné cina sön forcela d'Lijun. Al i à ciamó dé de bunes parores, l'â signé, spo s'êl ô-t da na pert ia, à metü man a pité y à dit: „Chësc môt ne vëigh-i pa plü”. Döes edmes do é-le slisoré fora pro l laur te bosch, é tomé sura n crëp jö y é spo gnü porté mort a ciasa.

Siur Merch Graffonara

Castighi da dandaia

L vëscio da Porsenü y da Trënt, Cardinal Cristofe von Madruzzo (1542-1578) à dé fora leges nöies y dé ordinanza scevera de tignì chëres vedles, che à da fa coi vicari de Torr y che mëssa gnì osservades avisa da sü sotmetüs.

Te chisc scric ê-le fat fora avisa, can che S. Martin à da tignì sües segres: „Bei St. Martin zwaimalb im Jahr, zu sonnwen-ten und zum Kirchtage daselbst (11. 11.). Zu Undermoy bei der kirchen Sankt Antoni ainmal im jar, als allwegen (indlunch) am sonntag nach Margreth. Wällischeln bei der Kirche S. Peter auch zwaimhalb im Jahr 29. 6. und im Kirchtage im Hörbst. Im Cam-

pill bei der Kirche S. Jodochus einmalt im jar.

Al é fat fora, co che i vicari messâ ester por gnì tuc sö a fa so laur.

Al é scrit dant, tan de polber che al podó i gnì dé fora ai paisc o a les dljies por stlopeté i mersceri i dis de festa.

Cer malfac gnê castiâ dër dassën. Sëgn s'un fajess-un magari gran morvëia. Y impò foss-el bun, sce zertes coses gniss castiadés sciöch'al alda. Magari gniss la jënt da mì.

1) Chël che *copâ na persona*, gnô taché sön na gran roda che dô pomez a n parëi y messâ insciö morì.

2) Chël che *imbanì coses de vera*, gnô taché do a n ciaval a stroz. Can ch'al é mort, gnô-le taié in cater perts.

3) *Leri, loiri* (Räuber) gnô copà con la spada („mit dem Schwert gerichtet“).

4) *Leri de dlijies, chi che tacà fuch a ciases, zauberi*, messâ gnì borjà.

5) A chi che *dô joramënt falz* i gnô-le taié ia i dëic y i dëic taià ia messâ spo gnì mostrà y tignìs dant.

6) Chi che ne stô nia sot a la lege dl stato gnô scorià y flagelà („sollen an Leib und Haut gestrafft werden“).

7) *Leri* (Diebe) gnô scorià con frascas.

8) Poliandria y poligamia: chi che â plü

fomenes o chères che â plü omi gnô sofia (ertränkt).

9) *Abortus* lebendig begraben werden ein Pfeil durch sie geschlagen werden!

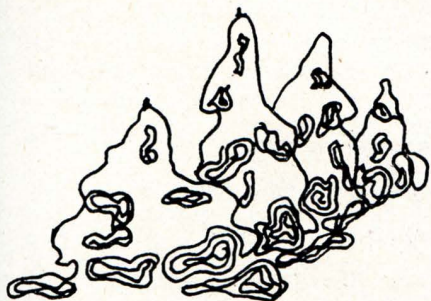
10) A chi che se *desdiò da la fede* (Glaubensverleugner) i aspettâ-le incie de gnì sofia y sciura t'ega.

11) Chi che copâ zacai, pordô l dërt d'er-pejun y gnô copà con la sabla.

12) Chi che i tirâ fora la coda a n ciaval, paia cotan de strauf de scioldi, insciö incie.

13) Chi che jô sura l confin dl'ater fora con la sì.

(*fora de „Tiroler Weistümer IV“*)

L'INVER.

L'inver é chilò cun süa nêi, so frëid y sües dlaces. Al ô inc ester insciö y al é bëgn provedü da Chël Bel Dî pur lascé palsé la natüra, ch'à messé lauré plü de sis mëisc. Cun la natüra é-l spo incie l paura che pò indò impü trà l flé y palsé. Sanbëgn, che val da laur à-l dagnora y al é incie dërt insciö.

L'inver vëgn spo cun sües belles festes de dljia: Nadé, Nanü, santa Guania, cun sü bì misteri, che s'mëtt indò a punsé a l'infinita bunté de Chël Bel Dî, ch'é gnü jö

sön chësta terra pur mostré l trù dla salvëza y s'dé instëss a la jënt.

Ci foss pa l'an y düta la vita zënza les festes de dljia? Sciöche en boché zënza ciüf y n vistì zënza ega; na ciasa zënza finestres, n vicel zënza ares. Nosta vita foss öta, zënza lumnius y sostanza.

L'inver é bel chit y tl chit poduns-e indò punsé impü a nos instësc, al significat de nost vita y a chël che s'l'à dada, s'la mantëgn, s'la fesc gaerta y'la tol: l'aisciüda, l'isté y l'inver.

Regules dl temp:

*Plü frëid y luminus che l iener é,
plü ch'un da s'vistì y inc da mangé.
Va l'ega dër picera le pröm mëns da l'an,
siara y formont y vin nos arà-n.*

*S. Vinzenz frëid y bröm
porta blâ assà adöm.*

*S. Paul mëss incie ester bel,
sc'an ò, che blâ mëtt-i bel granel.*

*O uma sò in paraisc!
 Ciara jö sò i nüsc paisc
 Y stèn fora to mantel
 Söls families, la püra jënt.*

*Püri piciadus nos düc sun;
 Nia le dër trù da jì suns bugn.
 In te uruns dër cunfidé
 Düc i dis de nosta eté.*

*Düt pos-te tö pro Chël Bel Dì.
 Tö es pö uma de so Fì.
 Insciö n'uns-e bria de s'tumëi,
 L cil poduns-e da te avëi.*

Sepl Moling

L cianté de nosta valada dan zirca 90 - 100 agn

Tratan mëssa gnê-le cianté tudësch, zënza notes, ma do la orëdla (do l'aldì). Purchël, chi che jê a ciantè, bastâle avèi na bona orëdla y incie impü na bona usc. Al gnê cianté sön 4 o 5 usc: 1. cianté dant, 2. cianté sö, 3. fa terz, 4. fa aier, 5. fa poss. Chël che ciantâ dant, mësâ ester bun de to la ciantia dl vers; no massa alta y no massa bassa.

Al prou i gnê-le respognü pur latin. Sce düc i ciantarins â na bona orëdla y incie impü na bona usc, se acordâ-i adüm y sonâ bun.

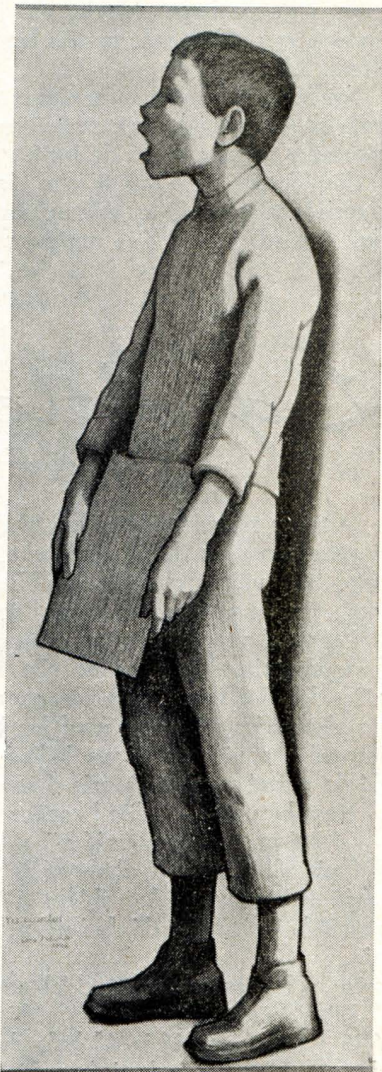
Datrai n'en gnê-le incie stlüt fora dal coro, sc'ai n'â nia na bona usc o sce ai metô descordia nanter i ciantarins.

Les probes da cianté, che fô ma dainré, gnê tignides te calonia y datrai incie t'ostaria. Sc'al fô t'en paisc n curat y n caplan bun da cianté, t'i tigni chisc le probes, t'i chirì les cianties y ti n scriô jö. Vigni coro â na racolta de cianties scrites te un o te de plü libri. Che ciantâ sön desura fô-le mefö 7 o 8 ciantarins. Te vigne paisc gnê-le cianté, cun pücia desfarënzia, plü o manco bel. Al dependô dal numer o da la qualità da n orghelist, gnê-le acompagné coi orghi. Orghi fô-le do l'an 1845-50 a Badia, La Plì de Marô, San Ciascian, La Val y Lungiarü. Te val paisc plü adora, te val paisc plü terd. La cronich ne disc ti paisc nia, can che i orghi fô gnüs injignâ.

L'an 1853 fô-l gnü metü te Badia l maester de scola Giov. Evangelista Flatscher, che fô de Valacia de Badia, olâ ch'al fô sté zacan n gran lüch. Giov. Ev. Flatscher â gran abilité pur soné y cianté. Ten cürt tēmp â-l metü sö la musiga y incie insigné a cianté sön les notes. Col'aiüt de chi de Sborz â l maester Flatscher metü sö n pice orchester pur dljia. Pro l'orchester fô-le vidures, clarinac, trombëttes y incie dües pauches. Insciö les festes gnê-le cianté mësses acompagnades con l'orchester. L maester Flatscher se'n fô jü demez da Badia bele do 14 agn, l'an 1867.

Da chi de Sborz gnê-le ciamò tignì sö chësc cianté y üna de chëstes mësses gnê ciamò ciantada sö pur i agn dl'ottanta. Les domënies gnê-le impò dagnora cianté tudësch.

I Öspi gnê incie ciantâ a plü usc do i toni dl coral. L'antifona dan l salmo gnê ciantada

da un o l'ater di ciantarins o incie dal prou sön proca da d'alté. Pur cianté l'antifona se baratâ-i jö, can un, can l'ater. L salmo gnê intoné sön desura da chël che ciantâ dant. Sö te na proca da d'alté fô-le l prou (i proi) che ciantâ i Öspi, mo al n'en fô incie d'atri che daidâ. Ailò n'en fô-le pa datrai de chi che fajô impü burt da cianté. En iade fô-le en paura, che dijô a un de chisc ciantarins: „Sc'ai lascia de cianté, i dà-i en star de faus bürnas.” En iade che un mësâ cianté l'antifona y ne se l'â ciadata sö, ciantâ-le insciö pur antifona:

„Oh, i l'à pa bëgn chirida, mo i ne l'à nia cïafada, pur chësc iade podëis bëgn m'la por-dené . . .”

Sanbëgn, ch'al gnê incie cianté cianties polares talianes do les melodies che vëgn ciantades in pert al dé da incö.

Sön desura fô-le ma ëi che ciantâ. A les cianties talianes fô-le ciantarines bel metüdes, che stô jö in dlïja ten post metüdes a-

düm, che respognô. De plü cianties, che gnê ciantades la-ota, è gnüdes desmentiadés, gauja che al ne fô plü degügn, che les ciantâ.

Sö pur i agn dl 90 è-le gnü metü sö feter dlunch l cianté ceciliano, cianté sön notes.

Al fesc ciamô da recordé chi che s'à tut de gran bries a insigné da cianté. Chësc gnarâ fat en n'ater iade.

Eusebio Pescollderung.

L grof tles cïafes dles stries

„Chësta no ne creï-i, a no, no.” „Creï ma töt, che spo suns dui da creï, che vëi é-ra pa impò, tan vëi co che Col dla Vedla é ciamó sura Ainejia y Graus dlungia l'ëga.”

L grof é veramënter en iade rové tles gri-grof tles cïafes dles stries. Nia val de mor-ta, dea che tan tröc' à plü gonot val da fa cianties stries y incie l grof les à plü gonot imparé a conëscë. Mo en iade i à-res extra dé da punsé y chësta storia é stada insciö.

Nosc bun grof — düc l conësc lunc y lerch — é sté en iade a marcié nö a Bornech. Al n'á nia albü bria de damané la grofa, sc'al podò jì a marcié, dea ch'ara n'è nia ciamó nasciüda y ciamó al dé da incö ne la cunësc-el nia.

mënt a les iarines y can ch'al gnê zruch, è l

Bëgn, bëgn, chësc ne cunta döt nia; l grof é jü a marcié y pié ia é-l bele dui o trëi dis denant. I gran sciacheri fesc düc insciö.

Döt bel sbarbé, cun na dêrta berba de ci-murc söl ciapel, col samare dai butuns de cor de cerf, i comoc dla braia bì cuïts fora cun ascac d'alcia, la braia cörta da n bel gran quertl, i jenedli bludri y les cialzes blancies y n ruchsoch sön na sciabla, lasc-el so ciastel.

Vigni iade, can ch'al s'un jê pur valgügn dis, i portâ-l ciamò denant en star de formënt a lesiarines y can ch'al gnê zruch, è l formënt mangé sö v l star plëgn d'üs. Insciö fesc-el inc chësc iade y spo spazirëi-el fora pur l paisc bel rudunt, sciöch'al ess albü gosté n palfir v no ma na copa de lat desbramé. Jones v vedles i ciara do y storsc l col pur l'udëi plü di.

Olâ ch'al é spo dlunch rabì chi dui dis dan l marcié, ne sà-i nia, mo al é anfat, ciödi

che plü interessant é-ra gnüda la storia l marcié da sëra.

Marcié nö é gnü en gran marcié y i paurs mëna sü ciavai y sü pulerins a vëne. Söl marcié instëss y fora pur chës stales y chëres strades ald-un fringhinàn.

O maladëtta, ara ne düra nia di, ch'an vëiga inc cindirnàn adalerch nosc grof jö pur plaza di capuzineri y da la Sporcassa jö cuntra la Posta. Düt l dé é-l rodé da na stala a l'atra, o a di plü avisa, da na betula a l'atra, pur cumpré en pulerin y in ultima, can ch'al gnê oramai scür, s'à-l lascé ciarié sö na té gran vacia cöcena, no na grija, mo na cöcena, dêr na pesocia y na stramba, che l straciâ ia y ca, ch'al adorâ düta la strada.

Cun chë vacia cöcena é-l spo rové a val maniera a Longega y adailò se n'à-l ciamó cumpré en n'atra, indò na cöcena y tan na tichiscia, ch'al n'è apëna plü bun de s'la mëné o s'la porté sura punt da Rina ia y na ota rové sön som Val scöra, cristâ-l y sofflâ tan dassën, ch'an ess miné de aldì la ferata gnon sö pur Puster. Mo spo butâ-ra da mè.

Sanbëgn, ch'al è bel scuranta nött, can ch'al rovâ indò te so paisc. Ch'al cindernâ cun söa „cöcena” sot mür de curtaia ia, dê-ra dodësc sön ciampanin, no les dodësc da misdé, mo les dodësc de nött. Bel plan, plan batt l'ora un, dui, trëi, cater . . . cina dodësc. Al grof i gnê-l inmënt, che chi boc ne se finiss nia plü y atira i tom-el ite, ch'al è l'ora di spiriti y dles stries. Dlunch incërch è-l döt scür, ia n Majira, sö dal mone y incie sö da l'üstì. Düc sarâ da-ite te chës

ciases, ch'ai durmì, vèl su defora a la lergia, a mesa nòt. Prèsc, prèsc s'ess-el tomü.

Do Piz da Peres ca ciar-el la mesa löna y al grof i vègn-el inmènt, ch'ara i fesc-i müses. Al mëtt man da jì plü debota y spo finamai da salté y dea ch'al ê l vènt che sofflà ti lègns, i savò-l sciöche al aldiss n té cer rausciamènt.

L'ora dles stries, en té feter rausciamènt, en té feter luminus dla löna che fesc de té burtes müses, i spiriti dl vin, che i rodâ ciamò dassèn pur l cié: dütt insulater ê bun de fa tan, che l grof â metü man de se tumèi tan dassèn, ch'al i jê ma en té frèid sö pur l spiné y al â metü man de suié a frèid.

Dlun saltàn va-l ia cuntra so ciastel. Can ch'al é ia de ca da Majira, ciumped-el, toma sön la müsa, s'fesc en brau mé, y can ch'al lê sö plan, plan, fesc-el na odlada sot a trù y... o maradëta... ne vèigh-el pa sot a trù na ligna de stries, üna picera, l'atra maiù; üna goba, l'atra rudunta; üna na mëgra, l'atra dër grossa; val cun bastuns tles mans, d'atres cun granares; valch belles chi-

tes, d'atres che ciügnâ l cié y menâ i brac y les mans cun de té gragn dëic lunc y sitisc y dotes â de té bur ciavèis stari, che stê pur aria.

Ah, corpo dla löna, punsada s'lâ-l bëgn nosc grof, ch'al rovass tles grifes dles stries.

Al lê sö dl döt y plü ch'al i ciara y plü ch'al i sà d'udèi na gran schira de stries, che manaciâ de i rofflé al col.

Al é tan spordü, ch'al ne i vègn gnanca plü la usc da scraié y cherdé aiüt. Al é avisa, sciöch la lèinga foss gnüda de pera.

Madër un en pensier i vègn-el ciamò: „Sëgn é-ra fata, sëgn suns-e dl iat”. Spo i vègn-el inmènt, che les iames i vègn-i stares y incie i brac y l ciorvel sta inc bel chit.

„I mëss me paré, ci ch'i sun bun”, se pëns-el spo. Al se storsc y cöi sö peres y t'i n sciüra, imprüma üna scialdi na grana. Ci suzed-el pa? Al alda lassura en dër bot, mo les stries ciügna madër impü l cié y i fesc de burtes müses.

Al i tira ciamò de peres, üna indò l'atra, de granes y de piceres, mo do vigne pera ald-el en dër splunder, mo les stries mëna

impü l cié y l coióna.

„Chèsta pò jì bella”, se pëns-el y ma inant sciür-el peres, di a la lungia, cina ch'al é stanch y i brac i fesc mé, mo les stries ne s'un fesc nëtt nia d'infora. Ares osc impü l cié y bun!

Docheltàn é-l indére incie les peres, che va a na fin y l grof se pënsa: „Spo me saltarà-res ados y iö sun stanch y ne sarun gnanca plü bun a me paré. I m'un sciamp-i, cina ch'al é adora assà”, y ci che les iames l porta, salt-el cuntra ciasa, da Majira ia y fora, do chël bosch ia y sö, ia pur chi nantersis cina a ciasa. Gnanca en iade su ne s'infid-el da ciaré zruç, sce valgügn i vëgn do.

Rové a ciasa, sbürl-el it la porta, la splundra pro, tira ca chël gran lëgn pur saré y toma it pur stüa stanch y mazé pro y spordü y insciö s'é-l indormedì.

L'ater dé da doman, can che l sorëdl ciarà da finestra ite, s'é-l descédé con na dërta sëi y döt i fajò mé, sciöch'al ess ciagé striches.

Plan, plan spo i vëgn-el indò inmënt la

vera da mesa nõt coles stries. Al lê sö, va s'bëire impü de lat y va ia sòn chël post dla vera a udëi ci ch'al n'è.

O mi bun Dî, ci spavënt, ci spavënt! Sot a trù, ia d'là da Majira sòn chë costa é-l na ligna de té gran ardiuns döt spidicià y jö de sot la sì döt rota y jö pur l pré dl Cargà na majira de peres.

„Chèsta pò gnì bella, sc'ai vëgn al savëi”, disc da d'alt l grof y va ia in ostaria y s'comana n mez liter de vin, incomà che chës stries l'à impò ciamó lascé in vita. Apëna ch'al s'à boiü na bocia de vin, refl-el l'ustl adalerch y scimpfinëia, ch'al i vëgn ma la scaia a la bocia y sraia: „Che é-l mo sté in sèra de nõt, che m'à spaché la sì y sciüré jö pur pré na majira de pères? Sc'i savess, che ch'al foss sté, t'i tirass-i ia l cié y t'i l sciurass do tla müsa”.

Nosc grof sté bel chit dlungia so gote de vin y ne s'infidà mine no a daurì la müsa, mo punsé s'punsâ-l: „Canta rové tles grifes dles stries, mo rové tles mans dl'ustl!”

M. A.

Les baujies à les iames cörtes

Sòn chësc monn é-l en gröm de jënt: de gragn y de pici, de bì y de burtc, de storc y de rudunc, de vigni sort. Un à inom Hansl, l'ater Mozl, l'ater Pire y ciamó l'ater Paul etz.

Al n'é inc dër tröc ch'à inom Sepl y incie cotagn, ch'à inom Mariangel. i Sepli é plü jö a mez la valada, i Mariangeli plü sö insom la valada; i Sepli é plü mëgri, i Mariangeli plü toc.

Nanter chisc Sepli é-l incie n Sepl, ch'é dër n furbo, al ciara bel cà aladò. Y nanter chisc Mariangeli é-l n Mariangel, ch'é — a di püch — n gran baujurun, mo da urëi bun.

Mariangel ê n iade t'ostaria do na mësa, ch'al ciarà a na moscia che bësâ. Al vëgn defata adalerch n cramer y l damana, sc'al n'ess degun smalz da vëne. Mariangel pënsa impü do y stüdia, spo i tom-el ite, ch'al podess en iade t'i n fa üna a ch'ël Sepl, so bun conesciü.

Sepl n'è nia maridé, n müt vedl sciöch'an disc, y n'à no fomena, no tiers, no prà, no bosc, mo ma en té pic quartir, olà ch'al s'mangia ci ch'al cujina instëss.

A Mariangel — sciöch'un dit — i tom-el ite de tó Sepl pur l nës y al disc a chël cramer: „Pu, iö n'à en iade nëtt degun smalz, mo va mo ia da chël Sepl de Frëines, chël à smalz assà”.

L cramer damana: „Olà sta-l pa?”

Mariangel ciara da finestra fora, vëiga Sepl, che vëgn incie adalerch y disc al cramer: „Aspeta ma chilò, ch'al vëgn caia ca, spo pos-te l damané”. Can ch'al à albü dit chël, s'un scufinëi-el debota da n n'ater üsc fora pur n'incunté nia Sepl y va ia t'en n'atra ostaria. Punsé s'punsâ-l deperpo: „A chël Sepl ò-i pa i la fa”.

Defata do vëgn-el Sepl te chë ostaria, olà che l cramer aspetâ.

L cramer i va atira pormez y l damana do smalz y disc; ch'al é sté Mariangel, che l'à metü da jì da èl.

Sepl à atira capì la storia y, nia pèigher, disc-el al cramer: „Aé, smalz à-i assà iö. Va ma ia da mia fomena y di, ch'ara t'un dà-i”.

L cramer damana: „Olà sëis pa da ciasa? Olà sta-ra pa osta fomena?” Sepl i mostra la ciasa de Mariangel y l cramer s'un va. Ruvé te porte, incunt-el dailò la fomena de Mariangel, ch'al minâ ch'al foss la fomena de Sepl, y i disc: „Osc om à dit, ch'i messâs me dé smalz da vène”.

„Au”, disc la fomena de Mariangel”, i n'à imprüma tan püch, chi n'en n'un nos apëna assà”.

L cramer indére tēgn la süa: „Al à dit osc om, ch'i messâs m'un dé”.

„Pu bëgn, bëgn, spo messarà-i mefo s'l dé chël tant ch'i à”. Ara i porta düc l smalz,

ch'ar'à y l cramer s'l tocia ia y damana: „Ci cost-el pa?” „Va ma da mi om”, disc-era, „sc'al ò comané da vène smalz, dess-el incie èl fa i cunc”.

L cramer vëgn indò ca te ostaria, vëiga Sepl y damana: „Ci suns pa spo debit?”

Sepl mina: „A pu, ci sarà-l pa pur na gota de smalz; nia, nia ne cost-el”. L cramer disc bel dilan y s'un va. Sepl s'un rì na punza y s'un tira, cuntënt, ch'al i é en iade sté bun a Mariangel.

Can che Mariangel rüva a ciasa y alda la storia, s'à-l ciagé na bella y lungia perdica da la fomena, na jopa ajia y n scarté zënza smalz.

Chi che ciâ la fossa ai atri, toma instësc la-ite.

Insciö va-ra, can ch'ara va bun.

A. M

L'auto nü

Michiel à fat la scora da jì col'auto y spo oress-el sanbëgn inc s'un cumpré un. Al va te na butëga di auti y lascia cherdé l scior. L scior da auti vëgn y ai ciara y cunscidra jö düc chi bì auti te chël garage. Michiel s'un vëiga dër n bel y va ia da chël pur i ciaré plü avisa. Tratan ch'al i ciara, i vëgne-l inmënt, ch'al é plü gonot auti, che salta adüm. En té auto, che salta ti atri, n'oress-el Michiel sanbëgn nia. Purchël daman-el l scior: „É chësc n auto che pügna?”

L scior respogn: „Zënza no, mo al sta ma ci rök o ci müsc ch'al ciaria.”

CRONICH

L pic calënder ladin é indò rodé paisc pur paisc, ciasa pur ciasa tla val di Badioc y Maroi pur spiculé fora, ci ch'al é indò da nù te chësc an passé.

Al n'à udü de vigni sort, da rì y da pité, de tocies y de mëgres, de grijes y de fosces, de bel y de burt, de granes y de piceres.

Imprüma oress-el s'cuntè impü sura fora les granes y belles y mëtt man fora insom.

L cunfin a Peraforada é ciamó tres l medemo. N sëgn, che nos ladins da üna na pert ne sun nia ciamó jüs zruch. Y da l'atra pert? Co sta-ra pa ailò? Él incie ciamó tres l medemo cunfin? Bëgn dër de sigü? Spo pò-ra jì.

LA PLÌ DE MAREO. La strada é belo l'an passé roada a la Plì y eniàn à-i atira metü man con la scora nea y ai la condüjarà sot a tëtt. Al vëgn en bel y en gran frabicat. Sanbëgn, ch'al ea incie gran ora, ch'ai fajess val con la scora.

D'agost y de setember é-l spo incie gnü depont fora la dljia dal moler Hans Peskolter da Bornech. Ara i plajarà a duc.

Zonza n-el nia ciamó extra büsia con le frabiché a La Plì de Mareo.

La bella iesta nea dai musicontri i plesc incie dër a duc.

AL PLAN. Tan de plü vëgn-el fat ciasas a Al Plan. Ares crësc ma ensiö sö desco i funguns, granes y piceres. Le soné electrisc sön ciampanin é belo gnü metü l'an passé y al büta dër. Incie le gondellift sö Jù da San Martin é gnü fat l'an passé.

Mo, os d'Al Plan, lascé-i a Cesare ci co é de Cesare y a Dio ci co é de Dio. Ara büta spo de plü.

Le gran avenimont cösc an a Al Plan é dër de sogü la gran Mëssa noella de signor Jan Miribung da Cianacei. Ara é stada ai 14 de iuli. Döta la jont d'Al Plan à fat ci ch'ai à podü, por fa bella la festa y ar'é incie dër garatada. Tan trepa jont y tan d'au-ti sön chës plazes arà Al Plan nia tan gonot odü. L'ultima Mëssa noella pò-l co sie stada dan zirca 40 agn. Os d'Al Plan, ciarede ma de se tignì sëgn chël pramì co é bun de zidlé prei. I i adorun duc tan.

RINA. A Rina ê-l chisc ultimi agn döes coies co rodà: la coia dl maridé y chëra dl fabriché. Chëra dl maridé à dé do, mo chëra dl fabriché no ciamó.

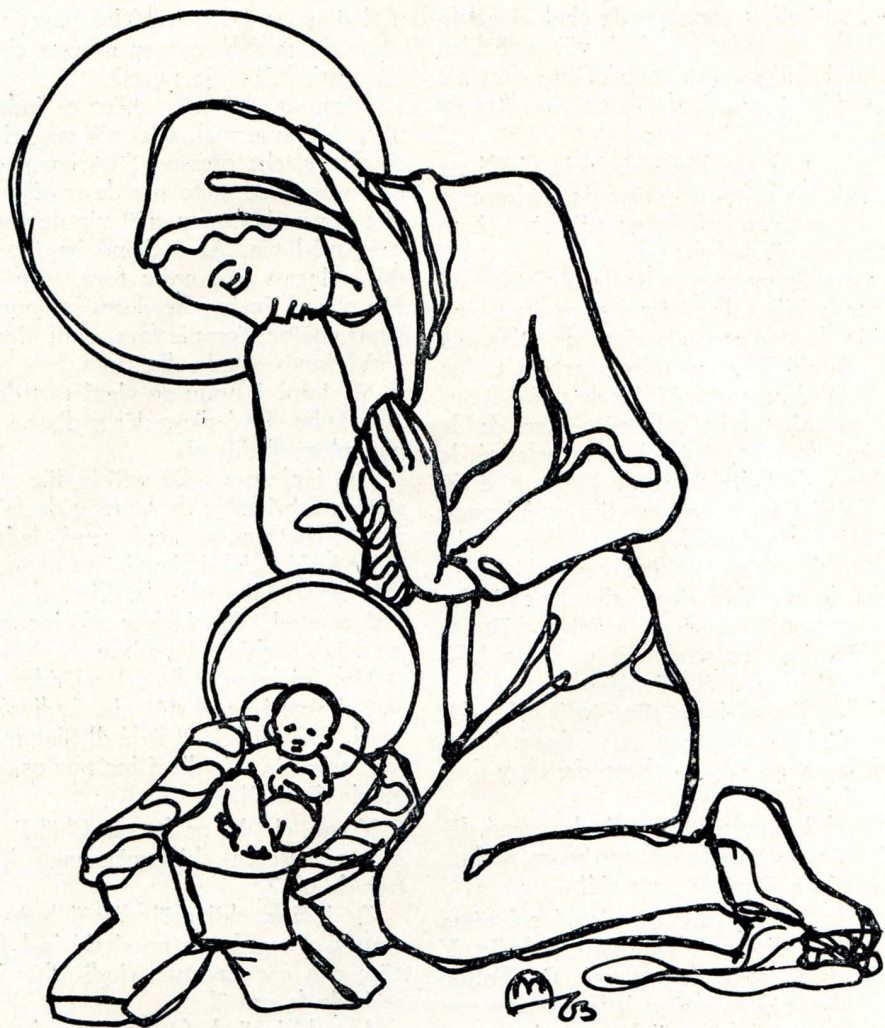
ANTERMËIA. Ci fesc pa chi de Sotpü-tia? Ai se prò inc ci ch'ai é bugn de fa scioldi y incie d'i fa rodé. Les ciasas nöies crësc inc sön Antermëia y avisa tan belles co te d'atri post-c. Ai mëtt inc indò man de lauré pro la strada.

LUNGIARÜ. Chi da Lungiarü é ciamó tres feter i medemi: de bugn lauranti de vigne vers. Ai oress incie präsc mëtt man con la strada, ch'ai podess ite cun duc i auti, d'isté y d'inver.

Bel dërt, fajed ma la strada, mo recordess-e pa incie de fa i paracarrì gragn assà.

S. MARTIN DE TORR. Chi da S. Martin a ciafé gran büsia col fabriché y fora de chi Pinès vëgn-el präsc na té picia città.

Ai 12. de mà é-l sté chilò da nos l cardina! T. Tien dla China, vëscö de Taipeh y Formosa. Al s'à tignì na bella perdica pur

chineje, ch'è spo gnüda dita do pur tudësch, y à saludé düta la popolaziun. Ciamó in chë sëra s'n é-l jü indò a Balsan, olà ch'al abità chi dis. S. Martin, olà che siur Ujöp Frenademez é sté caplan, i savò dër bel. Cardinal Tien é gnü a i ciaré a la stüa y a la ciamena, olà che P. Frenademez da Oies abità la-ota ch'al é caplan chilò. Düc chi da S. Martin se recordarà dì chësc avenimënt.

Chi da la Feuerwehr à cumpré na bella sprinza nöia. Chi da l'ega à inc fat dër n bel laur pro l rü da Bioch.

LA VAL. Sö la Val é-l pa dagnara tröpes notizies y al oress ester bindebo de liber pur tö sö düet.

La plü bella notizia da La Val de chësc an é impó la Mëssa novella de siur Miribung da Spëscia ai 28. de messé. Dër tröpa jënt a tut pert.

In S. Genese é-l incie indó sté festa a La Val, na festa dopla. Siur curat Ujöp Pizzinini fajò la festa de sü 40 agn de prou y l'organist Giovanni Rubatscher la festa de 40 agn organist a La Val. La jënt à salpü de i fa festa indertüra.

Ci é-l pa ciamó da nü? Aa, chi dal'ega laora incie dassën pro l rü da La Val, de fora dal Bagn.

La strada nòia da La Val, à-i odü, che s'é impiffada. Ara ne va mefo nia dagnara sciöch' an oress sòn chësc monn y da chël vëigh-un mefo indò en iade, ch'al é vëi sciöch'an disc: Tan de ciés, tan de ideas. Düt l dërt n'à nia un y düt l tort n'à nia l'ater. — Ara va pa assà.

BADIA. Chi de Badia à incie ciaffé na bella strada nòia, che condüsc da Pedraces a S. Linerd. Can che i ciés tègn adüm y l tèmp lascia fa, spo vëgne-l fat val.

N gran avëiment pur Badia é incie sté chësta ota la vijita dl cardinal Tien dla China a la dljia de Badia y a la ciasa da Oies, olà ch'al é nasciü l gran miscionar dla China siur Ujöp Frenademez. Ai 12 de mà é l cardinal Tien gnü tut ite solennemënter da la popolaziun de Badia. Al à spo zelebré la gran Mëssa tla bella dljia de Badia y é jü spo de do sò Oies. Cun gran ligrëza à-l podü vijité l paisc y la ciasa de P. Frenademez. che èl à personalmënter dër bëgn conesciü.

Defata do spo s'é-l amaré siur Degan Pire Rubatscher y al à messé sté valgügn mëisc te spitol. Düc i audun-se de cör y periun l Signur, ch'al l lasc-e varì dër bëgn.

Frabiché vëgn-el incie sòn Badia, che düt stlütä y ci che l col tègn. Al é finamai gnü fat it al Sporthotel n gran bagn davert y finamai da scialdé.

Madër ch'i suns madüs assà da gorné dütes chëstes coses modernes, spo va-ra pa bun assà! Guai sce ères s'é sura cié!

LA ILLA. La Ila vëgn pa ciamó col tèmp na dërta citté, disc nosc pic calënder ladin. Y al é vëi, a udëi sciöc duc se prò. Da d'alton cialf-i chi da La Ila l prüm iade la scola media: bel dërt mo i früc vëigh-un pa impurmó da d'alton.

Te ciasa vedla dla scora da La Ila é-l inc indò gnü organisé chësta ota d'isté la mostra d'ert di artist-c ladins y ara é stada dër tröp vijitada da foresti y da chisc da chilò. L'ert te nosta valada se svilupëia tres plü y plü.

S. CIASCIAN. Chi da S. Ciascian spera mefo tres, che süa strada vëgn-e finalmënter asphaltada, ciodì che l stöp ne i sà gnanca a èi cis bun, incie sc'al é cuncé jö cun öre y smalz y gras d'ambrela.

CORVARA. Do che chi da Corvara à frabiché sò na bella dljia, fesc-i ciamó sò na bella colonia. Ai é bel tl laur.

SÖ COLFOSCHG é-l inc ciamò tres la maratia dl frabiché. Tan de ciases, ch'al vëgn

fat al dé da incò; al é propi na morvöia.

L pic calënder ladin oress madër i acunsie ai ladins de lascé frabiché imprüma de düt chisc da chilò y spo, sc'al resta ciamó lerch, i foresti. N'à-l nia rajun?

Sëgn, os ch'i liëis chësc calënder, ne se n'aved-e impurmal, sc'al n'à magari nia cunté sò düt, ci che oresses. Sües iames é cürtes y al ne pordüsc mefo nia de rové propi te vigne piz y ciantun y chël viz de fracelné duc canc n'à-l nia. Al é ciamó impü spau y do-düs. Magari, col crësc fora, vëgn-el da mì. Mo al i sà incie, che dütes les novités é-le l papir che ne tègn nia fora y pur vigni bisinela i sà-l impò sciode dla tinta.

Mo impò à-l odü de vigni sort de coses tla Val Badia che i plesc dër y d'atres indò, che ne i plesc dl düt nia.

Ara i plesc a udëi sciöch duc se prò dasën da frabiché y da lauré y da fa de belles ciases, che jënt se sta-i saurì la-ite. Ara i plesc incie, sc'al é ciamó jënt nanter i ladins, ch'ò avëi ordine tles families, tles vijinanzes y ti comuni. Ara i plesc spo inc, sce jënt se sta bëgn y ch'ara i va bun.

Mo, mi bugn ladins, l calënder à odü coses, che ne i va dl düt nia. Ladins, dé-i indò zruch a Chël Bel Dì l dé dl Signur, la domënia; ar'é süa. Sis dis é inc pur os, mo la domënia é de Dì.

Y spo, ci i à-l pa fat tan Chël Bel Dì ai ladins nia ascüsa, ch'ai mëtt man dl blastomé tres de plü?

Os ladins, ch'i orëis l'avëi buna cun duc, mettéd-e averda de ne s'taié ia l fit che s'unësc cun osc Creatur, ciudì che in ultima arëis da fa cun èl.

A rodé incërch fora pur i paisc y les vijinanzes y les ciases di ladins, à-l odü l pic calënder ladin, ch'ai à impò ciamó tan de meseries spiritueles y materieles y ch'al i fala ciamó tan tröp, mo ci che n'i fala nia ai ladins, à-l odü, y de ci ch'ai n'à nia la meseria. é l'invidia. N'é nia chësta la maratia nazional di ladins?! Ai sü ne cunsënt-i nia cis tröp, mo ai foresti i creï oramai düt.

Bëgn, bëgn, ladins, i n'ëis nia bria de s'la udëi, mo chël é-l bun, sc'udëis, ch'ëis ciamó tröp da ziplé pur i dé na dërta forma a osc character.

A s'udëi indò en n'atra ota y nia impurmal y intant düt, düt l bun pur corp y anima a duc i ladins a ciasa y dalunc.

SANT' INOMS

A

Abdon ai 30. 7.
 Abbondio ai 31. 8.
 Abele ai 30. 7.
 Abramo ai 16. 3.
 Achille ai 12. 5.
 Ada ai 16. 12.
 Adamo ai 24. 12.
 Adele ai 24. 12.
 Adelbert ai 25. 6.
 Adelheid ai 21. 2. y ai 16. 12.
 Adela ai 28. 8.
 Adolf ai 17. 6. y ai 27. 9.
 Afra ai 24. 5.
 Agapito ai 18. 8.
 Agata ai 5. 2. y ai 17. 2.
 Agnes ai 21. 1.
 Agricola ai 4. 11.
 Alberich ai 4. 3.
 Albert ai 8. 4. y ai 15. 11.
 Albin al 1. 4.
 Albina ai 16. 12.
 Albuin ai 5. 2.
 Aldo ai 10. 1.
 Aldo ai 10. 1.
 Alex ai 17. 7.
 Alexander ai 26. 2., ai 3. 5.
 y ai 26. 8.
 Alfonso Maria ai 2. 8.
 Alfonso Rodriguez ai 31. 10.
 Alfred ai 14. 3. y ai 14. 12.
 Alma ai 11. 10.
 Amadio ai 30. 3.
 Amalia ai 10. 7. y ai 12. 12.
 Amando ai 18. 6.
 Ambrosio ai 7. 12.
 Anastasia ai 25. 12.
 Anastasio ai 22. 1.
 Andrè Apostel ai 30. 11.
 Andrè Avellino ai 10. 11.
 Andrè Corsini ai 4. 2.
 Andrè de Rinn ai 12. 7.
 Angel ai 5. 5. y ai 7. 11.
 Angela al 1. 6.
 Angeli Custodi ai 2. 10.
 Anselm ai 21. 4.
 Anna ai 26. 7.
 Angelica ai 28. 3.
 Antone Abate ai 17. 1.
 Antone da Padoa ai 13. 6.
 Antone Maria Claret ai 23. 10.
 Antonino ai 10. 5.

Antone Maria Zaccaria ai 5. 6.
 Apollinar ai 23. 7.
 Apollonio ai 18. 4.
 Arcangel ai 25. 1.
 Artur ai 20. 10.
 Atanasio ai 2. 5.
 Augustin ai 28. 5. y ai 28. 8.
 Aurelia ai 25. 9.

B

Balbina ai 31. 1.
 Baldessar ai 6. 1.
 Balduin ai 31. 12.
 Barnaba Ap. ai 11. 6.
 Basilide ai 12. 6.
 Basilio ai 14. 6.
 Beatrice ai 29. 7.
 Beda Ven. ai 27. 5.
 Benedetta ai 4. 1.
 Benedict ai 21. 3.
 Benjamin ai 13. 2. y ai 31. 3.
 Benigno ai 20. 11.
 Benno ai 16. 6.
 Benvenuto ai 22. 3.
 Berbora ai 4. 12.
 Bernardetta ai 16. 4.
 Bernardino ai 20. 5.
 Bernerd ai 20. 8.
 Berta ai 24. 3. y ai 4. 7.
 Berto Ap. ai 24. 8.
 Bertoldo ai 29. 3.
 Bibiana ai 2. 12.
 Blaje ai 3. 2.
 Bonaventura ai 14. 7.
 Bonifazio ai 14. 5. y ai 5. 6.
 Brighida al 1. 2. y ai 8. 10.

C

Caietan ai 7. 8.
 Callisto ai 14. 10.
 Camillo ai 18. 7.
 Candida ai 6. 6. y ai 4. 9.
 Candido ai 3. 2.
 Carolina ai 14. 7.
 Carlo ai 4. 11.
 Casper ai 6. 1.
 Catarina ai 25. 11.
 Catarina da Siena ai 30. 4.
 Catedra di s. Pire ai 22. 2.
 Celso ai 28. 7.
 Chiara ai 12. 8.

Ciascian ai 13. 8.
 Ciprian ai 11. 7.
 Cirillo ai 9. 2. y ai 18. 3. y
 ai 7. 7.
 Cirino ai 12. 6.
 Clara ai 12. 8.
 Claudia ai 20. 3.
 Claudio ai 6. 5. y ai 6. 6.
 Clelia ai 3. 9.
 Clement ai 23. 11.
 Clemens ai 15. 3.
 Cleto ai 26. 4.
 Colomban ai 21. 11.
 Conrad ai 14. 2. y ai 22. 3.
 Conversiun de s. Paul 25. 1.
 Corbinian ai 9. 9.
 Cornelio ai 16. 9.
 Cosma ai 27. 9.
 Costantin ai 12. 4.
 Cölestin ai 6. 4.
 Crescenzia ai 15. 6.
 Cristian ai 20. 12.
 Cristina ai 24. 7. y ai 15. 12.
 Cristoforo ai 25. 7.
 Crysant ai 25. 10.
 Crysostomo ai 24. 11.
 Cunibert ai 12. 11.
 Cunigunda ai 3. 3.
 Cyprian ai 16. 9. y ai 26. 9.

D

Daniele ai 3. 1. y ai 11. 12.
 Damasco ai 11. 12.
 Damiani ai 27. 9.
 Davide ai 29. 12.
 Desiderio ai 25. 3.
 Didaco ai 13. 11.
 Dietrich ai 25. 9.
 Dionisio ai 26. 2. y ai 9. 10.
 Domene ai 4. 8.
 Donato ai 8. 8.
 Dorotea ai 6. 2.

E

Edeltraud ai 23. 6.
 Edoard ai 18. 2. y ai 13. 6.
 Efram ai 18. 6.
 Egidio al 1. 9.
 Egmond ai 26. 9.
 Ehrenfried ai 9. 1.
 Ehrentraud ai 30. 6.

Elena ai 18. 8.
 Eleonora ai 21. 2.
 Eleuterio ai 20. 2.
 Elisabeta ai 5. 11.
 Elisabeta Regina ai 8. 7.
 Elisabeta vedoa ai 19. 11.
 Elvira ai 22. 12.
 Emerenz ai 23. 1.
 Emma al 1. 4. y ai 13. 5.
 Emilia ai 5. 1. y ai 17. 8.
 Emilio ai 12. 11.
 Erasmo ai 2. 6.
 Erich ai 18. 5.
 Ermelinde ai 29. 10.
 Erminia ai 28. 2. y ai 24. 11.
 Erna ai 9. 5.
 Ernst ai 12. 1. y ai 7. 11.
 Eufemia ai 16. 9.
 Eugenia ai 26. 3.
 Eugenio ai 2. 6. y ai 13. 7.
 Eusebio ai 31. 1. y ai 14. 8.
 y ai 16. 12.
 Eustachio ai 20. 9.
 Evenzio ai 3. 5.
 Ezechiel ai 10. 4.

F

Fabian ai 20. 1.
 Fausta ai 19. 12.
 Faustino ai 15. 2.
 Federico ai 18. 7.
 Felician ai 9. 6.
 Felicita ai 6. 2. y ai 23. 11.
 Felix ai 14. 1. y ai 30. 5. y
 ai 30. 8.
 Ferdinand ai 30. 5.
 Fidelis ai 24. 4.
 Filibert ai 20. 8.
 Filipo Apostel ai 11. 5.
 Filipo Benizi ai 23. 8.
 Filomena ai 5. 7. y ai 11. 8.
 y ai 25. 8.
 Flavia ai 12. 5.
 Florian ai 4. 5.
 Florino ai 17. 11.
 Fortunato al 1. 6.
 Francesch d'Assisi ai 4. 10.
 Francesch Borgia ai 10. 10.
 Francesch Caracciolo ai 4. 6.
 Francesch de Paolo ai 2. 4.
 Francesch de Sales ai 29. 1.
 Francesch Xaverio ai 3. 12.
 Francisca vedoa ai 9. 2.
 Frida ai 8. 2.

G

Gabriel ai 28. 2.
 Gabriel Arcangel ai 24. 3.
 Gallo ai 16. 10.
 Gaudenzio ai 12. 2.
 Gebhard ai 27. 8.
 Genese ai 25. 8.
 Gennaro ai 19. 9.
 Genovefa ai 3. 1.
 Geremia ai 16. 2.
 Gerhard ai 30. 10.
 Gerino ai 2. 10.
 Germana ai 19. 1. y ai 15. 6.
 Germano ai 21. 2. y ai 30. 10.
 Gerold ai 19. 4.
 Gertrud ai 16. 11.
 Gervasio ai 19. 6.
 Ghilbert ai 4. 2.
 Ghisela ai 7. 5.
 Giacinto ai 17. 8.
 Gioconda ai 27. 7.
 Giona ai 21. 9.
 Giovanna Francisca ai 21. 8.
 Giovanna Thuret ai 23. 5.
 Giovanni Bosco ai 31. 1.
 Giuliano ai 9. 1.
 Giustina ai 26. 9.
 Giusto ai 14. 4. y ai 14. 7.
 Gottardo ai 4. 5.
 Gottlieb ai 30. 3. y ai 20. 12.
 Gregorio Papa ai 12. 3.
 Gregorio de Nazianz ai 9. 5.
 Gregorio VII Papa ai 25. 5.
 Gregorio Barbadico ai 17. 6.
 Gregorio Taumaturgo ai 17.
 11.
 Guido ai 12. 9.
 Günter ai 28. 11.

H

Hartmann ai 12. 12.
 Hartwig ai 5. 12.
 Hedwig ai 16. 10.
 Heinrich ai 15. 7.
 Herbert ai 16. 3.
 Hermann ai 7. 4.
 Hermelinde ai 29. 10.
 Hermine ai 28. 2.
 Hilda ai 18. 11.
 Hildibert ai 18. 2.
 Hildebrant ai 22. 8.
 Hildegard ai 17. 9.

I

Iachin ai 16. 8.
 Iaco Apostel ai 25. 7.
 Iaco de la Marca ai 28. 11.
 Iarone Emiliano ai 20. 7.
 Iarone prou ai 30. 9.
 Ida ai 4. 9. y ai 11. 12.
 Igino ai 11. 1.
 Ilario Vesco ai 14. 1.
 Ilario Abate ai 21. 11.
 Immaculato Cör ai 22. 8.
 Inazio al 1. 2.
 Inazio da Loiola ai 31. 7.
 Ingenuin ai 5. 2.
 Inom de Gejù ai 2. 1.
 Inom de s. Maria ai 2. 1.
 Iodoco ai 17. 5.
 Iolanda ai 8. 6.
 Iorz ai 23. 4.
 Iosofat ai 14. 11.
 Iovita ai 15. 2.
 Irene ai 5. 4. y ai 18. 9.
 Ireneo ai 3. 7.
 Irmengard ai 17. 7.
 Irma ai 30. 12.
 Irmgard ai 14. 9.
 Isabella ai 31. 8.
 Isaja ai 6. 7.
 Isbarga ai 21. 5.
 Isidor Vesco ai 4. 4.
 Isidor paur ai 15. 4.
 Iüda Thadeus Ap. 28. 10.
 Iudita ai 5. 5.
 Iulia ai 7. 2. y ai 16. 2.
 Iuliana ai 19. 6.
 Iustina ai 30. 11.
 Ivo ai 27. 10.

J

Jan ai 26. 6.
 Jan Apostel y Ev. 27. 12.
 Jan Battista ai 24. 6.
 Ian Batt. de La Salle ai 15. 5.
 Jan Canzio ai 20. 10.
 Jan Crysostomo ai 27. 1.
 Jan dla Crusc ai 24. 11.
 Jan Eudes ai 19. 8.
 Jan Facundo ai 12. 6.
 Jan Leonard ai 9. 10.
 Jan de Matha ai 8. 2.
 Jan Maria Vianney ai 8. 8.
 Jan Nepomuk ai 16. 5.

L

Ladislau Re ai 27. 6.
 Laurenz Mart. ai 10. 8.
 Laurenz da Brindisi ai 21. 7.
 Laurenz Iustiniani 5. 9.
 Leo ai 20. 2.
 Leo Papa ai 11. 4.
 Leocadia ai 9. 12.
 Leonora ai 21. 2.
 Leopold ai 15. 11.
 Lidwina ai 15. 4.
 Linert ai 6. 11.
 Lino Papa ai 23. 9.
 Livia ai 6. 12.
 Lois ai 21. 6.
 Lovije ai 21. 6.
 Lüca Ap. y Ev. ai 18. 10.
 Ludwig Re ai 25. 8.
 Luitgard ai 16. 6.
 Luzia ai 13. 12.
 Lydia ai 3. 8.

M

Maccabei 7 fredesc al 1. 8.
 Mafalda ai 7. 8.
 Madonna de Pompei ai 8. 5.
 Magno ai 6. 10
 Magnus ai 6. 9.
 Manfred ai 28. 1.
 Mansueto ai 19. 12.
 Marcellino ai 26. 4.
 Marcello Papa ai 16. 1.
 Marco ai 7. 10.
 Maria dal'Aiüt ai 24. 5.
 Maria dal Ciuf ai 15. 8.
 Maria da Loreto ai 10. 12.
 Maria Immacolata ai 8. 12.
 Maria dla Mercede ai 24. 9.
 Maternità de s. Maria 11. 10.
 Maria de Cleofa ai 9. 4.
 Maria Goretti ai 6. 7.
 Maria Maddalena de Pazzis
 ai 29. 5.
 Maria Maddalena Penitente
 ai 22. 7.
 Maria V. Regina ai 31. 5.
 Maria Teresa Soubiran ai 7. 6.
 Margherita Maria Alacoque
 ai 17. 10.
 Margherita Vergine Martire
 ai 20. 7.
 Margherita regina vedoa ai
 10. 6.

Margherita da Cortona ai

22. 6. y ai 26. 2.
 Marianna ai 17. 2.
 Mario ai 3. 3.
 Mario ai 19. 1.
 Marta ai 19. 1. y ai 29. 8.
 Martina ai 30. 1.
 Martin Papa ai 12. 11.
 Martin Vesco ai 11. 11.
 Martiniano ai 2. 7.
 Martiri de Sebaste 10. 3.
 Massimo ai 10. 6.
 Materno ai 13. 9.
 Matì Apostel y Ev. ai 21. 8.
 Matì Apostel ai 24. 2.
 Maurizio ai 22. 9.
 Mauro ai 15. 1.
 Mena ai 25. 8.
 Menania ai 31. 12.
 Melanio ai 22. 10.
 Melchior ai 6. 1.
 Melchiade Papa ai 10. 12.
 Merch Apost. y Ev. ai 25. 4.
 Metilde ai 14. 3.
 Metodio ai 7. 7.
 Michil Arcangel ai 29. 9.
 Micorà Vesco ai 6. 12.
 Modestio ai 15. 6.
 Monica vedoa ai 4. 5.

N

Nabor ai 12. 6.
 Narcisio ai 29. 10.
 Nascita de s. Maria ai 8. 9.
 Nazario ai 12. 6.
 Nereo ai 12. 5.
 Nicodemo ai 20. 3.
 Nicolò de Tolentino ai 10. 9.
 Norbert ai 6. 6. y 12. 7.
 Notburga ai 13. 9.

O

Ojöp ai 19. 3.
 Ojöp laurant al 1. 5.
 Ojöp Calasanzio ai 27. 8.
 Olga ai 11. 7.
 Oliva ai 5. 3. y ai 3. 6.
 Oreste ai 9. 11.
 Ottilia ai 14. 12.
 Otto ai 23. 3. y ai 18. 11.
 Oswald ai 28. 2.

P

Pancrazio ai 12. 5.
 Paola ai 26. 1.
 Pantaleone ai 27. 7.
 Pasqual ai 17. 5.
 Patrizio ai 18. 3.
 Paul Apostel ai 29. 6.
 Paul pröm eremita 15. 1.
 Paul dla Crusc ai 28. 4.
 Paul martire ai 26. 6.
 Paulino Vesco ai 22. 6.
 Perpetua ai 6. 3.
 Petronilla ai 31. 5.
 Pia ai 19. 1.
 Pio V Papa ai 5. 5.
 Pio I Papa y mart. ai 11. 7.
 Pio X Papa ai 3. 9.
 Pire Apostel ai 29. 6.
 Pire Canisio ai 27. 4.
 Pire Crisologo ai 4. 12.
 Pire Cölestin Papa 19. 5.
 Pire Damiani ai 23. 2.
 Pire de Alcantara ai 19. 10.
 Pire Martire ai 29. 4.
 Pire Nolasco ai 28. 1.
 Placido ai 5. 10.
 Polycarp ai 26. 1.
 Primo ai 9. 6.
 Prisca ai 18. 1.
 Proto ai 11. 9.

R

Raffaele Arcangel ai 24. 10.
 Raimund Nonnato ai 31. 8.
 Rainald ai 18. 8.
 Rainer ai 4. 8. y ai 30. 12.
 Raymund de Penafort ai
 23. 1.
 Regalità de s. Maria ai 31. 5.
 Reinhold ai 15. 12.
 Reliquies di Sanc ai 5. 11
 Remigio al 1. 10.
 Richard ai 7. 2. y ai 3. 4.
 Rigobert ai 4. 1.
 Rinaldo ai 18. 8.
 Rita ai 22. 5.
 Robert Abate ai 7. 6.
 Robert Bellarmino ai 13. 5.
 Rocco ai 16. 8.
 Romano ai 9. 8.
 Romedio ai 15. 1.
 Romuald Abate ai 7. 2.
 Rosa da Lima ai 30. 8.

Rosalia ai 4. 9.
 Rosmunda ai 14. 6.
 Rosina ai 11. 3. y ai 13. 3.
 Rudolf ai 17. 4. y ai 26. 6.
 Rupert ai 24. 9.

S

Saba Abate ai 5. 12.
 Sabina ai 29. 8.
 Saturnino ai 29. 11.
 Scolastica ai 10. 2.
 Sebastian ai 20. 1.
 Secondo ai 29. 3.
 Sennen ai 30. 7.
 Settimo ai 24. 10.
 Severino ai 8. 1. y ai 8. 6.
 Sigfrid ai 15. 2.
 Silvester Papa ai 31. 12.
 Silvester Abate ai 26. 11.
 Simonino ai 24. 10.
 Sisto Papa ai 6. 8.
 Siverio Papa ai 20. 6.
 Sofia ai 15. 5.
 Stanislau Vesco ai 7. 5.
 Stefania ai 18. 9.
 Scimun Apostel ai 28. 10.
 Scimun Vesco ai 15. 2.

T

Taresia ai 15. 10.
 Taresia dl B. G. ai 3. 10.
 Tea ai 19. 12.

Tecla ai 23. 9.
 Telesfor Papa ai 5. 1.
 Teodolinda ai 22. 1.
 Teodoro ai 9. 11.
 Tiburzio ai 14. 4.
 Timoteo ai 24. 1.
 Tito Vesco ai 6. 2.
 Tobia ai 2. 9.
 Tomesc Apostel ai 21. 12.
 Tomesc d'Aquino ai 7. 3.
 Tomesc Vesco ai 29. 12.
 Tomesc de Villanova ai 22. 9.

U

Ubald ai 16. 5.
 Ulberta ai 22. 10.
 Ulpian ai 3. 4.
 Ulrich ai 4. 7.
 Ulrike ai 6. 8.
 Urban ai 25. 5.
 Ursmar ai 18. 4.
 Ursula ai 21. 10.

V

Valentin ai 21. 5.
 Valentin prou ai 14. 2.
 Valentin Vesco ai 7. 1.
 Valire ai 29. 1.
 Valeriano ai 14. 4.
 Veneranda ai 14. 11.
 Verena al 1. 9.

Veronica ai 10. 1. y ai 9. 7.
 Vi ai 15. 6.
 Victor ai 25. 2. y ai 23. 3. y
 ai 28. 7.
 Victoria ai 23. 12.
 Vigile ai 26. 6.
 Vinzenz ai 22. 1.
 Vinzenz de Paoli ai 19. 7.
 Vinzenz Ferreri ai 5. 4.
 Virgilio ai 27. 11.
 Virginia ai 5. 5.
 Visitaziun de s. Maria 2. 7.
 Vitale ai 4. 11.

W

Walburga ai 25. 2.
 Walter ai 8. 4. y ai 5. 6.
 Waltraud ai 9. 4.
 Wenzeslau ai 28. 9.
 Werner ai 4. 6.
 Wilhelm ai 10. 2. y ai 25. 6.
 Wolfgang ai 31. 10.

Z

Zacharia ai 5. 11.
 Zaccheo ai 23. 8.
 Zeferino Papa ai 26. 8.
 Zeno Vesco mart. ai 12. 4.
 Zenl ai 15. 6.
 Zezilia Vergine y m. ai 22. 11.
 Zita ai 27. 4.

TABELA DL TÈMP DE GRAVIDENZA DI TIERS

Scomenciamënt		F I N						Scomenciamënt		F I N													
mèis	giat 56 dis	ciana 63 dis	scroa 120 dis	ciora 154 dis	biscia 154 dis	vacia 280-285	ciavala 340 dis	mèis	giat 56 dis	ciana 63 dis	scroa 120 dis	ciora 154 dis	biscia 154 dis	vacia 280-285	ciavala 340 dis								
1.	1.	25.	2.	4.	3.	3.	6.	5.	7.	29.	8.	5.	9.	1.	11.	5.	12.	5.	12.	10.	4.	9.	6.
6	"	2.	3.	9.	"	5.	5.	8.	"	10.	"	3.	9.	6.	"	10.	"	10.	"	15.	"	14.	"
11.	"	7.	"	14.	"	10.	"	13.	"	15.	"	8.	"	15.	"	11.	"	15.	"	20.	"	19.	"
16.	"	12.	"	19.	"	15.	"	18.	"	20.	"	13.	"	20.	"	16.	"	20.	"	25.	"	24.	"
21.	"	17.	"	24.	"	20.	"	23.	"	25.	"	18.	"	25.	"	21.	"	25.	"	30.	"	29.	"
26.	"	22.	"	29.	"	25.	"	28.	"	30.	"	23.	"	30.	"	26.	"	30.	"	30.	"	5.	5.
31.	"	27.	"	3.	4.	30.	"	3.	7.	3.	7.	3.	7.	1.	11.	31.	"	5.	1.	10.	"	4.	7.
5.	2.	1.	4.	8.	"	4.	6.	8.	"	8.	"	8.	"	11.	"	10.	"	10.	"	15.	"	14.	"
10.	"	6.	"	13.	"	9.	"	13.	"	13.	"	13.	"	16.	"	15.	"	15.	"	20.	"	19.	"
15.	"	11.	"	18.	"	14.	"	18.	"	18.	"	18.	"	21.	"	20.	"	19.	"	25.	"	24.	"
20.	"	16.	"	23.	"	19.	"	23.	"	23.	"	23.	"	26.	"	25.	"	24.	"	30.	"	29.	"
25.	"	21.	"	28.	"	24.	"	28.	"	28.	"	28.	"	1.	12.	30.	"	29.	"	4.	6.	3.	8.
2.	3.	26.	"	3.	5.	29.	"	2.	8.	6.	"	6.	"	6.	"	4.	2.	3.	9.	8.	"	8.	"
7.	"	1.	5.	8.	"	4.	7.	7.	"	11.	"	9.	"	7.	"	9.	"	5.	1.	8.	"	14.	"
12.	"	6.	"	13.	"	9.	"	12.	"	12.	"	12.	"	16.	"	14.	"	10.	"	13.	"	18.	"
17.	"	11.	"	18.	"	14.	"	17.	"	17.	"	17.	"	21.	"	19.	"	18.	"	24.	"	23.	"
22.	"	16.	"	23.	"	19.	"	22.	"	22.	"	22.	"	26.	"	24.	"	23.	"	29.	"	28.	"
27.	"	21.	"	28.	"	24.	"	27.	"	27.	"	27.	"	31.	"	1.	3.	28.	"	4.	7.	2.	9.
1.	4.	26.	"	2.	6.	29.	"	1.	9.	1.	9.	1.	9.	5.	1.	6.	"	3.	10.	27.	"	7.	"
6.	"	31.	"	7.	"	3.	8.	6.	"	6.	"	6.	"	10.	"	11.	"	4.	8.	10.	"	12.	"
11.	"	5.	6.	12.	"	8.	"	11.	"	11.	"	11.	"	15.	"	16.	"	9.	"	14.	"	17.	"
16.	"	10.	"	17.	"	13.	"	16.	"	16.	"	16.	"	20.	"	21.	"	15.	"	19.	"	17.	"
21.	"	15.	"	22.	"	18.	"	21.	"	21.	"	21.	"	25.	"	26.	"	20.	"	24.	"	22.	"
26.	"	20.	"	27.	"	23.	"	26.	"	26.	"	26.	"	30.	"	31.	"	25.	"	29.	"	27.	"
1.	5.	25.	"	2.	7.	28.	"	1.	10.	4.	2.	5.	4.	2.	11.	27.	"	28.	"	3.	8.	2.	10.
6.	"	30.	"	7.	"	2.	9.	6.	"	9.	"	10.	"	7.	"	10.	"	24.	"	8.	"	7.	"
11.	"	5.	7.	12.	"	7.	"	11.	"	11.	"	11.	"	14.	"	15.	"	30.	"	9.	"	13.	"
16.	"	10.	"	17.	"	12.	"	16.	"	16.	"	16.	"	19.	"	20.	"	4.	2.	10.	"	14.	"
21.	"	15.	"	22.	"	17.	"	21.	"	21.	"	21.	"	24.	"	25.	"	9.	"	15.	"	18.	"
26.	"	20.	"	27.	"	23.	"	26.	"	26.	"	26.	"	30.	"	31.	"	10.	"	14.	"	17.	"
31.	"	25.	"	1.	8.	27.	"	31.	"	31.	"	31.	"	6.	"	5.	5.	15.	"	19.	"	23.	"
5.	6.	30.	"	6.	"	2.	10.	5.	11.	5.	11.	5.	11.	11.	"	10.	"	19.	"	24.	"	22.	"
10.	"	4.	8.	11.	"	7.	"	11.	"	10.	"	10.	"	16.	"	15.	"	20.	"	25.	"	27.	"
15.	"	9.	"	16.	"	12.	"	15.	"	15.	"	15.	"	21.	"	20.	"	25.	"	30.	"	29.	"
20.	"	14.	"	21.	"	17.	"	20.	"	20.	"	20.	"	26.	"	25.	"	30.	"	2.	10.	1.	12.
25.	"	19.	"	26.	"	22.	"	25.	"	25.	"	25.	"	31.	"	30.	"	29.	"	7.	"	5.	"
30.	"	24.	"	31.	"	27.	"	30.	"	30.	"	30.	"	5.	4.	4.	6.	2.	6.	7.	"	5.	"

Temp da cové fora la colomba al 14 dis, l punjin 21 dis y l'alcurin 28 dis.

Azienda Autonoma de Soggiorno y Turismo

B A D I A

S. LINERT Y PEDRACES metri 1400

LA ILA - metri 1500

S. CIASCIAN - metri 1600

18 alberghi - 14 pensiuns - 3 locandes 2 ostelli y 3 rifugi
de vigne categoria

77 apartamenc con ciamenes da afité

Telecabines pur la Crusc m. 200

Segiovia sön Piz de Sorega m. 2032

7 Scioviés - Liftc

3 Baby Liftc

Scoles y guides da ji a crep y coi ski

Plaza da tennis y na bela dlacia pur ji coi pattinial lech de Sompunt

Piscina curida y scialdada al Sport-Hotel TERESA

Por Informaziuns:

Azienda de Soggiorno y Turismo - La Ila - tel. 66737

ASSIGURAZIUNS
PHENIX SOLEIL

AGENZIA DA BURNECH - VIA STAZIUN, 10 - TEL. 85904

AGENT GENERAL

LOIS VITTUR - Pedraces Tel. 66876

ASSIGURAIJA CUNTRA:

l me de fùch - desgrazies - invalidité y mort

ASSIGURAZIUNS

di auti y motors cuntra dans a pursones, tierz y coses

Facilitaziuns de paiamënt

Walter Kostner

CORVARA

TEL. 7

Confeziuns - Cialzà y guant da ji coi ski
Roba da mangé y pur scincundes - Proviand - Vin
Licörs, - Chertes - Sé y tabach - Zaitunghen

PULLMAN-AUTONOLEGGIO

Alta Val Badia

Gites - Nozes - Comitives tl'Italia y fora de ca.

Informaziuns y prenotaziuns pro l

Cav. FRANZL KOSTNER

CORVARA - Tel. 8

GRANGARAGE

"Dolomit"

FIAT - BURNECH - Tel. 85320

*Rapresentant unico cun garage, fujina meccanica pur
reparaziuns cun personal bagn istrui.*

Servisc dé y nôt Trasport d'auti rovinà

TONI FRENADEMEZ

LA ILA

Confeziuns - Roba da mangé - Articoli de sport

Chertes y zaitunghen

Por osc interesse: sce éis da cumpré

Mascins

da cuji, da lavé, dal lat

Radio y Televisiun

y dvigne sort d'aparac electrisc por ciasa rivolgése a

DAPOZ PAUL - LA ILA / BADIA

Reparaziuns de mascins

FOTOGRAF

PLANINSCHER HUBERT

LA ILA

FOTOGRAFIES - STAMPA - COPIES

FOTOGRAFIES ARTISTICHERS

MATERIAL Y APARAC DA FA JO

J. Webhofer

B U R N E C H

Via Centrale - Tel. 85214

Filiale: Via Staziun - Tel. 85129

Roba da mangé - feramanta - ciarbun - corusc

CARROZZERIA DI

Fredesc Huber

B U R N E C H

Strada dla Staziun, 3 - Tel. 85438

Al vagn ince condüt demez auti rovinà sön strada

C. AMBACH & CO.

Butëga electro-tecnica

B U R N E C H

Strada zentrale, 55 - Tel. 85239

Se pita

Aparac dla Radio y Televijiun de marches talianes y furestes - gramofons y plates - magnetofons - mascins da lavé y frigidaires - plumac electrisc y aparac da assuèi ciavèis - fers da sferié fora - mascins dal café - aparac da to jö la berba - y düc i atri aparac electrisc

Lavé a sût
LAVASECCO - CHEM. REINIGUNG

PIRE / DARIZ

PEDRACES

Al vagn lavé guant (ince de lana), besce, sbetri, ciamajes, cutres,
cultrines, tapec.

L laur é fat bun y cun la atrezadüra plö moderna

SOLO REX

La siëia a motor (Motorsäge-motosega)
todësca cun motor a miscela de benzin;
che se lascia manovré da un su.

Chëstes siëies y mascins agricoles dla
medema marca ciafëise tla butëga de

M. TOLPEIT - PICOLIN

BUTAGA DL PAPIR Y DI LIBRI

G. PUERARI

BURNECH - Via Dante, 2/E

Libri - papir - chertes - zaitunghen - roba d'ufficio - commissiuns pur laur
de timbri - tipografia - filatelia cun survisc de novités

J. Alverà

SAN LAURËNZ

La butëga ch' vignun cunësc pur
roba da mangé, da ojuré y blâ

CASSA DE SPARAGN DLA PROVINZIA DE BALSAN

FONDATA L'AN 1854

Direziun generale: BALSAN - Via Cassa de Sparagn 12

SEDES: BALSAN - MARAN - BURNECH

AGENZIES TLA CITÉ DE BALSAN

- n. 1 Plaza Walter
- n. 2 Corso Libertà
- n. 3 Via Roma
- n. 4 Oltrisarco
- n. 5 Marcé de fruc d'urt

FILIALES:

EPPAN - BRENNER - PURSNÜ - COLTERN
TÜRESC-TLÜSES-GOSSENSASS-CORVARA
NEUMARKT - LEIFERS - LA ILA - MALS
AUER - URTJEI - PEDRACES - PRUCCA
POSTAL - SAN CIANA - AL PLAN SELVA
SCHLANDERS -VALDAURA DA MEZ-STERZING

Fonds patrimoniai y depositi: L. 62.000.000.000

Düc i servic de banca, bursa y cambio Operaziuns de credit agrario y fondiario.

Servisc de esattoria, tesoreria, ricevitoria y cassa dla Regiun y Provinzia

Uffizio de gites „TOURDOLOMIT“ a Pursnù - Burnech - Gossensass
CORVARA - Maran - URTJEI - San Ciana - SELVA

STAMPARIA A. WEGER - PURSENÙ